

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Katedra demografie a geodemografie

**DEMOGRAFICKÁ A SOCIÁLNÍ STRUKTURA
OBYVATELSTVA NA BEROUNSKU V POLOVINĚ
17. STOLETÍ**

**DEMOGRAPHIC AND SOCIAL STRUCTURE OF
POPULATION IN BEROUN REGION IN THE HALF OF
THE 17TH CENTURY**

Diplomová práce

Václava Vaňková

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, pod vedením školitelky doc. RNDr. Ludmily Fialové, CSc., a že jsem všechny použité prameny řádně citovala.

Jsem si vědoma toho, že případné využití výsledků získaných v této práci mimo Univerzitu Karlovu v Praze je možné pouze po písemném souhlasu této univerzity.

Svoluji k zapůjčení této práce pro studijní účely a souhlasím s tím, aby byla řádně vedena v evidenci vypůjčovatelů.

V Praze dne 31. 8. 2009

.....
podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat doc. RNDr. Ludmile Fialové, CSc. za odborné vedení, cenné rady a připomínky a pomoc při koncipování diplomové práce.

Demografická a sociální struktura obyvatelstva na Berounsku v polovině 17. století

Abstrakt

Obsahem diplomové práce je rozbor demografické a sociální struktury obyvatelstva na Berounsku v polovině 17. století. Práce je založena na zpracování původních dat získaných ze Soudního poddaných podle víry z roku 1651, který vydává Národní archiv. Práce je rozdělena na dvě části; v úvodních kapitolách je zařazen popis Berounského kraje v polovině 17. století, zdroje dat a metody použité při jejich zpracování, druhá část obsahuje analytické kapitoly zaměřené na analýzu skladby obyvatelstva podle věku a pohlaví, skladbu rodin a domácností a rovněž sociální strukturu. Zvláštní pozornost je věnována možnostem odhadu části dětí soudním nezachycených (ve věku 0 do 13). Rozbor potvrdil, že v polovině 17. století mělo obyvatelstvo progresivní věkovou skladbu, která ale byla deformována důsledky předchozích válečných let (zvláště dopady epidemií moru). Nedílnou součástí práce je komparace se strukturami obyvatelstva jiných oblastí Čech v téže době.

Klíčová slova: Berounsko, Soudní poddaných z roku 1651, historická demografie, demografická a sociální struktura obyvatelstva, rodina a domácnost

Demographic and Social Structure of Population in Beroun Region in the Half of the 17th Century

Abstract

The aim of this Master thesis is to describe demographic and social structure of Beroun region in the half of the 17th century. The thesis is based on the data from the Register of Religion Affiliation from 1651, which was published by the National Chancery. The work is divided into two parts; in the first part there is a description of the Beroun region in the half of 17th century and the sources and methods used in the work are commented there. The second part contains analytic chapters such as demographic structure of the population, families and household structure and also the social structure of the population. Special attention is paid to the estimates of the population which was not included in the source, especially children from 0 to 13 years. The analyses confirmed that population in the half of the 17th century had progressive demographic structure, which was, however, deformed as a result of the previous war years (especially as a consequence of the plague epidemics). The important part of the thesis is the comparison with other regions of Bohemia in the same period.

Key words: Beroun region, Register of Religion Affiliation from 1651, historical demography, demographic and social structure of population, family and household

Obsah

Seznam tabulek	6
Seznam obrázků	8
1 Úvod.....	9
2 Problémy studia demografické a sociální struktury obyvatelstva v Čechách v raném novověku	11
3 Dosavadní zpracování demografické a sociální struktury obyvatelstva v raném novověku	14
4 Berounsko	17
5 Soupis poddaných podle víry z roku 1651	20
5.1. Historické souvislosti vzniku pramene	20
5.2 Struktura pramene	21
6 Metody zpracování.....	23
7 Počet obyvatel a struktura podle pohlaví a věku	27
7.1 Počet obyvatel	27
7.2 Struktura obyvatelstva podle věku	27
7.3 Struktura obyvatelstva podle pohlaví	31
8 Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu	34
9 Rodiny a domácnosti.....	39
9.1 Složení rodin a domácností	39
9.2 Věkové rozdíly mezi manžely	44
9.3 Děti	45
10 Sociální struktura obyvatel	47
10.1 Čeleď	54
10.2 Podruží	57
11 Závěr	61
Seznam pramenů a použité literatury	63
Přílohy.....	66

Seznam tabulek

Tab. 1	Vnitřní členění Berounského kraje podle majitele v polovině 17. století.....	19
Tab. 2	Panství podle nejnižšího uváděného věku a podle počtu obyvatel na Berounsku v roce 1651	23
Tab. 3	Předpokládaný počet obyvatel na Berounsku v roce 1651	27
Tab. 4	Věkový medián a průměrný věk obyvatelstva ve vybraných oblastech v roce 1651 ..	30
Tab. 5	Zastoupení obyvatelstva v základních věkových skupinách ve vybraných oblastech v roce 1651 (v %)	30
Tab. 6	Počet žen na 100 mužů ve vybraných oblastech v roce 1651	31
Tab. 7	Počet žen na 100 mužů podle věku na Berounsku v roce 1651	32
Tab. 8	Počet žen na 100 mužů podle věku ve vybraných oblastech v roce 1651	33
Tab. 9	Podíl žen podle věku a rodinného stavu z úhrnu osob dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651 (v %)	35
Tab. 10	Podíl mužů podle věku a rodinného stavu z úhrnu osob dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651 (v %)	35
Tab. 11	Podíl vdaných žen ze všech žen daného věku ve vybraných oblastech v roce 1651 (v %)	37
Tab. 12	Podíl ženatých mužů ze všech mužů daného věku ve vybraných oblastech v roce 1651 (v %)	38
Tab. 13	Zastoupení jednotlivých typů domácností podle klasifikace Petera Lasletta ve vybraných oblastech v roce 1651 (v %).....	41
Tab. 14	Zastoupení jednotlivých typů domácností podle věku hlavy domácnosti ve městech na Berounsku v roce 1651	42
Tab. 15	Zastoupení jednotlivých typů domácností podle věku hlavy domácnosti ve vsích na Berounsku v roce 1651	43
Tab. 16	Věkové rozdíly mezi manžely ve vybraných oblastech v roce 1651 (v %).....	44
Tab. 17	Průměrný počet dětí do 15 let na jednu rodinu ve vybraných oblastech v roce 1651 ..	46
Tab. 18	Sociální struktura mužů nad 15 let v procentech dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651	50
Tab. 19	Sociální struktura žen nad 15 let v procentech dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651	52
Tab. 20	Sociální struktura chlapců mladších 15 let v procentech dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651	54
Tab. 21	Sociální struktura dívek mladších 15 let v procentech dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651	54
Tab. 22	Počet žen na 100 mužů u osob ve služebném postavení na Berounsku v roce 1651 ..	55
Tab. 23	Věkové složení mužské čeledi na Berounsku v roce 1651 (v %).....	56

Tab. 24	Věkové složení ženské čeledi na Berounsku v roce 1651 (v %)	56
Tab. 25	Podíl svobodné mužské čeledi na celkovém počtu mužů dané sociální skupiny na Berounsku v roce 1651	56
Tab. 26	Věková struktura podružného obyvatelstva staršího 15 let na Berounsku v roce 1651 (v %)	58
Tab. 27	Podíl podruhyň podle věku a rodinného stavu z úhrnu osob dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651 (v %)	59

Seznam obrázků

Obr. 1	Kraj Podbrdský podle berní ruly z roku 1653.....	18
Obr. 2	Věková struktura obyvatelstva vsí na Berounsku v roce 1651 (1)	28
Obr. 3	Věková struktura obyvatelstva měst na Berounsku v roce 1651 (1)	29
Obr. 4	Věková struktura obyvatelstva podle rodinného stavu ve městech na Berounsku v roce 1651	36
Obr. 5	Věková struktura obyvatelstva podle rodinného stavu ve vsích na Berounsku v roce 1651	36
Obr. 6	Věkové rozdíly mezi manžely na Berounsku v roce 1651	45
Obr. 7	Sociální skladba obyvatelstva podle příslušnosti k danému stavu na Berounsku v roce 1651 (v %)	48
Obr. 8	Věková struktura obyvatelstva nad 15 let podle sociálního postavení ve vsích na Berounsku v roce 1651	52
Obr. 9	Věková struktura obyvatelstva nad 15 let podle sociálního postavení ve městech na Berounsku v roce 1651	53
Obr. 10	Zastoupení typů podružných rodin na Berounsku v roce 1651	60

Kapitola 1

Úvod

Studium vývoje populací v minulosti napomáhá pochopení historického, společenského a kulturního vývoje jako celku. Cílem předkládané práce je zjistit demografickou a sociální strukturu obyvatelstva Berounského kraje v polovině 17. století, tedy v době bezprostředně po skončení třicetileté války. Po válce nastaly v českých zemích velké změny v oblasti populační, což mělo své důsledky hospodářské, sociální i kulturní. Došlo k výrazné depopulaci Čech. Samotná válka měla mnoho obětí, na nárůstu úmrtnosti se ale podílel i nedostatek potravin a následné oslabení lidského organismu, který byl více náchylný k všudypřítomným nemocem, přinášejících vojáky při pochodu českými městy. Na nižší počet obyvatel měl však také vliv i pokles porodnosti během války, k čemuž přispěla i dočasná sterilita vyvolaná hladem a stresem. Svůj podíl na poklesu počtu obyvatel měla zajisté také migrace nekatolíků ze země.

Právě pro církevní účely původně vznikl Soupis poddaných podle víry z roku 1651, který je stěžejním pramenem poloviny 17. století pro demografické účely. Po válce bylo potřeba zbilancovat její výsledky a zjistit počet „nepohodlných“ nekatolíků v zemi. Soupis byl na svou dobu velmi ojedinělým pramenem a na jeho základě můžeme sledovat vybrané demografické charakteristiky.

Soupis je oblíbeným pramenem pro historiky a historické demografy. Zabývala se jím již řada autorů. Tato práce je zaměřena na oblast Berounska. Berounský kraj patřil v polovině 17. století k nejmenším ze 14 krajů tehdejších Čech. Této oblasti ještě nebylo věnováno tolik pozornosti a výsledky této práce by tak měly posloužit k doplnění informací o stavu a struktuře obyvatelstva na Berounsku v polovině 17. století.

Mezi základní údaje o jakékoli populaci patří zjištění její početnosti. Jelikož soupis neevidoval zpravidla veškeré obyvatelstvo, chybělo především obyvatelstvo tzv. předzpovědního věku, je potřeba počet neevidovaných dětí odhadnout, čemuž je v práci věnována značná pozornost.

Stejně důležitá jako početní stav populace je i její struktura. Jelikož bádání historické demografie, která sleduje populace v minulosti, je ztížené limitovaným počtem dat v dostupných pramenech, je potřeba si ujasnit, které informace je možné ze Soupisu vyčíst. Soupis poskytuje informace o struktuře podle věku a pohlaví. Dále je možné sledovat strukturu obyvatelstva podle rodinného stavu a strukturu a typy rodin a domácností, což umožňuje zařadit sledovanou oblast v rámci evropské typologie rodin a domácností. Na svou dobu je jedinečný také v tom, že z něj lze vyčíst i informace o sociálním postavení osob.

Tato diplomová práce je členěna do 11 kapitol. Prvních 6 kapitol tvoří teoretickou část práce. Jednotlivé oddíly jsou věnovány problematice studia demografických struktur v historii, pramenům, charakteristice zkoumané oblasti a metodice včetně problematiky odhadů počtu dětí v předzपovědním věku.

V druhé části se nachází kapitoly věnované analytické části práce. Nejprve jsou kapitoly rozebírající základní demografické a rodinné struktury, pak následuje kapitola, která se věnuje sociálnímu postavení osob. Následuje závěr, seznam použité literatury a přílohy.

Kapitola 2

Problémy studia demografické a sociální struktury obyvatelstva v Čechách v raném novověku

Výzkum populací v minulosti je znesnadněn omezeným počtem dat v dostupných pramenech. Zatímco demografie moderních populací má k dispozici rozsáhlý soubor informací o obyvatelstvu, historická demografie je nucena ke svému výzkumu využívat zejména sekundárních pramenů, jejichž účelem bylo původně poskytovat jiné informace. Studium historických populací je tedy závislé na kvalitě pramenné základny. Ta je v období poloviny 17. století již poměrně široká, existují matriky a velké množství tzv. poddanských seznamů, v zásadě se však jedná o data za menší územní celky nebo data zachycující jen část obyvatelstva. Za unikátní pramen své doby je považován Soupis poddaných podle víry z roku 1651. O samotném soupisu je více pojednáno v kapitole 5, tato kapitola se věnuje spíše možnostem, které soupis skýtá pro historicko-demografický výzkum, ale také obtížím, ke kterým při studiu demografických a sociálních struktur na základě soupisu dochází, a jakým způsobem se s nimi badatelé vyrovnávají.

Při zkoumání určité populace nás zajímá v první řadě její početnost. Při porovnání dvou populací o stejném počtu obyvatel však můžeme dojít k závěru, že tyto populace jsou vnitřně heterogenní. Příkladem může být dnešní problém demografického stárnutí populace, kdy stejně početné populace mohou mít odlišnou věkovou strukturu, resp. odlišný počet osob v důchodovém věku. Stejně tak v období po třicetileté válce v důsledku významné depopulace E. Maur pozoruje oslabení věkové skupiny 10–19 let nebo 35–39 let patrně jako následek epidemií z let 1632–1633 a 1611–1614 (Maur, 1971). Populace Čech dosahovala v období raného novověku, přesněji roku 1651, těsně po ukončení třicetileté války, zhruba 1 750 tis. osob, což byly asi 2/3 počtu obyvatel předválečného stavu (Dějiny, 1996, s. 387). K tomuto poznatku lze však dojít až na základě podrobné analýzy populace podle věku. Z uvedeného plyne, že rozbor demografické a sociální struktury je neméně důležitý než zjištění počtu obyvatel.

Pro svou mimořádnou hodnotu v měřítku českém ale i celoevropském vyžaduje pramen moderní zpracování, které umožní studovat specifické otázky a vyvozovat určitá zobecnění. O tato zobecnění se pokusil ve své statí E. Maur (Maur, 1971). Ten do své sondy zahrnul všechny sídelní typy a základní geografické a ekonomické oblasti. Za základ pro své bádání použil česká komorní panství, která požadované reprezentativnosti vyhovovala (Maur, 1972).

Jak dále E. Maur uvádí, přiblížení se historické skutečnosti závisí na úplnosti a spolehlivosti pramene.

Co se týče úplnosti pramene, je známo, že soupis vůbec neeviduje duchovenstvo a vojsko. Vzhledem k obecně malému počtu osob patřících mezi duchovenstvo vede jejich nepřítomnost v soupisu při snaze zjistit celkový počet obyvatel jen k zanedbatelné chybě. Větší nedostatky jsou způsobeny nezachycením vojska, kde jsou již chybějící počty vyšší. Problémovou skupinou mohou být také příslušníci šlechty, vyšší úředníci a panští služebníci, kteří často měnili místo pobytu, a tak v některých soupisech mohli být zaneseni dvakrát, nebo naopak nebyli evidováni vůbec. Další skupinou, která pravděpodobně mohla unikat evidenci, je tzv. „neusedlé“ obyvatelstvo, mezi které patří služebnictvo a podruzi. U zbytku obyvatel (tj. u poddaných, kteří se zdržovali na panství vrchnosti, která soupis pořizovala) se dá předpokládat, že bylo celkem spolehlivě evidované. Svou roli hrálo ale i to, s jakou pečlivostí zapisovatel vedl o osobách záznamy (Maur, 1971, s. 840–843).

Jak referují i jiní autoři (Filáček 1926, Placht 1957, Schreiber 1935) největším недостатком soupisu při studiu lidnatosti a demografických struktur obyvatelstva je nedostatečná registrace dětí předzповědního věku. Tento věk se pohyboval většinou od 10 nebo 12 let (Maur, 1971, s. 844). Na některých územích však byly evidovány i mladší děti. Na Berounsku se evidence dětí lišila v různých oblastech. V některých panstvích byly evidovány již děti od 1 roku, někde až děti starší 14 let (viz kapitola 6). Proto je potřeba u každého panství nejprve zjistit, od kterého věku jsou děti evidovány a pak se pokusit odhadnout počet dětí nižšího věku.

Metodikou odhadů počtu dětí předzповědního věku (tedy neevidovaných v soupisu) se zabývalo již mnoho autorů. Koeficientem 1,4 násobil počet zapsaných dětí A. Filáček, který tak na chybějící děti počítal s 28,5 % všeho obyvatelstva (Filáček, 1926). K podobným závěrům dospěl i O. Placht, který počítal s 28 % (Placht, 1957). R. Schreiber dochází k zjištění, že je potřeba rozlišovat mezi městem a venkovem. Ve městech počítal s 28 % dětí do 12 let, na vesnici dokonce s 32,5 % (Schreiber, 1935).

Kromě úplnosti je důležitá také spolehlivost pramene. E. Maur sestavil věkové pyramidy obyvatelstva pro různé oblasti a dospěl k závěru, že společným znakem byla mimo jiné kumulace k násobkům pěti a deseti, k menší míře i násobkům šesti vlivem zaokrouhlování. Větší podíl osob býval někdy i u věků, jež byly určitým mezníkem v životě jedince jako například častý zpovědní věk 12 let. Příčinou zaokrouhlování v soupisu byla obecná neznalost přesného věku v této době. Je také potřeba si uvědomit, že soupis původně vznikl k jiným účelům a věk hrál jen podružnou roli. Věková struktura získaná z dat evidovaných soupisem je tudíž nepřesná a věková pyramida plná vrcholů a zářezů. Tyto nepřesnosti lze částečně zmírnit zvolením jiných věkových intervalů. Jsou to např. pětileté věkové intervaly, jež se používají i v současné době. Nižší míra zkreslení nastane při shlukování do větších věkových skupin, jako jsou například desetileté věkové intervaly. Ještě menší míra zkreslení vychází, pokud jsou zvoleny desetileté věkové intervaly tak, že násobky deseti jsou krajními věky intervalu (Maur, 1971, s. 845–846).

Kromě problémů spojených s analýzou věkové struktury, narazíme při zpracování soupisu i na další komplikace. Ovšem problémy související s věkem jsou nejmarkantnější, jelikož věk

spolu s pohlavím patří mezi nejdůležitější demografické charakteristiky používané i při dalším třídění souboru. Při bádání v soupise poddaných podle víry je potřeba si uvědomit, že vznikl v tzv. „předstatistickém“ období, tedy v době, kdy se pramenná základna sice rozrůstá, ale dostupné prameny zdaleka nedosahují kvality a úplnosti pramenů pozdějšího období „statistického“, k čemuž je nutné přihlédnout při interpretaci výsledků.

Kapitola 3

Dosavadní zpracování demografické a sociální struktury obyvatelstva v raném novověku

Populace českých zemí v polovině 17. století byla předmětem zkoumání a zájmu celé řady dřívějších prací, z nichž mnohé se také zabývaly soupisem poddaných podle víry. Kromě soupisu podle víry sloužily k analýze obyvatelstva poloviny 17. století též matriky, berní rula¹ nebo poddanské seznamy. V této kapitole jsou shrnuty nejdůležitější práce týkající se tohoto tématu v chronologickém pořadí (podle data vzniku, resp. vydání).

Mezi první autory zabývající se populací poloviny 17. století patřili již ve 20. a 30. letech 20. století A. Filáček (1926) a R. Schreiber (1935), kteří se mimo jiné věnovali také problematice odhadů počtu dětí předzपovědního věku, jelikož jen v minimu soupisů byly evidovány děti už od narození, a to navíc většinou jen za některá panství. Později se možností odhadnout chybějící děti zabýval i O. Placht (1957). Všichni tyto autoři také upozorňovali na vysokou věkovou koncentraci a zaokrouhlování věku k určitým ročníkům, což bylo pro soupis typické.

Okruh badatelů zabývajících se soupisem vzrostl především v 60. a 70. letech 20. století. V předchozích pracích šlo většinou jen o bádání, která tematicky nepřesahovala hranice jednoho dominia a doposud chyběla zobecnění zjištěných výsledků. Poprvé se o ně pokusil ve své stati Eduard Maur (1971), známý historik, který se touto problematikou z českých vědců zabýval snad nejkomplexněji a významnou měrou se podílel na rozvoji historické demografie u nás. Na výsledných hodnotách z komorních panství pak komentoval problémy demografické struktury celých Čech v polovině 17. století. Své poznatky doplnil o rok později ve vědeckém časopise *Acta Universitatis Carolinae*, kde se věnoval populačnímu vývoji těchto panství po třicetileté válce. Zdrojem dat k jeho práci nebyl jen soupis poddaných podle víry, ale všechny dostupné prameny z této doby (Maur, 1972). Ve svých statích tak prof. Maur podnikl první podstatné zhodnocení soupisu, které dnes tvoří základ při dalším zkoumání populace poloviny 17. století.

¹ Berní rula, první katastr v Čechách, vznikla jako první kompletní soupis poddanských usedlostí země. Tuto evidenci bylo potřeba provést po třicetileté válce, aby byla nově vypočtena berně za každou usedlost. Berní rula byla vypracována v letech 1653–1656 a dochovala se pro většinu Čech. Je řazena podle krajů (Rameš, 2005, s. 34). V historickodemografických studiích slouží především pro srovnání s údaji ze soupisu, a to hlavně v oblasti sociální. Ke každému svazku berní ruly byla přidána mapa, v níž bylo zachyceno rozdělení území do menších částí – na jednotlivá panství.

V 70. letech upozornil J. Křivka, který se dlouhodobě zaměřoval na studium čeledi jako specifické sociální skupiny, na to, že na rozdíl od většiny ostatních seznamů eviduje soupis z roku 1651 veškerou čeleď. Z toho důvodu mohl studovat zastoupení čeledi v poměru k ostatnímu obyvatelstvu v různých oblastech Čech (Křivka, 1978).

Čeledi v polovině 17. století se velmi podrobně věnuje i M. Sládek koncem 80. let 20. století. Pro svůj výzkum si vybral třeboňská panství (Sládek, 1987). Populační důsledky třicetileté války popisuje ve stejném roce E. Maur (Maur, 1987).

I 90. léta minulého století byla velmi bohatá na práce věnované dané problematice. Složení domácností v Čechách popisuje v roce 1992 E. Čáňová (Čáňová, 1992). K problematice rodin přispěl o rok později i J. Horský a M. Sládek. Ve své práci porovnávají demografické, sociální i rodinné poměry poddanských vsí na panství Třeboň mezi roky 1586 a 1651 (Horský, Sládek, 1993).

Diplomovou práci na Filosofické fakultě obhájila v roce 1993 R. Vejtrubová, která se zabývala náboženskou příslušností a demografickou a sociální strukturou obyvatel Čáslavského kraje v polovině 17. století (Vejtrubová, 1983).

Panství Dymokury z pohledu demografické i sociální struktury počátkem 17. století zpracovala E. Rumlová (Rumlová, 1993). Poznatky o rodinných strukturách v polovině 17. století obohatila ve stejném roce M. Seligová při zkoumání panství Děčín (Seligová, 1993). Stejná autorka pak o dva roky později prozkoumala obyvatelstvo děčínského panství podle věku a rodinného stavu (Seligová, 1995).

Obyvatelstvu podle rodinného stavu v polovině 17. století se také věnovala I. Sedláčková za panství Loket (Sedláčková, 1995).

J. Horský a M. Seligová své dosavadní poznatky pěkně shrnuli v knize „Rodina našich předků“, jež byla vydána v roce 1996. V knize se zabývají postavením rodiny v tradiční společnosti, zastoupením jednotlivých typů rodiny v českém venkovském prostředí v 16. a 17. století a také problematice sňatku a manželství.

Struktuře obyvatel města Berouna se věnovala M. Tošnerová. Zabývá se především úbytkem obyvatel po třicetileté válce a pokouší se stanovit počet pustých domů (Tošnerová, 1997).

Jihočeské venkovské a městské domácnosti v 16. a 17. století podrobili studii v roce 1999 J. Grulich a H. Zeithofer (Grulich, Zeithofer, 1999). J. Grulich pak své poznatky obohatil a v roce 2008 vydal knihu věnovanou populačnímu vývoji a životnímu cyklu venkovského obyvatelstva na jihu Čech (Grulich, 2008).

Pro výzkum čeledi lze využít článku E. Maura, kde je tato sociální skupina podrobně popsána a prozkoumána (Maur, 1999).

Demografickou a sociální strukturou obyvatelstva na Náchodsku se zabývala ve své diplomové práci obhájené na Přírodovědecké fakultě H. Chodounská v roce 2003 (Chodounská, 2003).

Obyvatelstvo dobrovické farnosti zkoumala v roce 2006 M. Holubová. Ve svém článku vykresluje situaci po třicetileté válce a počty obyvatel, přičemž výsledky získané ze soupisu porovnává i s daty z berní ruly. Dále sleduje náboženské vyznání osob, strukturu obyvatelstva

podle věku a pohlaví, zaměstnání obyvatelstva a sociální strukturu a také obyvatelstvo podle rodinného stavu (Holubová, 2006).

Svůj přínos měly jistě i práce E. Kačerové, která v internetové podobě na portálu Demografie publikovala řadu prací týkajících se demografických a sociálních struktur obyvatel poloviny 17. století z oblasti jižních Čech, přesněji z panství Jana Kristiána z Eggenbergu a z oblasti Choceňska. Za jihočeská panství se věnovala odhadu počtu dětí (2008). Za oblast Chocně pak demografické struktury obyvatelstva podle pohlaví, věku a rodinného stavu (2008) a zvláště sociální struktury obyvatelstva (2008).

Z výše uvedeného přehledu literatury plyne, že obyvatelstvu v polovině 17. století bylo věnováno již hodně pozornosti. Byla už prozkoumána alespoň částečně oblast Bechyňska, Hradecka, Čáslavska, Loketska. Kraji Berounskému bylo zatím věnováno méně pozornosti. Pouze městu Berounu samotnému se věnovala M. Tošnerová (1997). Z oblasti kraje bylo dále více prozkoumáno komorní panství Točnick (Maur, 1972). Více pozornosti však této oblasti věnováno nebylo a právě proto byla podrobnější analýza demografické a sociální struktury na Berounsku v polovině 17. století zvolena za cíl této diplomové práce.

Kapitola 4

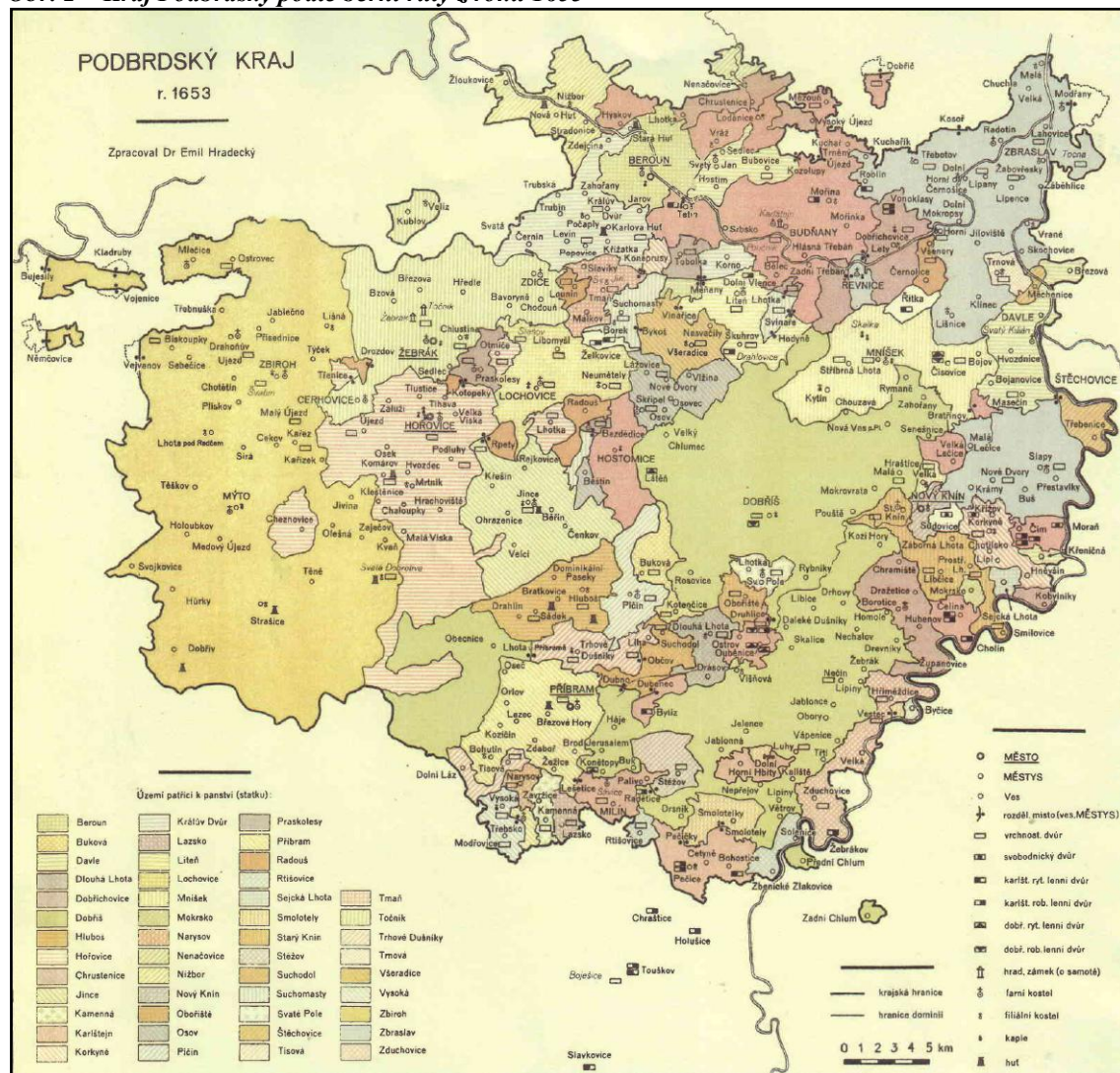
Berounsko

Kraj Berounský patří mezi nejstarší české kraje a první písemná zmínka o něm pochází již z roku 1275. Kraj je někdy nazýván též starším názvem Podbrdský, a to – jak sám název napovídá – podle polohy pod horským pásmem Brd. Zřejmě vzhledem k malému významu tohoto kraje byl původně spojen se sousedním Rakovnickem v jednu správní jednotku. Spojení obou krajů trvalo až do doby Jiřího z Poděbrad, kdy se Berounsko natrvalo osamostatnilo.

Rozlohou patřil kraj v polovině 17. století spolu se sousedním Rakovnickem a Vltavskem mezi nejmenší kraje Českého království. Kromě Rakovnicka na severu a Vltavska na jihovýchodě tvořily sousední kraje Berounska kraj Kouřimský na severovýchodě, Prácheňsko na jihu, Plzeňsko na západě a Slánsko na severu. Hranice kraje procházela od Zbraslavi jižním směrem podél toku Vltavy až po Zduchovice, kde se stáčela na západ, a severně od Březnice vedla až téměř po Rokycany. Pak se hranice ubírala zpět k severovýchodu a severně od Zbirohu a Žebráku, vedla povodím řeky Berounky přes okolí Berouna, podél toku dále přes Karlštejn až po Zbraslav. Z pohledu dnešního územně – správního členění kraj zasahoval především do jihozápadní části Středočeského kraje. Jednalo se o území dnešních okresů Beroun, Praha-západ, Příbram, Rokycany a také část území dnešního Hlavního města Prahy (obr. 1).

Svým fyzicko-geografickým charakterem patřil kraj k oblastem převážně hornatým a zalesněným. Jeho obyvatelé proto ve velké míře vykonávali povolání spojená se zpracováním a obchodem se dřívím. Blízkost toku Vltavy umožňovala plavbu po řece a vorařství. V západní části kraje byla soustředěna těžba a zpracování železné rudy. Na panství zbirožském, hořovickém, královédvorském, jineckém a nižborském se nacházely železné hutě či hamry. Z těchto hutí měli prospěch kromě přímo zaměstnaných osob i sousední obyvatelé, a to při dovážení rudy, dřeva a jiných potřeb. Ve městech se tradičně soustřeďovali řemeslníci. Významné bylo například hrnčířství v Berouně, které zde má svou tradici dodnes. Zemědělské podmínky kraje nebyly moc příznivé, jelikož se nacházel v pahorkatině se špatnou bonitou půdy. Jedinou souvislejší plochou poskytující za tehdejšího primitivního stavu polního hospodářství podmínky pro pěstitelství bylo údolí, které se táhne od Cerhovic k Praze. Celková hospodářská situace kraje v polovině 17. století patřila ve srovnání s jiným krajem v českých zemích spíše k horším a byla umocněna zpusťšením a vylidněním oblasti během třicetileté války (Hradecký, 1952).

Obr. 1 – Kraj Podbrdský podle berní ruly z roku 1653

Zdroj: Berní rula 26 – Kraj Podbrdský

Mezi nejvýznamnější místa kraje patřila královská města Beroun, Příbram a Nový Knín, královské hrady Karlštejn, Točnick a Zbiroh a kláštery ve Zbraslavi a Svatém Janu pod Skalou (Klímová, 2007, s. 4–5). Na území kraje se nacházelo 18 měst. Ta byla dvojího typu – královská a poddanská. Mezi královská patřila města Beroun, Nový Knín a Příbram. Ostatní města byla poddanská, v soupise také označována jako „městečko“ nebo „městys“. Mezi poddanská města patřily Hořovice, Žebrák, Budňany, Cerhovice, Davle, Dobříš, Hostomice, Lochovice, Milín, Mníšek pod Brdy, Mýto, Řevnice, Štěchovice, Zbiroh a Zbraslav.

V polovině 17. století se kraj vnitřně členil na menší území (panství, statek aj.), která byla majetkem vrchnosti, tedy panovníka, šlechty nebo církve. Tato území byla různých rozměrů, od větších oblastí o mnoha desítkách vesnic či měst, po drobné držebnosti, jako byly části vsí nebo samotný dvůr či mlýn. Na území Berounského kraje se z hlediska územního členění nacházela 3 královská města, 3 komorní panství, 12 panství v rukou stavu panského, 18 rytířských statků, 2 svobodné statky a 9 církevních usedlostí. V porovnání s berní rulou však v soupise chybí ještě

5 statků úplně a dále 2 statky, které byly zapsány v soupise sousedního Rakovnicka² a které byly do celkové analýzy v této práci také započítány. Celkový přehled všech typů území v kraji se nachází v tabulce 1. Tabulka s podrobnějšími údaji za jednotlivé oblasti se nachází v příloze 1.

Tab. 1 – Vnitřní členění Berounského kraje podle majitele v polovině 17. století

Majitel panství		Počet panství	Název panství
Panovník	Královská města	3	Beroun, Nový Knín, Příbram
	Komorní panství	3	Králův Dvůr, Točnick, Zbiroh
Panský stav		12	Dobříš, Karlštejn, Jince, Hostomice, Korkyně, Starý Knín, Lochovice, Liteň, Mníšek, Suchomasty, Všeradice, Zduchovice
Rytířský stav		20	Trhové Dušníky, Hluboš, Kamenná, Lazsko, Dlouhá Lhota, Nárysov, Obořiště, Ouběnice, Osov – Skřípel, Pičín, Svaté Pole, Smolotely, Suchý Důl, Tisová, Vysoká, Višňová, Čelina, Ouběnice, Chrutenice*, Tmaň*
Církev		9	Zbraslav, Svatý Jan pod Skalou, Dobřichovice, Praskolesy, Radouš, Všenory, Sejcká Lhota, Slapy, Trnová

Poznámky: *Území zapsaná v Soupise pro Rakovnicko

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651

² PAZDEROVÁ, A., Soupis poddaných podlé víry z roku 1651, Rakovnicko. Praha 2007

Kapitola 5

Soupis poddaných podle víry z roku 1651

5.1. Historické souvislosti vzniku pramene

Demografické chování obyvatelstva bylo vždy ovlivněno soudobou situací, hospodářským dějinami a kulturními poměry, které více či méně toto chování ovlivňují. V práci je analyzována populace z roku 1651, tedy v době poválečné, přesněji, tři roky po ukončení třicetileté války.

Třicetiletá válka byla svým charakterem první válkou „celoevropskou“, kdy se na ní přímo či nepřímo podílely téměř všechny evropské státy. Na žádnou z předchozích válek v evropských dějinách nebylo vynaloženo tolik finančních prostředků a žádná jiná do té doby neměla tak ničivé důsledky pro život lidí a hospodářství v oblastech, které zasáhla (Hroch, 1994). Formálně válka končí roku 1648 Vestfálským mírem, ale její následky trvají ještě dlouho po jejím ukončení. České země byly hospodářsky rozvrácené a došlo k výraznému snížení počtu obyvatelstva. Ke ztrátám nedocházelo jen v přímých bojích, zavinil je i hlad a epidemie, které se v zemi rozšiřovaly po přechodu švédských i jiných vojsk, a také vysoké vystěhovalectví. Poté, co zemi opustila část nekatolické šlechty, měšťanstva a poddaných, byla zbývající část původně nekatolického obyvatelstva během dvou až tří generací násilným způsobem pokatoličtěna. Katolická církev měla výsadní postavení a nesměla vedle ní existovat žádná další. Výjimkou byla židovská menšina, která byla pro svou důležitou hospodářskou pozici v zemi trpěna (Dějepis, 1990).

Právě v rámci silné rekatolizace, nastolené již během války, vzniká v roce 1651 Soupis poddaných podle víry, přičemž hlavním úkolem tohoto pramene bylo evidovat osoby nekatolické víry a získat tak celkovou informaci o stavu náboženství na jednotlivých panstvích království českého (Klímová, 2007).

První pokyn k provedení soupisu byl dán patentem královských místodržících ze dne 16. listopadu 1650, který byl adresován krajským hejtmanům. Patent ze 4. února 1651 pak nařizoval vrchnostem do šesti neděl sepsat obyvatele podle přiloženého formuláře, který měl zajišťovat jednotné vypracování soupisu v celých Čechách. Tento formulář obdrželi majitelé všech panství, statků a manství. Během dubna 1651 je odevzdali zpět, jak bylo požadováno, ale ne vždy byly formuláře vyplněny podle předepsaného vzoru.

Jak již bylo řečeno hlavním původním cílem soupisu bylo zjistit počet nekatolíků v zemi a počet těch, které by bylo možné získat na katolickou víru. Pro historické demografy je však tento dokument cenný především z hlediska přehledu o stavu a složení obyvatelstva, jejich

zaměstnání a stáří v jednotlivých městech a vesnicích v Čechách. Soupis je na svou dobu ojedinělým pramenem, který umožňuje vytvořit alespoň přibližnou představu o počtu a věkové struktuře obyvatel v polovině 17. století.

5.2 Struktura pramene

Soupisy za jednotlivá panství byly zhotovovány podle určitých pravidel a určitých vzorců sestavování, které byly nařízeny patentem královských místodržících. Způsob evidence byl u měšťanů královských měst stejný jako poddanských i svobodníků. Evidence se nevztahovala pouze na duchovenstvo a vojsko, výsledná čísla tedy nezahrnují příslušníky těchto dvou skupin.

V každém soupisu je uveden v záhlaví zápisu název panství, statku, města či dvora. Následuje jméno majitele panství a následně jméno zapisovatele, který byl zároveň správcem panství. Hned za jménem majitele, resp. zpracovatele bylo zapsáno jejich úřednictvo a služebnictvo. Následuje výčet obyvatelstva podle měst, městeček a vsí. Jako první ze zapisovaných je uváděn hospodář, který bývá graficky vyznačen předsazením, čarou, mezerou nebo větším a výraznějším písmem. Poté jsou zaznamenány jeho manželka a děti, u nichž jsou na rozdíl od hlavy rodiny uváděna jen křestní jména. Na některých panstvích byla čeleď s podruhy uváděna podle usedlostí, na nichž bydleli, jinde byli uvedeni za hospodáři a jejich rodinami na konci soupisu. Tím byla zodpovězena otázka, *kdo* byl zapisován.

Kromě otázky kdo byl zapisován, nás zajímá, *co* se zapisovalo. Zpracovatelé uváděli do jednotlivých rubrik jméno jednotlivých osob, sociální stav, povolání, údaje o náboženství (u nekatolíků byla také poznámka, zda je či není naděje na obrácení ke katolické víře), rodinný stav (u členů rodiny), zprávu o stavu far, kostelů, zádušního majetku, dávek a obročí a duchovní správě a na konci soupisu byly uvedeny poznámky o válečných škodách, případně další charakteristiky a jiné poznámky (Klímová, 2007). V následujících řádcích se podíváme blíže na jednotlivé charakteristiky, které byly evidovány.

Jako první jsou uváděna jména osob. Ta byla na Berounsku převážně česká, jen s různými podobami zapsání, jako (např. Kateřina i Káča nebo Jiří, Jiřík i Jíra). Příjmení se v této době teprve ustalovalo. Často se shodovalo s povoláním, jež osoba vykonávala (Václav Kovář), nebo bylo použito národnosti (Hans Němec). Jako příjmení byla také zapisována i přezdívká osoby (Dorota Slepá). Velmi často příjmení chybělo.

V rubrice stav je rozlišeno obyvatelstvo poddanské, svobodné, městské, selské, cizopanské a rytířské.

Co se týče povolání osob, odvíjelo se především od polohy bydliště jednotlivců a od velikosti lokality, v níž žili. Například ve vsi Štěchovice bylo vzhledem k blízkosti toku Vltavy často uváděno povolání plavec. Často lze v soupisu vysledovat vztah mezi velikostí osídlené lokality a povoláními. V menších zemědělsky zaměřených statcích a dvorech nebyla taková variabilita v uvedených povoláních. Záviselo spíše na tom, zda v nich byl přítomen mlýn, ovčín či pivovar. Naopak ve městech nebo větších panstvích je škála vykonávaných povolání širší. Na začátku jsou uváděna povolání úředníků patrimoniální správy jako hejtman, rychtář, obecní starší, písař, šafář apod. Ta jsou doplněna povoláními řemeslného charakteru, například krejčí,

soukeník, kožešník, krčmář, řezník nebo pekař. Zvláštní postavení mají hutě, kde jsou uváděna specifická řemesla s českými i německými ekvivalenty. Odlišnou formu zápisu povolání mělo město Beroun. Není uvedeno u každého jednotlivce zvlášť, ale podle povolání byli obyvatelé řazeni do skupin „sousedů“, „obyvatel při městě a na předměstí“, „čeledí“ aj.

Rodinný stav byl zapisován buď do rubriky povolání, nebo byl uváděn hned za jménem osoby, kde se mohly také vyskytovat další charakteristiky jedince (např. „přišel z Němec“). Doplňující poznámky byly někdy uváděny na konci řádku.

Soupis poddaných podle víry nám umožňuje vytvořit si alespoň přibližnou představu o počtu obyvatel a věkové struktuře obyvatelstva v polovině 17. století. Děti byly většinou evidovány až od 10 nebo 12 let, kdy šlo dítě poprvé ke zpovědi, čímž jsou pochopitelně údaje o celkovém počtu obyvatelstva zkresleny. Více je tato problematika rozebrána v kapitole 2 o problémech studia demografických struktur obyvatelstva raného novověku.

Údaje o náboženské příslušnosti jsou stejně jako údaje o věku poněkud zkresleny. Na Berounsku bylo evidováno velmi malé procento nekatolíků a relativně vysoké bylo procento osob, které byly původně zapsány jako nekatolíci s nadějí, že přestoupí i bez ní, ale původní zápis byl přeškrtnut. Hejtman či majitel statku, který za soupis zodpovídal, se pravděpodobně chtěl vyhnout případným výtkám ze strany místodržitelství nebo arcibiskupství, kdyby byly počty nekatolíků větší. Skutečný počet uvedených nekatolíků se tak jeví málo spolehlivý, jelikož Berounsko prošlo v době před třicetiletou válkou poměrně silným reformačním hnutím.

Za každým soupisem jsou uvedeny závěrečné komentáře, které informují o stavu vesnic po válce, válečných škodách, či podávají informace o stavu a případných opravách kostelů.

Z formálního hlediska je u stále se opakujících údajů použito zkratk a grafických symbolů, jako například „k“ pro katolíky a „n“ pro nekatolíky či „p“ pro poddané a „s“ označující svobodné obyvatelstvo.

Berounsko bylo osídleno českým obyvatelstvem – také Soupis z roku 1651 to potvrzuje, je v podstatě celý psán česky a jména osob, vesměs česká či počestělá, to dokládají.

Kapitola 6

Metody zpracování

Zdrojem dat a informací v předkládané práci byl Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Ten vydává v edici tiskem Národní archiv a v současné době je již dostupný také v elektronické podobě, což ulehčuje práci s daty. Práce je věnována oblasti Berounského kraje, pro který byl soupis vydán tiskem již v roce 1995. Podle územního vymezení kraje, jež bylo pro berní účely podrobně zmapováno v berní rule, však dojdeme k závěru, že některé části kraje v soupise za Berounsko zpracovány nebyly a že část území byla vedena v soupise sousedního Rakovnícka. Jedná se o statky Chrustenice a Tmaň. Jelikož cílem práce je co nejpřesněji odhadnout počty obyvatel kraje a zanalyzovat demografickou strukturu, byly do základních údajů počítány i data za území patřící formálně Berounskému kraji, ale vedená s obyvatelstvem Rakovnícka. Datovou základnu tedy tvoří Soupis poddaných podle víry za kraj Berounský a částečně i stejný pramen za kraj Rakovnický (Klímová, 2007, Pazderová, 2007).

Tab. 2 – Panství podle nejnižšího uváděného věku a podle počtu obyvatel na Berounsku v roce 1651

Nejnižší uvedený věk*	Počet panství	Počet obyvatel	Podíl obyvatel z celku (v %)
0	3	215	1,8
1	3	309	2,5
4	2	228	1,9
5	1	71	0,6
7	2	479	3,9
8	5	945	7,7
9	1	1 881	15,3
10	16	6 125	50
11	3	464	3,8
12	5	492	4
13	2	331	2,7
14	4	713	5,8
celkem	47	12 253	100,0

Poznámky: Původní data bez odhadů

*Uvedený věk představuje nejnižší věk, od kterého byly osoby na jednotlivých panství v Soupise evidovány

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Jak bylo podrobně diskutováno v kapitole 2, hlavními nedostatky pramene jsou jeho neúplnost (chybí značná část dětí mladších 12 let) a jen částečná spolehlivost, pokud jde o uvedený věk ostatních osob. Pramen obsahuje údaje většinou jen za děti tzv. zpovědního věku. Jelikož dětská složka tvořila v tehdejší době velmi značnou část populace, bez zjištění počtu dětí by byly výsledky velmi zkreslené.

Před vlastním odhadem počtu dětí ve věku „před zpovědí“ je potřeba si ujasnit, od kterého věku byly děti evidovány v jednotlivých částech kraje, což je názorně uvedeno v tabulce 2.

Oproti jiným oblastem, kde se věk zápisu do soupisu pohybuje většinou mezi 10–12 lety, je oblast Berounska více heterogenní. Na Berounsku se vyskytují oblasti, kde jsou děti zapisovány od narození, ale i oblasti, kde jsou zaznamenávány až od 14 let věku. Nejčastěji jsou děti v tomto kraji zapisovány od 10 let. Na těchto panstvích žije 50 % obyvatel kraje. Následují statky s dětmi evidovanými od 9 let (15, 4 % všech obyvatel kraje) a dále od 8 let, kde žilo 7,7 % všech osob z kraje.

Po tomto rozřídění můžeme přejít k dalšímu kroku, a to k odhadu počtu chybějících dětí a následně pak i celkového počtu dětí, resp. obyvatelstva. Pro odhad byla použita v této práci stejná metoda, jakou použila H. Chodounská pro Náchodsko (H. Chodounská, 2003). Nejprve byl zjištěn průměrný počet dětí podle věku žen (matek), resp. mužů (otců) v oblastech, kde byly zapisovány děti od narození. Za předpokladu, že stejně staré ženy v různých vesnicích měly v průměru stejný, nebo alespoň podobný počet dětí v jednotlivých věkových skupinách, pak bylo možné odhadnout i počty dětí předzpovědního věku v celé oblasti (Chodounská, 2003). Stejným způsobem byly odhadnuty i děti na Berounsku. Je však potřeba zmínit, že na Berounsku nebylo mnoho oblastí, kde byly děti evidovány od narození. Jak vyplývá z tabulky 2, byly to oblasti, kde žila jen necelá 2 % obyvatel. Situace je u Berounska navíc ztížena tím, že nejmladší děti zde byly ve skutečnosti zapisovány až od šesti (statek Čelina), resp. osmnácti neděl (Kapitula sv. Víta, Všenory). Je tedy nutno počítat s tím, že ani po odhadu počtu nezapsaných dětí nelze soubor považovat za zcela úplný a že při interpretaci výsledků je k těmto výše zmíněným faktům třeba přihlídnout.

Výpočet odhadů počtu dětí předzpovědního věku představoval nejnáročnější část práce. K výpočtu odhadů byl použit statistický program SPSS. Děti byly odhadovány dvojím způsobem podle věku ženy a podle věku muže. Vlivem vysoké úmrtnosti tehdejší doby poměrně mnoho dětí nežilo s oběma svými skutečnými rodiči, ale často jen s matkou nebo jen s otcem, popř. s matkou a otčímem nebo otcem a macechou. Proto je použito termínu podle věku „ženy“, resp. „muže“ místo věku „matky“, resp. „otce“. Odhadovány byl zvlášť děti za vsi a za města.

Obyvatelstvo bylo rozděleno do skupin podle toho, od jakého věku byly děti v dané oblasti evidovány. V případě Berounska tak vzniklo 12 skupin obyvatel vsí a 4 skupiny obyvatel měst. Na vesnicích to byly skupiny „od 0 let“, „od 1–3 let“, „od 4 let“, „od 5 až 6 let“, „od 7 let“, „od 8 let“, „od 9 let“, „od 10 let“, „od 11 let“, „od 12 let“, „od 13 let“ a „od 14 let“. Ve městech skupiny „od 1 do 7 let“, „od 8 let“, „od 9 let“ a „od 10 do 13 let“. Nejprve byl vypočten průměrný počet dětí do jednoho roku podle věku ženy na vesnici. Pak byly pro skupiny žen stejného věku vypočteny procentní hodnoty a průměry počtu dětí ve věku 0. Poté byl k souboru

rodin a domácností, kde byly evidovány děti od 0 let, přidán soubor dětí zapsaných až od 1 roku a opět následoval výpočet hodnot a procentních zastoupení a průměru počtu dětí nyní ve věku 1 rok. Stejným způsobem se postupovalo dál až ke skupině, kde byly evidovány děti od 13 let.

Zjištěné hodnoty průměrného počtu dětí v daných věkových kategoriích podle věku ženy bylo možné aplikovat na ženy v těch obcích, kde děti daného věku zachyceny nebyly. Nejprve byly odhadnuty počty 13letých dětí pro ty oblasti, kde byly evidovány až děti od 14 let. Ženám z tohoto souboru byl přisouzen podle jejich věku průměrný počet dětí ve věku 13 let zjištěný v předchozím kroku. K souboru jednotlivců z kategorie, kdy byly děti uváděny až od 14 let, nyní doplněnému o odhad počtu dětí ve věku 13 let, byl připojen soubor jednotlivců z vesnic, kde byly evidovány jen děti od 13 let. Obdobným způsobem se pokračovalo dál.

Tento postup byl celý opakován i podle věku muže na vesnici a dále s méně skupinami i pro města, opět zvlášť podle věku ženy a podle věku muže. Jelikož v soupise nebylo žádné město s evidovanými dětmi od narození, bylo pro města počítáno jen s dětmi od 1 roku.

Výsledné počty dětí byly rovnoměrně rozpočteny mezi obě pohlaví – tj. byl odhadnut počet chlapců a dívek podle jednotek věku. Vzhledem k malému zastoupení osob v jednotlivých věkových skupinách předzповědního věku bylo těžké stanovit podíl dětí pro určité pohlaví. Tento fakt by mohl zkreslit výsledné indexy maskulinity, resp. femininity, proto bylo v rozboru pohlavní struktury počítáno jen s hodnotami původních dat.

Výsledky odhadů jsou znázorněny ve čtyřech věkových pyramidách kapitole 7, kde jsou zobrazena data s údaji z uvedených čtyř výpočtů: podle věku ženy za města, podle věku ženy za vsi, podle věku muže za města, podle věku muže za vsi.

Dalším problémem zmíněným v 2. kapitole je spolehlivost uváděného věku. Často byl věk zaokrouhlován k násobkům deseti a také násobkům pěti. Míra zaokrouhlování je názorná v grafech v přílohách 5, 6, 7 a 8. V pyramidách po jednotkách věku je nápadné silné zastoupení ve všech věcích končících desítkou, v mírnější podobě pak i u věků, které končí pětkou. Naopak ročníky mezi násobky deseti, resp. pěti jsou vždy v oslabení. Větší podíl osob bývá někdy i u věkových skupin, jež byly určitým mezníkem v životě jedince (ve studované době to býval věk 12 let, ale také věk 18 let). Míru zkreslení můžeme měřit indexem věkové kumulace, což je podíl pětinašobku součtu všech osob ve věcích končících 0 a 5 od 25 do 60 let a součtu počtu osob ve věku od 23 do 62 let. Tento index se obvykle počítá pro muže a ženy zvlášť.

Vzorec pro index věkové kumulace je:

$$ik^p = (5 \times \sum_{0}^{7} S_{25+5x}^p) / (\sum_{23}^{62} S_x^p),$$

kde S_x představuje počet osob v dané věkové skupině a horní index p je pohlaví.

V případě Berounského kraje vychází tento index pro muže 2,87 a pro ženy 2,89, tedy téměř shodně. Znamená to, že ve věku, který končí 0 nebo 5, je zapsáno 2,9krát více osob než v ostatních věcích v rozmezí mezi 20 a 62 lety.

Věkové nepřesnosti můžou být zmírněny zvolením jiných věkových intervalů. Při použití pětiletých věkových intervalů se zkreslení zmírní, nicméně je pořád patrná vyšší kumulace osob ve věkových skupinách s věkem končícím nulou. Výhodou užití těchto intervalů je, že se používají i v dnešní době a jsou tedy lépe porovnatelné s daty za dnešní populaci.

Zvolit intervaly však je možné také tak, aby míra zkreslení byla co nejmenší. Tomu pomůže shlukování do ještě větších věkových skupin (desetileté věkové intervaly). Buď jsou intervaly voleny tak, že jsou násobky deseti uprostřed intervalu nebo tak, že jsou násobky deseti krajními věky intervalu. Pyramidy s takto zvolenými věkovými intervaly jsou více podobné skutečnému stavu a zaokrouhlování se zde tolik neprojevuje. Problémem je však, že takto zvolené intervaly se v praxi příliš často nepoužívají, což brání vzájemnému srovnání. Z tohoto důvodu je vhodnější použít pyramidy s pětiletými věkovými intervaly. Ty byly využity i na Berounsku v případě vesnického obyvatelstva. U městské populace musely být použity desetileté věkové intervaly, jelikož pro odhad počtu dětí ve městě bylo méně oblastí, resp. méně skupin, kde byly děti odhadnuty v mladším věku a nebyl tak znám počet osob v pětiletých intervalech.

Pro další analýzy v této diplomové práci je potřeba se rozhodnout, zda nadále vycházet z populací s odhadnutými dětmi podle věku ženy nebo podle věku muže. Vzhledem k tomu, že i s odhady je počet dětí na Berounsku pravděpodobně nižší než ve skutečnosti a počty dětí podle věku ženy vyšly vyšší než podle věku muže, rozhodla jsem se v práci využít odhadů podle věku ženy. Věkové pyramidy vytvořeny na základě odhadů podle věku muže se nachází v příloze 11 a 12. Výsledky odhadů jsou prezentovány v následující kapitole, kde je věková struktura podrobně diskutována. V ostatních kapitolách jsou rozebírány většinou jen hodnoty získané ze Soupisu bez odhadů, jelikož další charakteristiky lze jen těžko odhadnout. U všech výstupů je uvedeno, zda se jedná o hodnoty s odhady či bez odhadů.

Rozbor demografické struktury obyvatelstva je založen na obvyklých postupech demografické analýzy stejně jako rozbor rodinných struktur, kde bylo použito dnes již klasické třídění P. Lasletta (Horský, Seligová, 1996).

Kapitola 7

Počet obyvatel a struktura podle pohlaví a věku

7.1 Počet obyvatel

V Soupise za Berounský kraj bylo zaznamenáno celkem 12 253 osob, resp. 12 211 osob s uvedeným věkem. Jak již bylo několikrát zmíněno v předchozích kapitolách, tento počet jistě neodpovídá skutečnosti, protože v Soupisu nebyla uvedena většina dětí. Odhadnout skutečný počet dětí žijících na Berounsku v polovině 17. století bylo jedním z hlavních cílů této práce. Pro odhady byla použita metodika, která byla podrobně popsána v předchozí kapitole. V této kapitole budou uvedeny a diskutovány výsledky odhadů.

Výsledný počet osob žijících v Berounském kraji v polovině 17. století byl po započítání odhadnuté populace dětí 14 246 obyvatel. Rozložení počtu obyvatel podle pohlaví a podle zastoupení městského a venkovského obyvatelstva ukazuje tabulka 3. Je zřejmé, že většina obyvatelstva kraje žila na venkově, což bylo pro tehdejší dobu typické. V 18 městech na Berounsku žilo jen 15,8 % obyvatel.

Tab. 3 – Předpokládaný počet obyvatel na Berounsku v roce 1651

Pohlaví	Města		Vsi		Celkem	
	počet	podíl (v %)	počet	podíl (v %)	počet	podíl (v %)
Muži	1 062	15,1	5 975	84,9	7 037	100,0
Ženy	1 186	16,5	6 023	83,5	7 209	100,0
Celkem	2 248	15,8	11 998	84,2	14 246	100,0

Poznámky: Data s odhady podle věku ženy

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

7.2 Struktura obyvatelstva podle věku

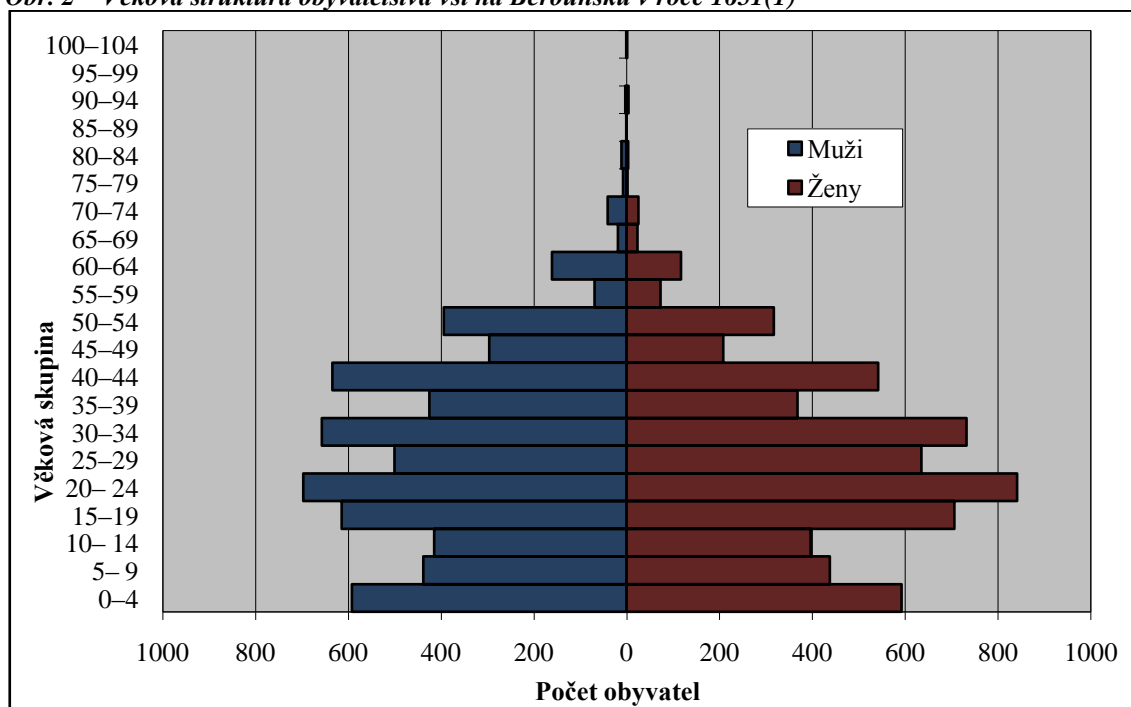
Struktura obyvatelstva podle pohlaví a věku patří mezi základní demografické struktury obyvatelstva. Nejlepším prostředkem ke grafickému vyjádření věkové struktury je věková pyramida. Věková struktura je obecně výsledkem předchozího populačního vývoje. Jednotlivé jevy jsou ve věkové pyramidě znázorněny pomocí vrcholů nebo zářezů. Zároveň je věková struktura základem budoucího demografického vývoje, neboť jednou vzniklé nepravidelnosti věkové struktury se v menší míře v populačním vývoji reprodukuje (Kalibová, 2002, s.17).

V následujících grafech (obr. 2 a 3) jsou znázorněny věkové pyramidy pro obyvatelstvo Berounska. Pro úplnost jsou v přílohách ukázány také tabulky zastoupení obyvatel podle věku ve městech i na vesnici (viz. Příloha 10, Příloha 11). Na pyramidě vesnického obyvatelstva jsou patrné větší nepravidelnosti než na pyramidě obyvatel měst, kde byly zvoleny desetileté věkové intervaly. Kromě již diskutovaného vlivu zaokrouhlování a faktu, že i přes využití odhadů je počet dětské složky nižší, než ve skutečnosti byl, jsou známy i některé objektivní příčiny těchto nepravidelností.

Mezi ně patří zejména rozsáhlé epidemie moru, které byly v Čechách zaznamenány již na počátku 17. století v letech 1611–1614 a za třicetileté války v letech 1624–1626, 1633–1635, 1639–1640 a 1648–1649. Je známo, že za morových epidemií byla úmrtnost nejvyšší u starců a dětí, a to především u kojenců. Kromě vyšší mortality snižovaly epidemie také sňatečnost a porodnost a jejich dopad na věkovou strukturu obyvatelstva byl tak ještě vyšší (Maur, 1971). Počet sňatků a narozených dětí byl ovšem negativně ovlivněn nejen vlastními epidemiemi, k nimž bylo obyvatelstvo sužované válkou náchylnější, ale i s válkou spojeným stresem a hladomorem, které mohou u žen způsobit přechodnou sterilitu, objevuje se tzv. válečná amenorrhoea (Maur, 1996).

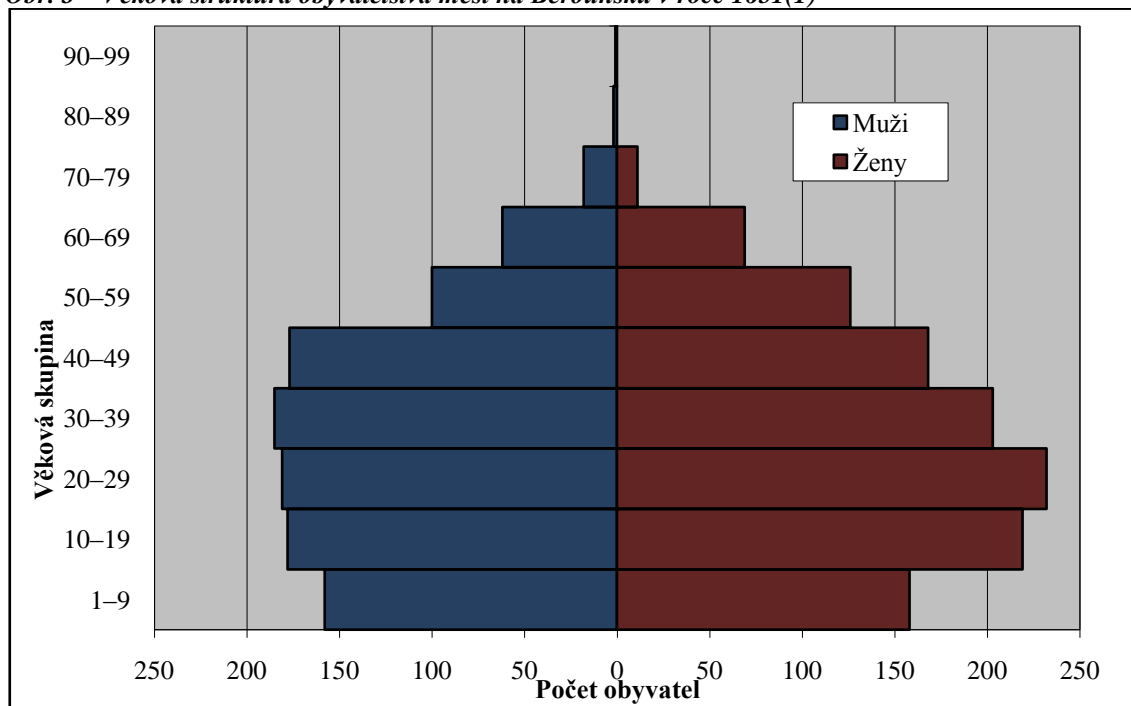
Právě tyto faktory se pravděpodobně podílely na slabém zastoupení věkových kategorií 10–14 a 15–19 let či 35–39 let na Berounsku. Ke stejným závěrům došli i jiní autoři. Např. M. Holubová pro panství Dobruška uvádí podíl 10–14letých dětí 6,5 % a 15–19letých 11,4 % (Holubová, 2006, s. 41), což jsou čísla velmi podobná údajům za Berounsko.

Obr. 2 – Věková struktura obyvatelstva vsí na Berounsku v roce 1651(1)

Poznámky: Data s odhady podle věku ženy

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Obr. 3 – Věková struktura obyvatelstva měst na Berounsku v roce 1651(1)

Poznámky: Data s odhady podle věku ženy

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Podle zastoupení dětské a postreprodukční složky obyvatelstva rozlišujeme tři typy demografických struktur: typ progresivní, stacionární a regresivní. Věkovou strukturu populace poloviny 17. století na Berounsku můžeme podle očekávání označit jako progresivní typ. Tento typ se vyznačuje výraznou převahou dětské složky nad složkou postreprodukční. Setkáváme se s ním v populacích s vysokou úrovní plodnosti, ale i mortality, typickou pro všechny země před nástupem demografické revoluce (Kalibová, 2002, s. 18).

Dobrým ukazatelem pro věkové složení populace jsou i střední hodnoty – průměrný věk a věkový medián – které jsou pro Berounsko a jiné vybrané oblasti zachyceny v tab. 4.

Podle literárních údajů se věkový medián v polovině 17. století v průměru pohyboval na venkově kolem 20 let a ve městech kolem 25 let (Maur, 1971). K těmto hodnotám se z vybraných oblastí porovnávaných v této části práce nejvíce blížila situace v Rokycanech. Na Náchodsku byli obyvatelé mladší, oproti tomu na Berounsku naopak spíše starší. Zjištěné hodnoty mediánu věku městského obyvatelstva na Berounsku činily 30 let u mužů a 28 let pro ženy, u venkovského obyvatelstva byl věkový medián 26 let u osob mužského pohlaví a 25 let u žen. Obdobná čísla jsou uváděna i pro Dobrušku. A tak zatímco populace měst ve všech oblastech vykazuje ve shodě s literaturou vyšší hodnoty věkového mediánu než populace na vesnicích, vlastní číselné hodnoty se mezi jednotlivými oblastmi liší. Podobné závěry můžeme učinit i z porovnání průměrného věku, který je vlivem extrémních hodnot obecně vyšší než věkový medián.

Populace na Berounsku se tak zdá být starší než populace v některých jiných oblastech, ovšem tato skutečnost je bohužel ovlivněna nedostatkem dětí v předzpozděném věku i po provedených odhadech.

Tab. 4 – Věkový medián a průměrný věk obyvatelstva ve vybraných oblastech v roce 1651

Oblast		Věkový medián		Průměrný věk	
		Muži	Ženy	Muži	Ženy
Berounsko	města	30	28	30,8	30,2
	vsi	26	25	27,6	26,0
Rokycany	města	25	28	28,1	29,3
	vsi	20	20	24,6	24,7
Náchodsko	města	19	19	25,6	23,9
	vsi	17	17	23,2	21,7
Dobrovice	města	30	28	34,7	30,8
	vsi	30	26	31,0	28,0

Zdroj: Berounsko: Soupis poddaných podle vry z roku 1651, vlastní výpočty

Rokycany: Maur, 1971

Náchodsko: Chodounská, 2003

Dobrovice: Holubová, 2006

Podle věku dělíme obyvatelstvo zpravidla do tří základních věkových skupin na „dětskou složku“ (0–14 let), „reprodukční složku“ (15–49 let) a „postreprodukční“ složku, kam patří obyvatelstvo starší než 50 let. Jak je patrné z tabulky 5, připadá na Berounsku ve městech na dětskou složku 20,9 % obyvatelstva, ve vesnicích 23,9 %. Tyto podíly vznikly po výpočtu odhadů. Před odhady připadalo na populaci v této věkové skupině celkem jen 8,9 % obyvatelstva. Jak bylo již zmíněno v kapitole 2, problematikou odhadů se zabývala již řada autorů, kteří většinou počítali na děti mnohem větší podíl. To je také patrné z tabulky při porovnání s ostatními oblastmi. V samotném panství Točnick, které patří do Berounského kraje, činil podle odhadu E. Maura počet dětí ve věku 0–14 let téměř 30 % veškerého obyvatelstva. Podobné hodnoty byly zaznamenány i ve městech v Rokycanech, vyšší podíl dětí byl pak na Náchodsku, což také odpovídá již zmíněnému nižšímu věkovému mediánu této oblasti (viz. tab. 5).

Tab. 5 – Zastoupení obyvatelstva v základních věkových skupinách ve vybraných oblastech v roce 1651(v %)

Oblast	Města			Vsi		
	0–14	15–49	50+	0–14	15–49	50+
Berounsko	20,9	61,8	17,3	23,9	65,5	10,6
Točnick	29,3	57,7	11,2	35,5	52,4	12,1
Rokycany	28,9	56,5	14,6	38,7	50,8	10,5
Náchodsko	35,9	51,8	12,3	42,7	48,9	8,4

Zdroj: Berounsko: Soupis poddaných podle vry z roku 1651, vlastní výpočty

Točnick, Rokycany: Maur, 1971

Náchodsko: Chodounská, 2003

Srovnání Berounska s Náchodskem na tomto místě je obzvlášť zajímavé, protože H. Chodounská ve své práci využila stejnou metodiku, která byla aplikována i v této práci. Je otázkou, zda výrazný rozdíl v odhadnutém počtu dětí mezi těmito oblastmi byl způsoben skutečným rozdílem v počtu dětí daném např. odlišnou zeměpisnou polohou či historickým vývojem, či zda je rozdíl způsoben spíše odlišnostmi při zapisování do Soupisu. Hlavním problémem při výpočtu odhadů na Berounsku totiž bylo, že počet panství, kde byly k dispozici údaje o počtu dětí již od narození, byl velmi nízký. V rámci malého celku tak náhoda či i chyba při zapisování mohla výrazněji ovlivnit celkové odhadnuté výpočty.

7.3 Struktura obyvatelstva podle pohlaví

V polovině 17. století byla pro populace typická převaha žen nad muži (1971, Maur). Nejinak tomu bylo i na Berounsku. Na 100 mužů připadalo 102–103 žen, jak je názorně ukázáno v tabulce 6, kde jsou také údaje i za jiné oblasti Čech.

Tab. 6 – Počet žen na 100 mužů ve vybraných oblastech v roce 1651

Oblast	Celkem	Města	Vsi
Berounsko	102,8	113,0	100,9
Beroun	117,0	117,0	×
Točnick	102,0	112,7	96,9
Trutnov	108,2	146,7	106
Tábor	128,1	140,7	102,2
Rokycany	106,0	118,9	90,1
Dymokury	114,3	115,0	114,2
Náchodsko	107,0	117,8	104,9

Poznámky: Původní data bez odhadů

Zdroj: Berounsko: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Beroun: Tošnerová, 1997

Točnick, Trutnov, Tábor, Rokycany: Maur, 1971

Dymokury: Rumlová, 1993

Náchodsko: Chodounská, 2003

Obecně se uvádí, že v polovině 17. století připadalo v průměru na 100 mužů asi 110 žen a více, přičemž nepoměr mezi mužskou a ženskou populací byl větší ve městech než na vesnici (Maur, 1971). Populace Berounska byla proti ostatním oblastem více vyrovnaná, avšak pravidlo o větší feminitě ve městech než na vesnici je zde patrné. Zatímco na vesnicích připadalo na 100 mužů zřídka 110 žen, ve městech se index feminity pohyboval kolem 120 žen na 100 mužů, pro oblast Berounska jsou hodnoty nižší (100,9 pro vsi a 113,0 pro města).

Zastoupení mužů a žen se však s věkem mění. Tento poměr je výsledkem složitějšího vývoje a je závislý na poměru pohlaví živě narozených, diferenční úmrtnosti mužů a žen a migrací. Za biologickou zákonitost považujeme, že se rodí více chlapců než dívek. Tato skutečnost byla potvrzena i ze zápisů z matrik 17. století (Maur, 1971). Vývoj poměru pohlaví lze dobře pozorovat, pokud sledujeme počty žen a mužů v jednotlivých věkových skupinách.

Tab. 7 – Počet žen na 100 mužů podle věku na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Celkem	Města	Vsi
0–9	85,1	75,0	87,1
10–14	98,5	97,9	98,7
15–19	119,4	146,5	115,0
20–24	121,9	130,1	120,7
25–29	126,8	125,6	127,0
30–34	110,9	107,5	111,4
35–39	90,7	112,7	86,6
40–44	87,7	100,9	85,5
45–49	73,3	85,9	70,3
50–54	88,1	131,9	80,5
55–59	108,0	112,9	105,8
60+	77,7	96,4	71,4

Poznámky: Původní data bez odhadů

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Z tabulky je vidět, že ve věkových skupinách 0–9 let a 10–14 let (data jsou za populaci bez odhadů) připadá na 100 mužů 85, resp. 98–99 žen. Nejnižší věková skupina je více vyrovnaná na vesnici, ovšem jelikož se jedná o původní data bez odhadovaných dopočetů, osob v těchto věkových skupinách bylo zapsáno jen málo a data mohou být zkreslena. U věkové skupiny 10–14 let nehraje velký rozdíl, zda se jedná o město nebo ves, a obě pohlaví jsou téměř v rovnováze s mírnou převahou mužů v populaci.

Podíl mužů a žen se ale rapidně mění ve věkových skupinách 15 až 34 let, tedy v populačně nejproduktivnějších skupinách. Je pravděpodobné, že tato deformace vznikala zčásti v důsledku větší úrazovosti chlapců v dětství a mládí, ale vedle biologických faktorů se zde uplatňovala i migrace, a to především odchod mužů po 15. roce života do vojska. Pokud zkoumáme zvlášť městskou a venkovskou populaci, je vidět, že ve věkové skupině 10–19 let je ve městě výrazně více dívek než na vesnicích, což mohlo být způsobeno jejich odchodem z venkova do služby ve městech, zatímco muži zůstávali ve službě na venkově.

Poměr pohlaví obyvatelstva vsí na Berounsku se znovu láme ve věkové skupině 35–39 let. Od tohoto věku převažují muži nad ženami. Výjimku tvoří věková skupina 55–59 let, kdy připadá na 100 mužů 105,8 žen. Tento nepoměr je zajímavý, protože v okolních skupinách převažují muži nad ženami, může být ale způsoben zaokrouhlováním, protože jde již o poměrně nízké počty. Poněkud odlišná je situace ve městech, kde kromě již zmíněných dětských věkových skupin převažují muži nad ženami jen ve věkové skupině 45–49 let a pak ve skupině osob starších 60 let.

V následující tabulce je přehled zastoupení počtu žen na 100 mužů v jednotlivých věkových skupinách ve vybraných oblastech na území Čech v polovině 17. století. Obecným trendem je převaha mužů v nejstarší věkové skupině, a to buď – stejně jako na Berounsku – zejména na vesnicích, nebo – jako např. na Náchodsku – i ve městech. Toto pozorování je vysvětlováno těžkým údělem (venkovské) ženy v minulosti a zatížením ženského organismu častými porody.

Objevují se však i názory, že svou roli mohla hrát špatná evidence starých žen a například i snaha žen uvádět nižší věk (Maur, 1971).

Silná maskulinita v postreprodukčním věku střídá vysokou převahu žen v reprodukční složce 15–49 let. Převaha žen a nedostatek mužů ve středním věku znamenal, že se mnoho žen nemohlo vdát buď vůbec, nebo opakovaně, a bylo tak vyřazeno z procesu reprodukce obyvatelstva. Tato nepravidelnost demografické struktury měla tedy své závažné populační důsledky. Není bez zajímavosti, že feminita populace nebyla jen českou zvláštností, ale byla jevem celoevropským.

Tab. 8 – Počet žen na 100 mužů podle věku ve vybraných oblastech v roce 1651

Oblast		0–14	15–49	50+
Berounsko	celkem	96,1	107,1	86,5
	města	93,9	116,5	112,6
	vsi	96,5	105,5	79,8
Beroun	celkem	×	×	×
	města		120,5	116,7
	vsi	×	×	×
Točnick	celkem	.	109,9	86,4
	města	.	113,6	113,0
	vsi	.	107,9	75,9
Trutnov	celkem	.	133,9	54,6
	města	.	166,9	57,4
	vsi	.	115,1	50,0
Rokycany	celkem	.	112,4	111,1
	města	.	121,8	151,1
	vsi	.	98,6	61,1
Dymokury	celkem	.	123	125,5
	města	.	.	.
	vsi	.	.	.
Náchodsko	celkem	104,7	121,8	57,0
	města	115,3	134,1	69,4
	vsi	101,3	120,5	48,4

Poznámky: Původní data bez odhadů

Zdroj: Berounsko: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Beroun: Tošnerová, 1997

Točnick, Trutnov, Rokycany: Maur, 1971

Dymokury: Rumlová, 1993

Náchodsko: Chodounská, 2003

Kapitola 8

Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu

Při zjišťování rodinného stavu osob na Berounsku v polovině 17. století se také potýkáme s určitými problémy. V Soupisu se totiž rodinný stav často neuváděl vůbec, resp. ve formuláři pro něj chyběla kolonka, neboť nebylo cílem Soupisu tuto charakteristiku zjišťovat. Přesto ale můžeme u části osob rodinný stav zjistit. Manželé totiž byli v Soupisu většinou uvedeni společně, zpravidla hned za sebou, přičemž u muže bylo uvedeno jeho povolání či sociální postavení a u ženy pak označení „manželka“ nebo „žena jeho“. U některých obyvatel bylo zapsáno „vdova“ nebo „vdovec“. V případech, kdy nebylo u osob zapsáno nic a zároveň bylo patrné, že se nejedná o osoby žijící v manželském svazku, byly pro účely této práce osoby do věku 35 let počítány mezi „svobodné“ obyvatelstvo a od 35 let výše byly počítány do skupiny „nezjištěno“.

V polovině 17. století bylo manželství společenskou nutností a každý muž i žena se do něj snažili vstoupit. Možnost ovlivnit výběr partnera byla značně omezená, především v případě dívek, protože se očekávalo, že iniciativa k uzavření sňatku vzejde ze strany muže, resp. od jeho rodiny. Podstatnou roli při domlouvání sňatků hrálo sociální postavení jedinců, nikoli vzájemná náklonnost. Sňatek byl dostupnější pro ty muže, kteří měli předpoklady zajistit rodinu po materiální stránce (van Dülmen, 1999). Délka manželství byla v průměru krátká, opakovaná manželství mužů nebyla výjimkou. Nový sňatek měl většinou ryze praktické důvody, protože muži potřebovali hospodyně pro své domácnosti, popř. novou matku pro své děti. Naopak bohaté vdovy mohly přinést manželovi významnější společenské postavení (Maur, 1971).

V následujících tabulkách (9 a 10), resp. grafech (obr. 4 a 5) je vyjádřen podíl osob podle věku a rodinného stavu v jednotlivých věkových kategoriích na Berounsku.

Podíl svobodných žen klesal s věkem. Již ve věku 15–19 let byla každá pátá žena provdána (21 %), přičemž podíl vdaných žen v tomto věku byl podstatně vyšší na vesnicích než ve městech. Nejvyšší byl podíl vdaných žen ve věku 25–39 let, kdy se pohyboval kolem 80 %. Ještě ve věku 40–49 let ale žilo v manželství kolem 70 % žen. Úměrně tomu, jak klesal s vyšším věkem podíl vdaných žen, rostl podíl vdov. Nejmladší vdovy se vyskytují již ve věkové skupině 20–24 let. Od určitého věku také roste podíl žen s nezjištěným rodinným stavem. Jelikož tento podíl roste se stejnou pravidelností jako počet vdov, je pravděpodobné, že řada z nich patřila mezi vdovy, i když lze předpokládat, že i na Berounsku zůstala část populace mimo manželství, její podíl byl asi v letech po třicetileté válce nízký, jak je možné doložit z výsledků jiných rozborů, např. z České Kamenice (Dušek, Fialová 1989, s. 149).

Tab. 9 – Podíl žen podle věku a rodinného stavu z úhrnu osob dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651 (v %)

Věková skupina	Svobodné			Vdané			Vdovy			Nezjištěno		
	celkem	Města	Vsi	celkem	Města	vsi	celkem	města	vsi	celkem	města	Vsi
15–19	78,6	88,3	76,6	21,1	11,7	23,0	0,2	–	0,3	0,1	–	0,1
20–24	39,5	39,6	39,5	58,8	59,0	58,7	1,5	0,7	1,7	0,2	0,7	0,1
25–29	19,4	27,6	18,1	78,9	70,4	80,2	1,5	–	1,7	0,3	2,0	–
30–34	13,7	12,3	13,9	81,0	79,8	81,1	4,7	6,1	4,5	0,6	1,8	0,4
35–39	5,5	5,6	5,4	80,5	80,9	80,4	7,9	6,7	8,2	6,1	6,7	6,0
40–44	–	–	–	70,6	70,1	70,7	13,9	15,9	13,5	15,6	14,0	15,9
45–49	–	–	–	68,4	60,7	70,7	17,8	16,4	18,3	13,8	23,0	11,1
50–54	–	–	–	53,2	57,1	52,1	28,9	22,0	30,9	17,9	20,9	17,0
55–59	–	–	–	50,9	54,3	49,3	25,9	20,0	28,8	23,1	25,7	21,9
60–64	–	–	–	35,9	44,0	32,5	41,9	32,0	46,2	22,2	24,0	21,4
65–69	–	–	–	38,1	26,3	47,8	31,0	31,6	30,4	31,0	42,1	21,7
70+	2,1	–	2,8	29,8	36,4	27,8	36,2	54,5	30,6	31,9	9,1	38,9

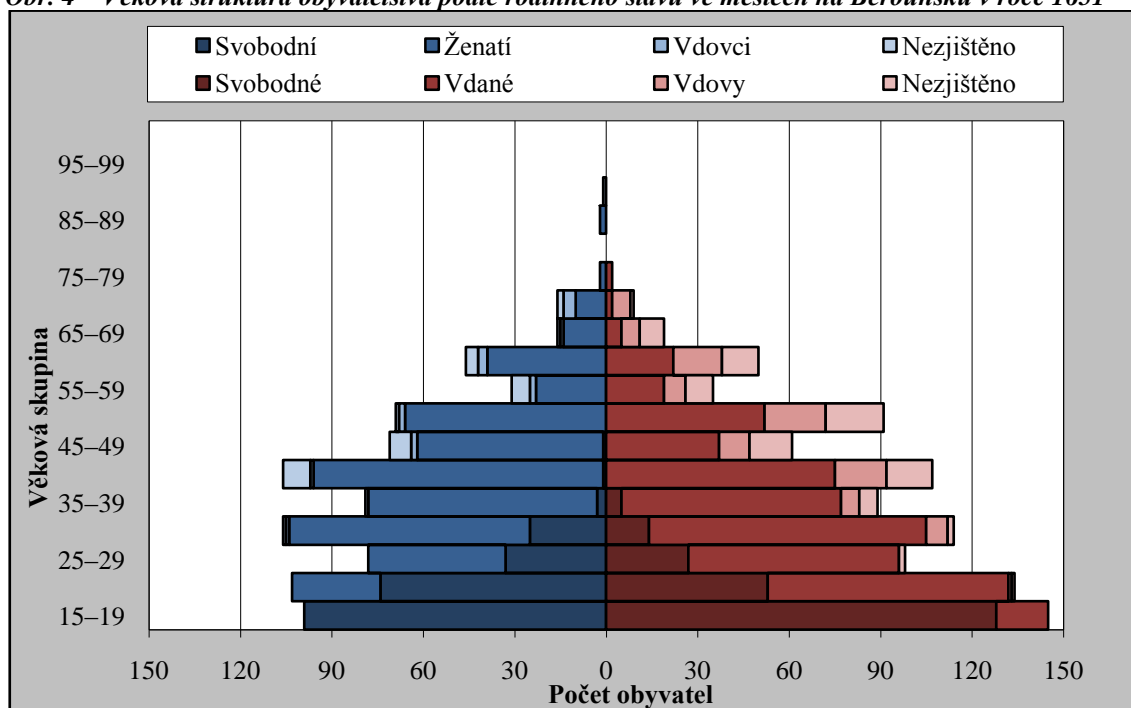
Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Pokud se podíváme na tabulku pro muže, ve srovnání s ženskou populací dochází k pomalejšímu nástupu ženatých mužů a naopak je viditelný vysoký podíl svobodných mužů ve věku, kdy se již ženy vdávaly. Obecně se u mužů vyskytuje málo vdovců. Vdovy v ženské populaci se v 8 % vyskytují už ve věkové skupině 35–39 let. U mužů se k podobným hodnotám dostáváme až ve věkové skupině 60–64 let. Ve věkové skupině nad 50 let na vesnicích převažoval počet mužů nad počtem žen. Přesto je i v těchto věkových skupinách převážná většina mužů ženatých, neboť muži se zřejmě často ženili vícekrát.

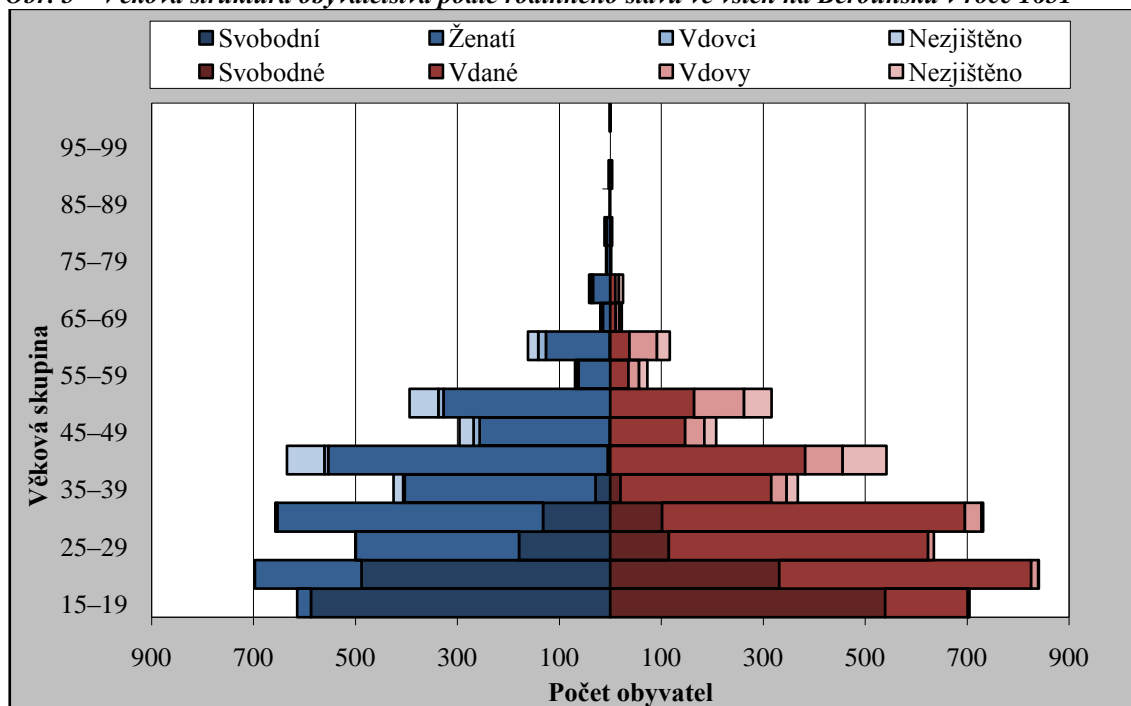
Tab. 10 – Podíl mužů podle věku a rodinného stavu z úhrnu osob dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651 (v %)

Věk	Svobodní			Ženatí			Vdovci			Nezjištěno		
	celkem	města	Vsi	Celkem	města	Vsi	celkem	města	vsi	celkem	města	vsi
15–19	96,2	100,0	95,6	3,8	–	4,4	–	–	–	–	–	–
20–24	70,3	71,8	70,0	29,8	28,2	30,0	–	–	–	–	–	–
25–29	36,7	42,3	35,8	63,1	57,7	64,0	–	–	–	0,2	–	0,2
30–34	20,6	23,6	20,1	78,6	74,5	79,3	0,5	0,9	0,5	0,3	0,9	0,2
35–39	6,3	3,8	6,8	89,1	94,9	88,0	0,6	–	0,7	4,0	1,3	4,5
40–44	0,8	0,9	0,8	86,9	89,6	86,4	1,2	0,9	1,3	11,1	8,5	11,5
45–49	0,5	1,4	0,3	86,1	85,9	86,1	3,8	2,8	4,1	9,5	9,9	9,5
50–54	–	–	–	84,9	95,7	83,0	2,6	2,9	2,5	12,5	1,4	14,5
55–59	–	–	–	85,0	74,2	89,9	5,0	6,5	4,3	10,0	19,4	5,8
60–64	0,5	–	0,6	79,2	84,8	77,6	8,7	6,5	9,3	11,6	8,7	12,4
65–69	–	–	–	80,0	87,5	73,7	11,4	6,3	15,8	8,6	6,3	10,5
70+	–	–	–	75,6	66,7	78,5	10,5	19,0	7,7	14,0	14,3	13,8

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Obr. 4 – Věková struktura obyvatelstva podle rodinného stavu ve městech na Berounsku v roce 1651

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Obr. 5 – Věková struktura obyvatelstva podle rodinného stavu ve vsích na Berounsku v roce 1651

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Důležitým údajem, který sledujeme v rámci rodinného stavu a pomocí kterého jsme schopni lépe charakterizovat úroveň reprodukce, je dále sňatkový věk (Seligová, 1995). V současné době, kdy se rodí velké procento dětí mimo manželství, není pro nás sňatkový věk tak důležitý,

ovšem pro úroveň reprodukce v minulosti hrál sňatkový věk důležitou roli. Čím vyšších hodnot dosahoval, tím kratší bylo reprodukční období. Sňatkový věk není v Soupise uveden, proto je potřeba ho nějakým způsobem odhadnout. Někteří autoři se o to pokouší na základě věku nejstaršího dítěte. Tento způsob byl však později kritizován, a to hned ze dvou důvodů. Prvním z nich je skutečnost, že nejstarší děti již často s rodiči nežily a tedy v Soupise nejsou u svých rodičů zaznamenány. Druhým problémem je, že Soupis nerozlišuje děti z prvního a druhého manželství (Maur, 1971). E. Maur navrhuje přesnější metodu porovnáním podílu svobodných a ženatých, resp. vdaných osob v jednotlivých věkových kategoriích. Toto je znázorněno v následujících tabulkách 11 a 12 pro Berounsko a další vybrané oblasti na území Čech, ale i jinde v Evropě.

Tab. 11 – Podíl vdaných žen ze všech žen daného věku ve vybraných oblastech v roce 1651(v %)

Oblast		15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+
Berounsko	Města	11,7	59	70,4	79,8	80,9	70,1	60,7	49,5
	Vsi	23	58,8	80,2	81,5	85,6	84	79,5	57,5
Točnick	Města
	Vsi	10	52,9	89,3	86,7	84,6	82,9	62,5	53,5
Tábor	Města	6,3	40,3	65	59,4	61,7	58,5	46,1	32,3
	Vsi
Náchodsko	Města	11,9	61,9	87,0	82,8	82,9	77,0	76,3	56,4
	Vsi	15,3	73,1	89,6	85,4	87,7	78,5	80,0	66,8
Přísečnice	Města
	Vsi	30,0	68,4	72,4	77,3	76,9	55,0	25,0	50,0
Děčín	Města
	Vsi	17,3	60,5	80,4	76,3	76,9	62,8	54	40,8
Kolín	Města
	Vsi	31,4	69,7	81,8	82,5	100	86,5	100,0	52,4
Bělehrad		77,0	92,0	95,0	87,0	73,0	81,0	60,0	15,0
Ealing		–	15,0	43,0	64,0	64,0	62,0	38,0	70,0
Longuenesse		–	–	18,0	29,0	64,0	85,0	100,0	49,0

Zdroj: Berounsko: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Točnick, Tábor, Přísečnice, Kolín: Maur, 1971

Náchodsko: Chodounská, 2003

Děčín: Seligová, 1995

Bělehrad, Ealing, Longuenesse: Maur, 1996

Jak uvádějí J. Horský a M. Seligová, v zásadě lze na českém území z hlediska sňatkového věku (odhadovaného nepřímo pomocí zastoupení vdaných žen, resp. ženatých mužů) najít dva různé typy oblastí (Horský, Seligová, 1996). Z oblastí porovnaných v tab. 11 stojí na jedné straně Děčín, Točnick, Tábor nebo Náchodsko, které nižším procentem vdaných žen v nejmladší věkové skupině připomínají hodnoty západní Evropy. Extrémními příklady města tohoto typu jsou anglický Ealing či francouzský Longuenesse, kde v této věkové skupině nebyla provdána ani jedna žena. Na druhé straně se pak nachází Přísečnice nebo Kolín, kde je vyšší podíl vdaných žen v nejmladší věkové skupině a oblasti tak naopak připomínají východní Evropu.

Typickým příkladem takového města je ze zahraničních oblastí Bělehrad, kde byly ve věkové skupině 15–19 let provdány více než tři čtvrtiny dívek. Stejné trendy můžeme pozorovat i při porovnání podílu ženatých mužů s tím vědomím, že muži obecně do manželství vstupovali ve vyšším věku než ženy (tab. 12).

Berounsko leží z hlediska sňatečnosti na pomezí výše jmenovaných typů – věk při prvním sňatku byl sice vyšší než ve východní Evropě, ale nižší než v Evropě západní.

Tab. 12 – Podíl ženatých mužů ze všech mužů daného věku ve vybraných oblastech v roce 1651 (v %)

Oblast		15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+
Berounsko	města	–	28,2	57,7	74,5	94,9	89,6	85,9	85,3
	vsi	4,4	29,9	64,0	79,3	88,0	86,4	86,2	81,8
Točnick	města
	vsi	2,9	21,9	33,3	47,1
Náchodsko	města	1,0	33,8	81,0	91,3	95,5	92,8	93,5	92,4
	vsi	0,7	37,7	82,9	91,8	93,9	92,1	96,4	89,8
Přísečnice	města
	vsi	5,2	61,8	91,2	92,7
Děčín	města
	vsi	2,5	33,9	70,0	91,2	96,9	92,4	96,0	85,7
Kolín	města
	vsi	.	34,6	85,7	80,0
Bělehrad		–	33,0	68,0	85,0	83,0	93,0	93,0	81,0
Ealing		–	–	23,0	62,0	37,0	71,0	50,0	46,3
Longuenesse		–	–	10,0	11,0	69,0	75,0	73,0	54,7

Zdroj: Berounsko: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Točnick, Tábor, Přísečnice, Kolín: Maur, 1971

Náchodsko: Chodounská, 2003

Děčín: Seligová, 1995

Bělehrad, Ealing, Longuenesse: Maur, 1996

Kapitola 9

Rodiny a domácnosti

Rodina tvořila základní buňku společnosti, v níž měla několik funkcí – zajišťovala reprodukci obyvatelstva, vychovávala děti, vyráběla, konzumovala, spravovala majetek, garantovala vzájemnou pomoc svých členů a jejich obranu navenek. Domácnost byla skupinou společně bydlících osob, která byla upevněna příbuzenstvím většiny jejích členů (Horská et al., 1990).

Rodina byla zároveň první společností, do které člověk vstupoval a jejímž normám a pravidlům se přizpůsoboval. Ve středověké a raně novověké společnosti představovala „rodina“ často spíše širě pojímaný pojem „domácnosti“, kam patřili všichni obyvatelé jednoho domu, kteří se společně stravovali a uznávali autoritu pána domu. Domácnost zahrnovala nejen vlastní úzkou rodinu, tedy rodiče a jejich děti, ale mohli to být navíc ještě prarodiče, dosud svobodní sourozenci pána nebo paní domu a v neposlední řadě také nepříbuzné osoby ve služebním poměru.

9.1 Složení rodin a domácností

Soupis umožňuje analyzovat i zastoupení jednotlivých typů rodin a domácností. Struktura rodin a domácností věnovalo svou pozornost už mnoho autorů. Většina z nich při svém bádání používá typologii rodinných struktur vytvořenou a používanou v západní Evropě, tj. typologii Petera Lasletta (viz. příloha 12). Jen na základě použití určité typologie třídění lze porovnat výsledky a vyvodit z nich obecnější závěry. Roztřídění rodin podle této typologie nám pomůže určit, k jakému modelu rodiny se daná oblast řadí.

V rámci Evropy rozlišujeme dva základní modely. Je to západo-středoevropský model rodiny a východo-jihoevropský model rodiny. Západoevropský model se vyznačuje faktickým nástupnictvím jediného, většinou nejstaršího, syna a vyplacením ostatních dědiců, kdežto charakteristikou jihoevropského typu je, že všichni synové setrvávají s rodinou na otcově gruntě a společně tam hospodaří. Další charakteristikou západoevropského modelu je častý výskyt nukleární rodiny, která sestává z manželského páru a dětí, zaměstnává poměrně početnou čeleď, jež vykonává všechnu potřebnou sílu, nebo je namísto čeledi využíváno podružných domácností. Rodiny rozšířené a komplexní se objevují v menší míře.

U východoevropského modelu se komplexní rodina s několika manželskými páry vyskytuje častěji, členové rodiny sami zastávají pomocné práce a není zde tolik najímána čeleď a je také menší počet podruhů.

Hranice mezi těmito typy prochází mezi Petrohradem a Terstem, což je přibližně na východním pomezí českých zemí. Z toho důvodu se předpokládá, že se na území Čech i Moravy vyskytuje sice převážně západoevropský typ rodiny, ale nechybí ani určité procento rodin, které lze zařadit spíše k východoevropskému typu (Horský, Seligová, 1996).

Před vlastním tříděním je potřeba si vymezit pojmy domácnosti a rodina. Především to, zda do domácnosti počítáme i čeleď a podruhy, nebo zda jsou tyto skupiny neusedlého obyvatelstva tříděny zvlášť jako samostatné poddomácnosti.

Z tohoto důvodu záleží i na způsobu zápisu osob v prameni. Soupis z roku 1651 v některých oblastech klade důraz na příbuzenský vztah, jinde spíše na vztah právní. Je patrné, že právě tato okolnost, stejně jako kvalita pořízených dat ovlivní další zpracování a výsledky.

V zásadě lze údaje o struktuře rodin a domácností získaných z pramene třídit trojím způsobem:

1. Tam, kde pramen výslovně neuvádí příbuzenský vztah, se ho nepokoušet rekonstruovat.
2. Zařadit do rodiny podruhy se stejným příjmením.
3. Započítat do rodiny všechny podruhy bez ohledu na příjmení.

Struktura rodin se bude lišit podle typu třídění. Pokud budou rodiny tříděny prvním způsobem, ve zkoumaném souboru se bude nalézat více jednoduchých rodin, naopak třetí typ řazení zapříčiní vyšší podíl složených a rozšířených rodin.

Charakter zápisu osob se i na Berounsku v různých oblastech lišil. Nalezneme zde oblasti, kde byly podružné rodiny zapsány za rodinou hospodáře a příbuzenské vztahy se tak dají odhalit. V některých případech však byli podruzi zapisováni až na konci jednotlivých soupisů osob a příbuzenské vztahy lze jen těžko rozpoznat. Vzhledem k výše zmíněnému faktu byly v Berounském kraji do rodiny hospodáře započítány jen ty osoby, u nichž byl uveden příbuzenský vztah. Výsledky tohoto třídění jsou uvedeny v tabulce 13.

Na Berounsku bylo Soupisem evidováno celkem 488 domácností ve městech a 2 268 na vesnici. Nejpočetnějším typem domácnosti v kraji byl jednoduchý typ domácnosti (v tabulce 13 uveden jako typ 3), který představoval 79,7 % všech domácností ve městech a 80,7 % na vesnici. Dalším nejvíce zastoupeným typem (8 % města, 6,7 % vsi) byly domácnosti jednotlivců (v tabulce uvedeny jako typ 1). Téměř shodný podíl drží se 6,4, resp. 6,3 % složené rodinné domácnosti (v tabulce jako typ 5) a následují rozšířené rodinné domácnosti (v tabulce jako typ 4), které představovaly 5,5 % ze všech městských domácností a 5,2 % všech domácností vesnických. Vícečlenné nerodinné domácnosti (typ 2) byly v městském prostředí zastoupeny jen v 0,4 %. Na venkově to bylo o něco více – 1,1 % všech domácností.

Převaha jednoduchých domácností byla vidět i z dat jiných oblastí českých zemí (tab. 13). Hodnoty ukazující podíl jednoduchých domácností v Děčíně a na Náchodsku byly dokonce vyšší než na Berounsku. Srovnatelné hodnoty jako na Berounsku, tj. kolem 80 %, byly zaznamenány na panství Dymokury. Ve všech oblastech je stejně jako na Berounsku dalším nejčastějším typem domácnosti domácnost jednatelce. Jen v minimálním počtu jsou v ostatních oblastech zastoupeny jiné typy rodin. Přestože se jedná o malá čísla, lze vysledovat, že na třetím místě je ve všech jiných oblastech rozšířená rodinná domácnost, zatímco na Berounsku následovaly na třetím místě rodiny složené.

Tab. 13 – Zastoupení jednotlivých typů domácností podle klasifikace Petera Lasletta ve vybraných oblastech v roce 1651(v %)

Typ domácnosti	Berounsko – města		Berounsko – vsi		Děčín		Dymokury		Náchodsko	
	počet	%	Počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
1 a	8	1,6	55	2,4	11	1,0	24	6,0	18	1,2
1 b	31	6,4	98	4,3	24	2,1	52	13,0	22	1,5
1	39	8,0	153	6,7	35	3,1	76	19,0	40	2,7
2 a	–	–	7	0,3	1	0,1	–	–	3	0,2
2 b	2	0,4	15	0,7	–	–	–	–	2	0,1
2 c	–	–	2	0,1	–	–	–	–	–	–
2	2	0,4	24	1,1	1	0,1	–	–	5	0,3
3 a	204	41,8	1 058	46,6	134	11,7	91	22,8	402	27,6
3 b	157	32,2	662	29,2	852	74,7	193	48,3	872	59,8
3 c	3	0,6	30	1,3	28	2,5	8	2,0	44	3,0
3 d	25	5,1	81	3,6	71	6,2	29	7,3	43	3,0
3	389	79,7	1 831	80,7	1 085	95,1	321	80,3	1 361	93,4
4 a	20	4,1	67	3,0	6	0,5	3	0,8	26	1,8
4 b	1	0,2	6	0,3	1	0,1	–	–	1	0,1
4 c	6	1,2	41	1,8	4	0,4	–	–	8	0,5
4 d	–	0,0	4	0,2	1	0,1	–	–	–	–
4	27	5,5	118	5,2	12	1,1	3	0,8	35	2,4
5 a	4	0,8	39	1,7	2	0,2	–	–	2	0,1
5 b	23	4,7	89	3,9	5	0,4	–	–	12	0,8
5 c	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5 d	1	0,2	7	0,3	–	–	–	–	2	0,1
5 e	3	0,6	7	0,3	–	–	–	–	–	–
5	31	6,4	142	6,3	7	0,6	–	–	16	1,1
6	–	–	–	–	1	0,1	–	–	–	–
celkem	488	100,0	2 268	100,0	1 141	100,0	400	100,0	1 457	100,0

Poznámky: Typy domácností jsou popsány v příloze 13

Původní data bez odhadů

Zdroj: Berounsko: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Děčín: Seligová, 1995

Dymokury: Rumlová, 1993

Náchodsko: Chodounská, 2003

Jak bylo výše uvedeno, M. Seligová zkoumala domácnosti podle trojího třídění. Každé třídění vede k jinému výslednému počtu typu jednoduchých, resp. složených rodinných struktur. I pokud byl zvolen stejný typ třídění jako u ostatních autorů, vždy je potřeba si uvědomit, že výsledky mohou být ovlivněny formou zápisu v Soupise. Například pro Děčín bylo typické zapisovat spíše právní vztah ve vztahu s hospodářem, což představuje ve výsledku mnoho jednoduchých rodin, zatímco na Berounsku byl v mnoha případech zapisován i příbuzenský vztah, a tak bylo umožněno lépe odhalit širší rodinná uskupení. Procento rozšířených a komplexních rodin může být proto vyšší.

Pokud se podíváme na podtypy rodinných uskupení na Berounsku, pak v jednoduchých rodinách převažoval rodinný pár bez dětí, který představoval 41,8 % všech rodin měst a 46,6 % rodin na vsi. Až poté byl zastoupen manželský pár s dětmi (město 32,2 %, ves 29,2 %). V ostatních oblastech naproti tomu převažoval vždy rodinný pár s dětmi. Jak bylo diskutováno v kapitole 7, počet dětí zapsaných v Soupise na Berounsku byl nízký a rodinných párů s dětmi bylo patrně ve skutečnosti mnohem více. Z Tab. 14 a 15, kde jsou typy domácností na Berounsku ukázány podle věku hlavy domácnosti, je zřejmé, že většina „bezdětných“ párů se nacházela ve věkové skupině 25–34 let, tedy právě ve skupině, kde předpokládáme jak narození, tak i výskyt největšího počtu malých dětí. Ty ale nebyly v Soupisu vedeny.

Tab. 14 – Zastoupení jednotlivých typů domácností podle věku hlavy domácnosti ve městech na Berounsku v roce 1651

Typ domácnosti	Věk hlavy domácnosti											
	15–24		25–34		35–44		45–54		55–64		65+	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	Počet	%	počet	%
1 a	–	–	1	1,1	4	2,8	1	0,8	1	1,4	1	2,8
1 b	2	11,8	4	4,6	3	2,1	11	8,4	7	9,7	4	11,1
1	2	11,8	5	5,7	7	4,9	12	9,2	8	11,1	5	13,9
2 a	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2 b	–	–	1	1,1	1	0,7	–	–	–	–	–	–
2 c	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2	–	–	1	1,1	1	0,7	–	–	–	–	–	–
3 a	11	64,7	53	60,9	52	36,1	47	35,9	25	34,7	15	41,7
3 b	–	–	17	19,5	62	43,1	48	36,6	23	31,9	7	19,4
3 c	–	–	–	–	–	–	1	0,8	2	2,8	–	–
3 d	–	–	1	1,1	7	4,9	11	8,4	5	6,9	1	2,8
3	11	64,7	71	81,6	121	84,0	107	81,7	55	76,4	23	63,9
4 a	2	11,8	6	6,9	8	5,6	4	3,1	–	–	–	–
4 b	–	–	–	–	–	–	1	0,8	–	–	–	–
4 c	1	5,9	1	1,1	2	1,4	1	0,8	1	1,4	–	–
4 d	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
4	3	17,6	7	8,0	10	6,9	6	4,6	1	1,4	–	–
5 a	1	5,9	2	2,3	–	–	1	0,8	–	–	–	–
5 b	–	–	–	–	4	2,8	4	3,1	7	9,7	8	22,2
5 c	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5 d	–	–	–	–	1	0,7	–	–	–	–	–	–
5 e	–	–	1	1,1	–	–	1	0,8	1	1,4	–	–
5	1	5,9	3	3,4	5	3,5	6	4,6	8	11,1	8	22,2
6	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Celkem	17	100,0	87	100,0	144	100,0	131	100,0	72	100,0	36	100,0

Poznámky: Typy domácností jsou popsány v příloze 13

Původní data bez odhadů

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Zajímavým jevem, na který upozorňují i J. Horský a M. Seligová, je pokles zastoupení rozšířených domácností s rostoucím věkem a naopak vzestup zastoupení domácností složených (Horský, Seligová, 1996). V mladším věku rodiny totiž ještě žily s ovdovělým prarodičem. Četnější složené rodiny u starší hlavy domácnosti napovídají tomu, že před osamostatněním syna a jeho dostatečným materiálním zabezpečením pro založení vlastní domácnosti rodina syna zůstávala v jedné domácnosti s rodiči. Mohlo tomu tak být i proto, že hospodářem byl stále ještě starší muž a zatím se nehodlal z řady důvodů vedení hospodářství vzdát. Synovi (nebo zeti) ho předával až několik let po jeho sňatku, když už v mladé rodině mohly být i děti.

Tab. 15 – Zastoupení jednotlivých typů domácností podle věku hlavy domácnosti ve vsích na Berounsku v roce 1651

Typ domácnosti	Věk hlavy domácnosti											
	15–24		25–34		35–44		45–54		55–64		65+	
	počet	%	Počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
1 a	4	2,2	10	1,6	11	1,5	24	4,9	4	2,5	2	3,8
1 b	20	10,9	30	4,7	24	3,2	18	3,7	4	2,5	2	3,8
1	24	13,0	40	6,3	35	4,7	42	8,6	8	5,1	4	7,5
2 a	4	2,2	1	0,2	1	0,1	1	0,2	–	–	–	–
2 b	7	3,8	3	0,5	2	0,3	1	0,2	–	–	1	1,9
2 c	1	0,5	–	0,0	–	–	–	0,0	–	–	1	1,9
2	12	6,5	4	0,6	3	0,4	2	0,4	–	–	2	3,8
3 a	103	56,0	389	61,5	354	47,3	152	31,0	42	26,8	18	34,0
3 b	9	4,9	119	18,8	258	34,4	202	41,2	61	38,9	13	24,5
3 c	–	–	3	0,5	7	0,9	10	2,0	9	5,7	1	1,9
3 d	–	–	15	2,4	34	4,5	22	4,5	9	5,7	1	1,9
3	112	60,9	526	83,1	653	87,2	386	78,8	121	77,1	33	62,3
4 a	11	6,0	25	3,9	21	2,8	10	2,0	–	–	–	–
4 b	–	–	–	–	–	–	4	0,8	2	1,3	–	–
4 c	7	3,8	13	2,1	12	1,6	7	1,4	2	1,3	–	–
4 d	2	1,1	1	0,2	–	–	–	0,0	–	–	–	–
4	20	10,9	39	6,2	33	4,4	21	4,3	4	2,5	–	–
5 a	11	6,0	18	2,8	8	1,1	1	0,2	1	0,6	–	–
5 b	1	0,5	–	–	17	2,3	34	6,9	23	14,6	14	26,4
5 c	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
5 d	2	1,1	4	0,6	–	–	1	0,2	–	–	–	–
5 e	2	1,1	2	0,3	–	–	3	0,6	–	–	–	–
5	16	8,7	24	3,8	25	3,3	39	8,0	24	15,3	14	26,4
6	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Celkem	184	100,0	633	100,0	749	100,0	490	100,0	157	100,0	53	100,0

Poznámky: Typy domácností jsou popsány v příloze 13

Původní data bez odhadů

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

9.2 Věkové rozdíly mezi manžely

V souvislosti s uspořádáním domácností je možné sledovat také věkové rozdíly mezi manžely. Jak již bylo diskutováno v kapitole 2, věk nebyl zapisován s příliš velkou přesností. Toto je třeba brát na zřetel i při interpretaci výsledků – svůj vliv mohlo sehrát zejména zaokrouhlování k desítkám.

Tab. 16 – Věkové rozdíly mezi manžely ve vybraných oblastech v roce 1651 (v %)

Oblast		Celkem párů	Žena starší		Stejně stáří	Muž starší		
			11+	1–10		1–10	11–20	21+
Berounsko	města	539	4,3	15	4,6	52,7	18,9	4,5
	vsí	2 828	2,4	12,5	3,9	59,9	17,2	4,1
Beroun	města	113	7,9	17,7	–	55,7	12,5	6,2
	vsí	×	×	×	×	×	×	×
Točnick	města
	vsí	206		13,6	11,6	49,5	20,4	4,9
Trutnov	města	63		6,3	1,6	77,8	12,7	1,6
	vsí
Náchodsko	města	909	3,5	12,2	5,3	50,4	19	9,6
	vsí	1 469	2,4	10,1	3	55,8	20,6	8,2

Zdroj: Berounsko: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Beroun: Tošnerová, 1997

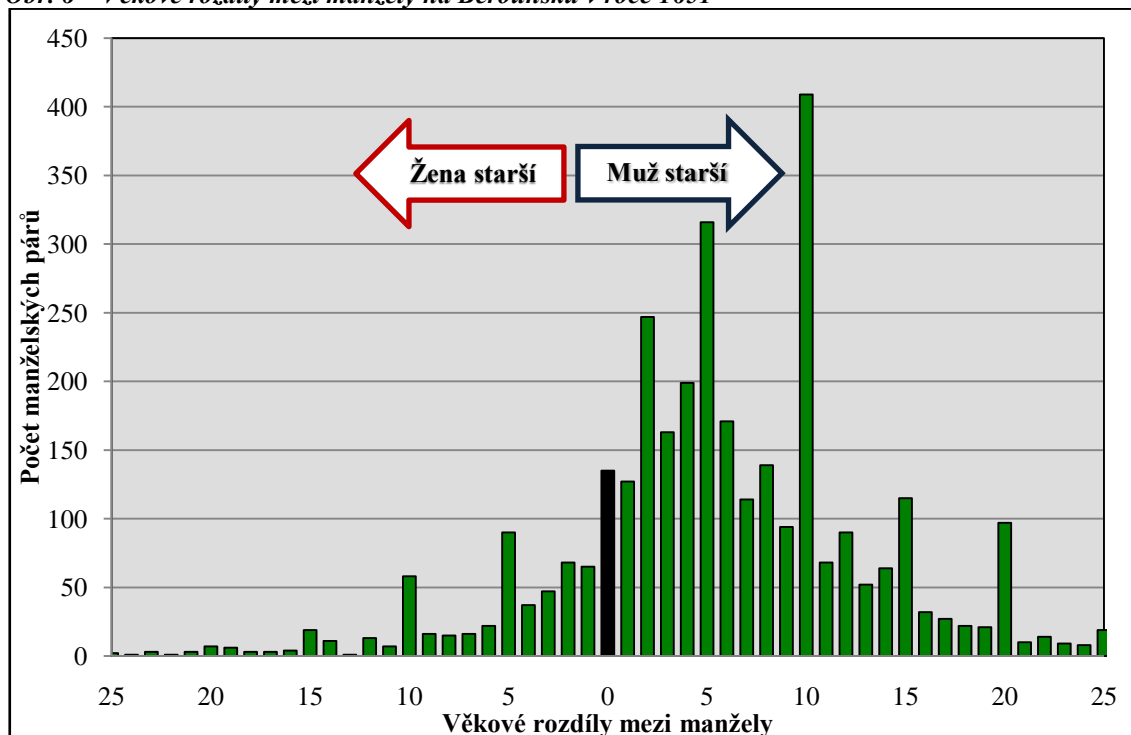
Točnick, Trutnov: Maur, 1971

Náchodsko: Chodounská, 2003

Nejčastěji se na Berounsku stejně jako v jiných oblastech vyskytovaly páry, kde byl muž o 1–10 let starší než jeho manželka. Takto to bylo u více než 50 % všech párů ve městě a téměř u 60 % na venkově. Druhým nejrozšířenějším případem byla situace, kdy byl muž o 11–20 let starší než žena. V tomto intervalu nejsou výrazné rozdíly mezi městem a vsí. Stejně tak celkem podobné zastoupení mají město a ves ve skupině, kde je muž o více než 21 let starší než žena (přes 4 %). Vysoké věkové rozdíly mezi manžely byly v minulosti obecně častější. Jak již bylo zmíněno v kapitole 8, pro sňatek v 17. století nebylo tak důležité porozumění mezi manžely, ale byl uzavírán především z ekonomických důvodů. To mělo vliv i na výchovu dětí. Vysoké věkové rozdíly mezi manžely, relativně časté v polovině 17. století, měly navíc, stejně jako vysoké zastoupení žen, podíl na snížení úrovně natality populace.

V polovině 17. století nebyla výjimkou ani ta manželství, v nichž byla žena starší než muž, jak bylo v této práci ukázáno i na Berounsku. K této situaci docházelo častěji ve městě než na venkovi, ale téměř 15 % manželství, ve kterých byla žena starší než muž ve venkovském prostředí, jasně ukazuje, že tento jev nebyl typický jen pro město. V těchto případech šlo pravděpodobně hlavně o sňatky mužů se staršími, spíše bohatšími, vdovami z majetkových důvodů.

Obr. 6 – Věkové rozdíly mezi manžely na Berounsku v roce 1651

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651

V literatuře se udává, že častým věkovým rozdílem mezi manžely byl desetiletý věkový interval, což souviselo se zaokrouhlování k desítkám (Maur, 1971). Stejně výsledky byly zaznamenány i v Berounském kraji – manželství, kde byl manžel o 10 let starší, zde byla také nejčastější situací, jak je dobře vidět v grafu na obr. 6. Druhým v pořadí byl případ, kdy byl muž starší o 5 let. I dále jsou v grafu patrné jisté nepravidelnosti tak, jak je známe z věkových pyramid (kapitola 7, přílohy), které zřejmě odpovídají častému zaokrouhlování k desítkám i pětkám.

9.3 Děti

Hlavním smyslem manželství bylo přivést na svět dítě. Narozený potomek byl pro manželský pár významnou událostí a byla mu věnována také patřičná pozornost. Následoval křest, který byl v životě člověka velmi důležitý, jelikož jím byl přijímán do rámce křesťanské společnosti.

Pojetí dětství se od dnešní doby odlišovalo. Za dítě byl považován jedinec, který se ještě neúčastnil pracovního procesu, byl svobodný a podřízen hlavě rodiny. Odrostlejší děti byly záhy zapojovány do chodu domácnosti, předpokládalo se, že děti úměrně svému věku budou pomáhat při zajišťování chodu rodinného hospodářství. Již od pěti let vykonávaly děti lehčí práce, jako byla například pastva hus, pomáhaly matce s chodem domácnosti a staraly se o mladší sourozence. Později, když byly fyzicky zdatnější, obstarávaly pastvu dobytka. Děti od 12 let byly dávány do učení nebo do služby. Ta byla pokládána jako krok k získání osobní

nezávislosti. Od 18, resp. 15 let mohly být děti již právně způsobilé. Mohly tak například svědčit a samostatně vést a spravovat majetek (van Dülmen, 1999, s. 84).

Sledovat dětství podle Soupisu lze jen velmi obtížně, jelikož děti většinou nebyly evidovány, resp. byly evidovány jen od určitého věku a jen na některých panstvích. Na jednu rodinu připadalo v průměru celkem malé množství dětí a rodina s velkým množstvím dětí nebyla rozhodně pravidlem. Svůj vliv měla zajisté vysoká kojenecká úmrtnost a také již zmiňovaný brzký odchod dětí do čelední služby. V době bezprostředně po třicetileté válce byl počet dětí v rodině nižší než v období před válkou a po několika letech po skončení války. I když je velmi obtížné porovnávat data za jednotlivé oblasti, jelikož vymezení rodin se mezi jednotlivými autory různí, na venkově v průměru připadaly na jednu rodinu 2–3 děti, ve městech to bylo 1,5–2 děti na jednu rodinu (Maur, 1972). V následující tabulce je uveden průměrný počet dětí do 15 let na jednu rodinu na panství Poděbrady a Přísečnice.

Tab. 17 – Průměrný počet dětí do 15 let na jednu rodinu ve vybraných oblastech v roce 1651

Rodina	Poděbrady		Přísečnice
	města	vsi	Celkem
Úplná	1,35	1,54	1,55
Neúplná	1,45	1,5	1,66

Zdroj: Maur

Berounsko také patřilo mezi válkou značně poničený region. Počty dětí získané ze Soupisu bez odhadů jsou ale na Berounsku, jak již bylo uvedeno výše, velmi nízké. Na jednu rodinnou domácnost pak průměrně připadá jen 0,49 dětí do 15 let ve městech a 0,52 dětí do 15 let na vesnicích. Po započtení odhadnutého počtu dětí se průměrné počty zvýší na 1,05 ve městech a 1,37 na vesnici. Výsledné hodnoty jsou tedy nižší než např. v Poděbradech nebo v Přísečnici, ale Berounsko bylo jednou z oblastí válkou vůbec nejvíce postižených. Takové oblasti byly během války silně vyčistiány a po válce z velké části kolonizovány mladými lidmi, kteří si teprve rodiny zakládali (Maur, 1972, s. 58).

Kapitola 10

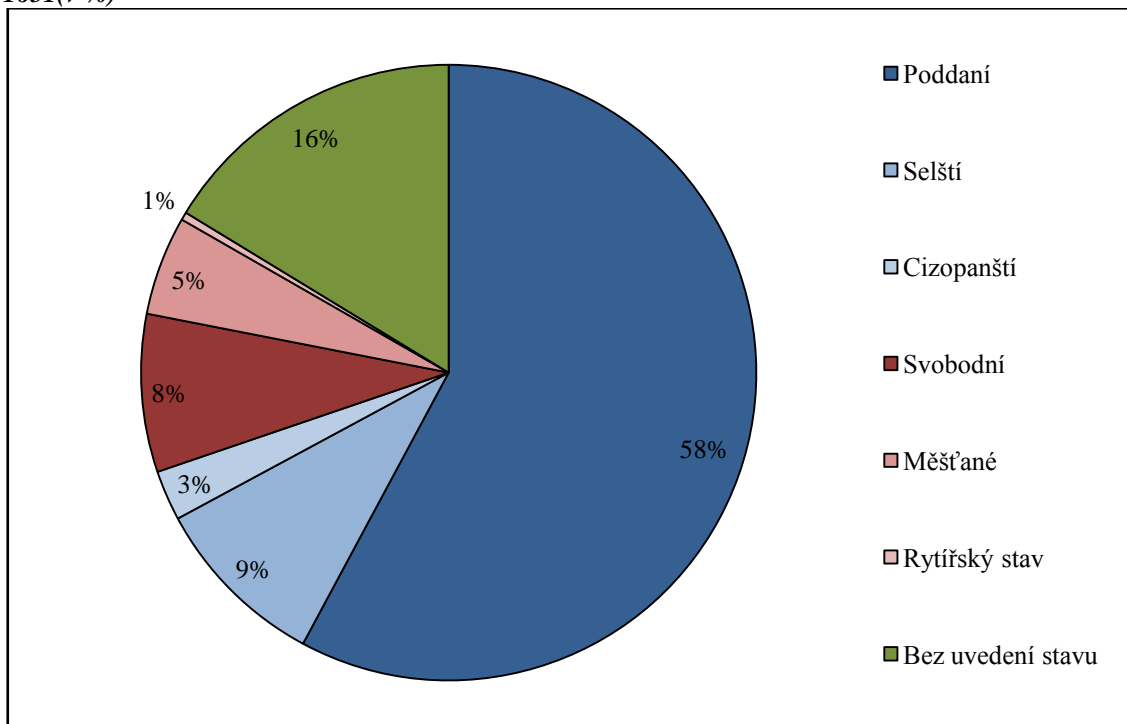
Sociální struktura obyvatel

Zvláštním přínosem Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 je, že kromě informací o počtu a demografické skladbě obyvatel, poskytuje i údaje o sociálním postavení osob tehdejší doby. Raně novověká společnost byla výrazně hierarchizována, a to jak stavovsky, tak sociálně. I v rámci rodiny platily nerovnocenné vztahy. K jednotlivcům se vzhledem k jejich společenskému postavení vázala určitá míra práv a povinností a společnost od nich také očekávala příslušné chování a vystupování.

Nejvyšší postavení měl panovník, v době sepsání Soupisu vládl českým zemím Ferdinand III. z rodu Habsburků. Dále byla společnost dělena do stavů. Byl to stav panský, také někdy nazývaný „vyšší šlechta“, dále stav rytířský neboli „nižší šlechta“ a duchovenstvo. Jako samostatný stav se někdy vyčleňovalo i měšťanstvo, do něhož patřilo svobodné obyvatelstvo královských měst. Zbytek obyvatel tvořili poddaní – obyvatelé poddanských měst a především obyvatelé vsí, jejichž podíl představoval v této době kolem 90 % ze všech obyvatel. I mezi poddanými však existovala určitá hierarchizace, odlišné postavení ve společnosti zaujímal hospodáři, jiné zase osoby ve služebném postavení.

V Soupise poddaných podle víry byli ve skutečnosti kromě skupiny poddaných evidováni i svobodní občané královských měst a příslušníci šlechty. Zaznamenáno nebylo pouze duchovenstvo a vojsko. Ovšem, jak již bylo zmiňováno, zachycení „neusedlého“ obyvatelstva stejně jako příslušníků šlechty bylo poněkud problematické pro jejich vysokou mobilitu (Maur, 1971).

Soupis měl být ve všech oblastech zapsán jednotně, v přiloženém formuláři byla také kolonka pro vyplnění příslušného stavu. V následujícím obrázku je znázorněna sociální skladba obyvatel Berounska podle příslušnosti k určitému stavu.

Obr. 7 – Sociální skladba obyvatelstva podle příslušnosti k danému stavu na Berounsku v roce 1651(v %)

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

V Soupise bylo podchyceno celé spektrum stavu jednotlivých osob – od selských a cizopanských poddaných, přes měšťany a jiné svobodné osoby, až po šlechtice různých stupňů. Nejvyšší procento obyvatel spadalo pod stav poddanský. K tomuto stavu náležely i osoby s označením „cizopanští“ a „selští“ (v grafu na obrázku 7 jsou všechny podskupiny tohoto stavu znázorněny modře). K poddanskému stavu náleželo na Berounsku podle Soupisu celkem 70 % obyvatel z celku. Dále v pořadí bylo uvedeno 8 % svobodných osob, 5 % měšťanů a 1 % obyvatel s označením stavu rytířského. Tito obyvatelé byli všichni svobodní. Zbytek osob neměl v kolonce zaznamenán žádný stav, celkem se tato situace naskytla u 16 % obyvatel kraje. Mezi osoby bez bližší specifikovaného stavu patřili příslušníci čeledi a obyvatelé poddanských měst. Dá se tedy předpokládat, že většina z těchto obyvatel, by také náležela pod stav poddanský. Příslušný stav však také nebyl uveden u osob, které by vzhledem k svému postavení patrně patřili mezi svobodníky (vrchnostenští úředníci apod.). Z dostupných dat je zřejmé, že v Soupise bylo zapsáno kromě poddaných, kterých byla většina, i svobodné obyvatelstvo a dokonce i někteří příslušníci stavu panského a rytířského.

Kromě výše uvedeného dělení podle příslušnosti k určitému stavu, lze evidované obyvatelstvo také dělit podle toho, zda žilo ve městech nebo na vesnici, která se v době raného novověku hodně lišily, což mělo vliv i na demografické chování osob. Obyvatelstvo měst tvořili usedlí obyvatelé, kteří měli svá městská práva, ta však byla v každém městě jiná. Spolu s plnoprávními měšťany žili ve městech i neplnoprávní neusedlí podruzi, ale také městská chudina a lidé na okraji společnosti. Zvláštní skupinou byli Židé, kteří se odlišovali svou kulturou a náboženskou tradicí a kteří byli ostatní společností více méně trpěni a většinou

vytěsňování do zvláštních čtvrtí. Obyvatelé měst se považovali za společensky výše postavené, než byli venkovští poddaní. To platilo i u poddanských měst, jejichž obyvatelé přitom byli podřízeni vrchnosti stejně jako obyvatelé vsí.

Obyvatelé vsí tvořili většinu obyvatel země. Do této skupiny byli zařazeni i obyvatelé u dvorů, mlýnů, ovčínů a jiných vrchnostenských zařízení a také lidé evidovaní při zámcích.

Obyvatelé vsí byli téměř bezprávní a jejich znalosti byly omezeny především na to, jak dobře obhospodařit svá pole a postarat se o dobytek. Až na výjimky byli obyvatelé venkova v poddanství. Občané žili v závislém postavení vůči majitelům půdy, ať už to byl panovník, šlechtici nebo církev, případně města či měšťané (Bůžek, Král, 2007).

Města měla svou převahu hospodářskou i kulturní, ale venkov byl pro naprostou většinu měst rozhodujícím odbytištěm zboží, bez potravin z venkova by městské obyvatelstvo hladovělo.

Podle jiného dělení lze v polovině 17. století rozlišit dvě velké skupiny obyvatel – usedlé a neusedlé obyvatelstvo (Rumlová, 1993). Mezi usedlé počítáme majitele gruntů a pozemků na vesnici nebo ve městě. Patří sem především hospodář neboli „hlava domácnosti“. Ten žil pod jednou střechou s ostatními členy domácnosti. Vztahy, které mezi sebou měli příslušníci určité domácnosti, nebyly jen pozice rodinné, ale i sociální a řadily jedince do určité právní kategorie (Horský, Seligová, 1996). Mezi usedlé obyvatelstvo tedy nelze počítat všechny pokrevně příbuzné osoby a dokonce ani všechny příbuzné, s kterými hospodář společně bydlel. Do kategorie „usedlého obyvatelstva“ tak patřila kromě hospodáře jeho manželka a jejich svobodné děti, které s nimi stále žily. Pokud s rodinou hospodáře žil v jedné domácnosti i již ženatý syn nebo provdaná dcera, byli mezi „usedlé obyvatelstvo“ počítáni jen tehdy, jestliže bylo u těchto osob jasně uvedeno „ženatý syn“, resp. „vdaná dcera“. Jinak byly děti hospodářů, žijící v manželství, řazeny mezi podruhy, tedy mezi „obyvatelstvo neusedlé“.

Neusedlí obyvatelé se vyznačovali tím, že neměli vlastní dům či grunt a bydleli u vlastníka nějaké nemovitosti, ať už cizího, nebo v příbuzenském vztahu. Neusedlé obyvatelstvo bylo tvořeno především z řad podruhů a lidí ve služebném postavení jako byla čeledě, tovaryši a učni. Mezi podruhy řadíme kromě výše zmíněných dětí ve svazku manželském i rodiče žijící na stejném statku ze strany hospodáře nebo jeho ženy.

Pokud třídíme osoby z hlediska jejich sociálního postavení, je možné vycházet také z pozic rodinných (Horský, Seligová, 1996). Pro potřeby dalšího zkoumání sociální skladby obyvatelstva řadíme obyvatelstvo do několika sociálních kategorií, zvlášť muže a ženy. Pro muže to jsou kategorie „hlava domácnosti“, „syn“, „služebné postavení“, „podruh“, „podruh – syn“ a kategorie „ostatní“. Ženy řadíme do skupiny „dcera“, „manželka hlavy domácnosti“ (dále jen „manželka“), „služebné postavení“, „podruhyně“ a „podruhyně – dcera“.

Sociální strukturu na Berounsku pro muže, resp. ženy starší než 15 let zachycují tabulky 18 a 19 a obrázky 8 a 9. Z věkových pyramid na obr. 8 a 9 je dobře vidět, v jakém věku se měnilo postavení jednotlivých osob, to je, v jakém věku nastávaly jednotlivé etapy životních či rodinných cyklů; i z toho si můžeme udělat obrázek o způsobu života v polovině 17. století.

Tab. 18 – Sociální struktura mužů nad 15 let v procentech dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651

Věk	Syn		Hlava domácnosti		Služebné postavení		Podruh		Podruh – syn		Ostatní		Celkem	
	města	vsí	města	vsí	města	vsí	města	vsí	města	vsí	města	vsí	města	Vsí
15–19	45,5	38,2	–	4,2	42,4	51,4	3,0	1,6	9,1	2,8	–	1,8	100,0	100,0
20–24	30,1	18,9	15,5	21,4	30,1	44,6	16,5	12,6	7,8	1,7	–	0,9	100,0	100,0
25–29	9,0	8,6	33,3	44,8	23,1	27,4	34,6	17,8	–	0,8	–	0,6	100,0	100,0
30–34	6,6	2,1	54,7	57,6	14,2	21,5	22,6	18,2	1,9	0,2	–	0,5	100,0	100,0
35–39	1,3	0,9	67,1	64,6	5,1	17,6	26,6	16,2	–	–	–	0,7	100,0	100,0
40–44	–	–	73,6	66,6	7,6	18	18,9	14,7	–	–	–	0,8	100,0	100,0
45–49	–	–	80,3	61,8	4,2	23	15,5	14,5	–	–	–	0,7	100,0	100,0
50–54	–	–	75,4	64,2	0	18,5	24,6	16,8	–	–	–	0,5	100,0	100,0
55–59	–	–	67,7	71	9,7	15,9	22,6	13,0	–	–	–	–	100,0	100,0
60–64	–	–	89,1	55,9	2,2	14,3	8,7	29,8	–	–	–	–	100,0	100,0
65–69	–	–	100,0	47,4	–	21,1	0,0	26,3	–	–	–	5,3	100,0	100,0
70+	–	–	61,9	61,5	–	12,3	38,1	26,2	–	–	–	–	100,0	100,0
celkem	11,0	9,4	52,2	46,3	15,2	28,3	19,3	14,5	2,3	0,8	–	0,8	100,0	100,0

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Je zřejmé, že na Berounsku v polovině 17. století má v nejmladší věkové skupině 15–19 let nejvyšší zastoupení sociální skupina „syn“ ve městech, zatímco na vesnicích je to skupina „služebné postavení“. Zastoupení mezi „syny“ je v porovnání města a vsí obecně ve všech věkových skupinách vyšší ve městech. Vysvětlením může být, že muži jednak na vesnici zakládali své rodiny dříve a jednak také odcházeli do čelední služby již v útlém věku. Na druhou stranu nejstarší syn byl ve městě evidován ve věkové skupině 35–39 let (byl jím pětatřicetiletý syn Doroty Houškové z Hostomic Jan), na venkově byl nejstarší syn zaznamenán dokonce ve věku 49 let (šlo o Pavla Bartoloměje z Laszka).

S mladším věkem založení rodiny na venkově (který byl zaznamenán již při hodnocení sňatkového věku) souvisí vyšší procento mužů ve skupině „hlava rodiny“ ve věkových skupinách 20–24 a 25–29 let na venkově než ve městech. Stejně tak je z tabulky patrný trend předávání hospodářství dětem v mladším věku na venkově (kde je nejvyšší podíl mužů ve skupině „hlava domácnosti“ pozorován už v 55–59 letech) než ve městech, kde mají muži nejvyšší zastoupení ve skupině „hlava rodiny“ až v 65–69 letech. Hlava rodiny, neboli osoba v čele domácnosti, měla v rodině výsadní postavení. Reprezentovala domácnost navenek, byla subjektem právních pořízení a nakládala s majetkem. V neposlední řadě také zodpovídala za chování všech osob žijících v dané domácnosti.

Co se týče mužů ve skupině „služebné postavení“ zajímavá jsou dvě zjištění. Prvním je již zmíněné vysoké procento mladých mužů v této skupině na vesnicích, kde synové patrně odcházeli do služby dříve než ve městech. Na vesnicích šlo o obecnou zvyklost, která byla považována za důležitý zdroj nabytí zkušeností a nespočívala ani tolik s ekonomickými důvody (Horský, Seligová, 1996). Druhou nápadnou skutečností je, že zatímco ve městech podíl mužů ve „služebném postavení“ po dosažení věku 35 let rychle znatelně klesá, na vesnicích se výrazný podíl osob ve „služebném postavení“ udržuje ve všech věkových skupinách. Jak bude

ještě zmíněno, vyšší věk čeledi byl častý hlavně u dvorů a na zámcích, které na tomto místě zařazujeme právě mezi venkovské obyvatelstvo.

Nejvyšší zastoupení „podruhů“ podle věku se také lišilo ve městech a na vesnici. Ve městech dosahovali podruzi nejvyššího podílu ve věku 25–39 let. Byla to doba, kdy muži již mohli zakládat rodinu, ale ještě nebyli dostatečně zaopatření tak, aby mohli mít svou vlastní domácnost. Dále to byli muži nad 70 let. Tu zřejmě představují muži, kteří přenechali svůj statek synovi nebo dceři a dožívali v jejich domácnosti v podruží. Toto bylo stejné i na vesnicích, kde jsou maxima podruhů ve věkových skupinách 60–64, 65–69 a 70 let a více. Oproti městu však nebylo příliš výrazné zastoupení podruhů v mladších věkových skupinách, zřejmě díky tomu, že na vesnicích se muži i v tomto věku již stávali „hlavou domácnosti“.

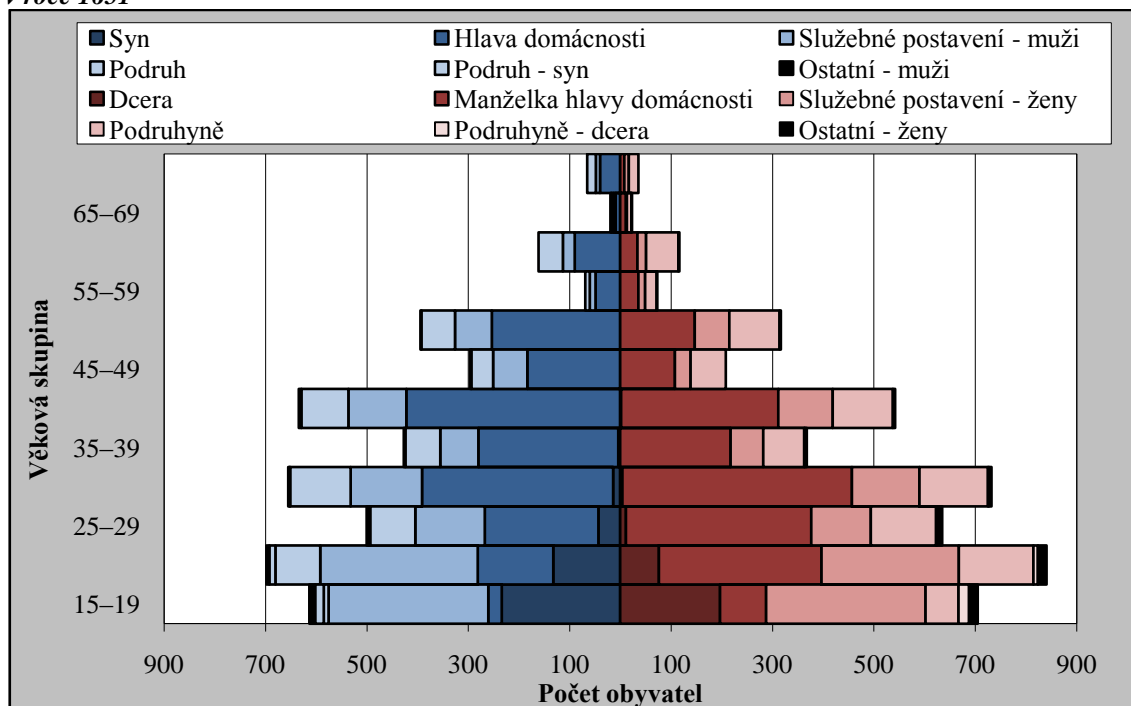
Mezi ženami (tab. 19) jsou rozdíly mezi městem a vsí mnohem méně patrné než u mužů. Už v nejmladší věkové skupině je mezi ženami nejčastější skupina „služebné postavení“. V kategorii „dcer“ jich ve věku 15–19 let zůstává necelá třetina a jejich zastoupení v této skupině je od 30 let minimální. I mezi ženami se však nachází výjimky a je možné nalézt i starší ženy ve skupině „dcer“. Jedná se o 44letou dceru Alenu Zelenkovou z Berouna a stejně starou Annu Houškovou z Hostomic. V případě vesnice byly nalezeny 40leté Lidmila Ježková z Lazska a Mandalena Koutná z Dušníků.

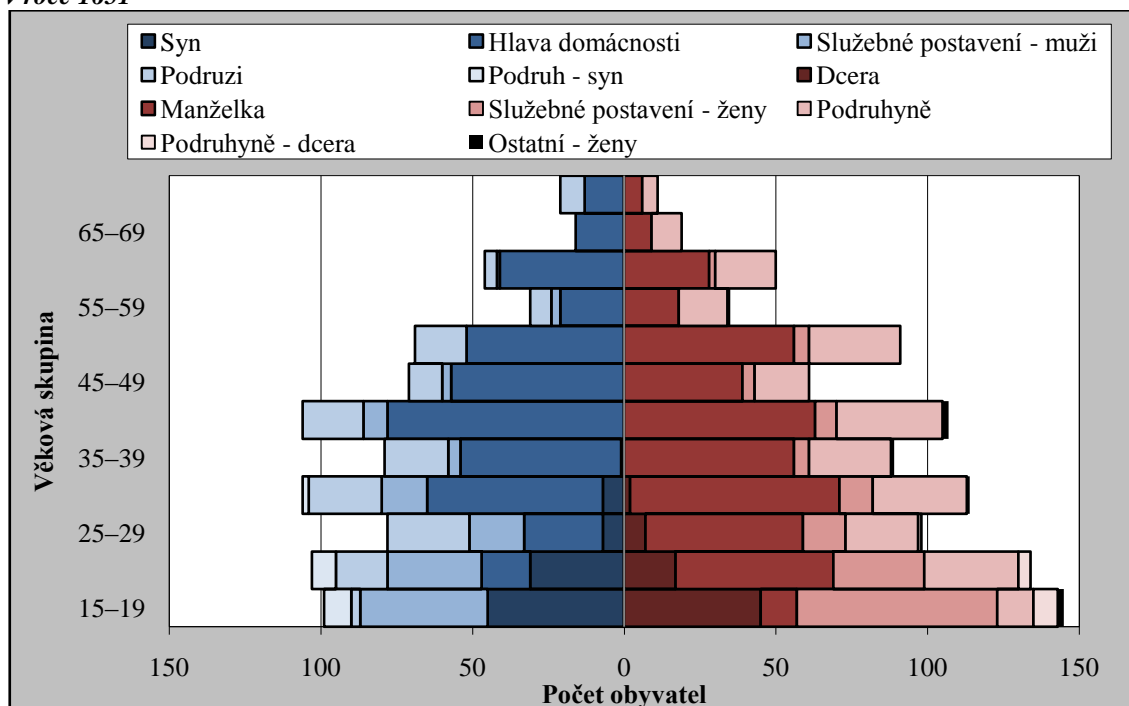
Vývoj zastoupení žen v kategorii „manželka“ ukazuje, že ženy se na rozdíl od mužů vdávaly již v nejmladší věkové skupině a maxima zastoupení mezi manželkami bylo také dosaženo mnohem dříve než u mužů, protože – jak již bylo konstatováno v kapitole 8 – ženy se po ovdovění méně často znovu vdávaly. Je patrné o něco vyšší zastoupení „manželek“ v nejmladší věkové skupině na vesnici než ve městě, ale rozdíl není příliš výrazný.

Stejně jako u mužů i u žen ve městech od určitého věku podíl ve „služebném postavení“ klesá, ale na venkově zůstávají ženy v této sociální skupině v relativně vysokém procentu po celý život, zřejmě opět díky služebným u dvorů a na zámcích. Poměrně vysoké zastoupení podruhyň a žen vyššího věku ve městě i na venkově patrně odráží změnu postavení ovdovělých žen, které byly do této kategorie zřejmě automaticky přiřazovány.

Tab. 19 – Sociální struktura žen nad 15 let v procentech dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Dcera		Manželka		Služebné postavení		Podruhně		Podruhně – dcera		Ostatní		Celkem	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
15–19	31,0	27,9	8,3	12,9	45,5	44,5	8,3	9,2	5,5	3	1,4	2,4	100,0	100,0
20–24	12,7	9,0	38,8	38,2	22,4	32,2	23,1	17,5	3,0	1,1	–	2,0	100,0	100,0
25–29	7,1	1,7	53,1	57,6	14,3	18,4	24,5	20,3	1,0	0,3	–	1,6	100,0	100,0
30–34	1,8	0,6	60,5	61,9	9,7	18,2	27,2	18,4	–	0,3	0,9	0,7	100,0	100,0
35–39	–	–	62,9	59,2	5,6	17,4	30,3	22,0	–	0,3	1,1	1,1	100,0	100,0
40–44	1,9	0,4	58,9	57,2	6,5	19,7	32,7	22,0	–	–	–	0,7	100,0	100,0
45–49	–	–	63,9	51,9	6,6	14,9	29,5	33,2	–	–	–	0	100,0	100,0
50–54	–	–	61,5	46,4	5,5	21,5	33,0	31,2	–	–	–	1,0	100,0	100,0
55–59	–	–	51,4	49,3	–	17,8	45,7	31,5	–	–	2,9	1,4	100,0	100,0
60–64	–	–	56,0	29,1	4,0	14,5	40	54,7	–	–	–	1,7	100,0	100,0
65–69	–	–	47,4	47,8	–	8,7	52,6	39,1	–	–	–	4,4	100,0	100,0
70+	–	–	54,6	22,2	–	25,0	45,5	52,8	–	–	–	0	100,0	100,0
celkem	7,7	6,3	48,2	45,8	15,1	24,9	27,2	20,9	1,4	0,8	0,5	1,4	100,0	100,0

Poznámky: M – města, V – vsi**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty**Obr. 8 – Věková struktura obyvatelstva nad 15 let podle sociálního postavení ve vsích na Berounsku v roce 1651****Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Obr. 9 – Věková struktura obyvatelstva nad 15 let podle sociálního postavení ve městech na Berounsku v roce 1651

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Zvlášť byly dále sestaveny tabulky za ženy a muže, resp. dívky a chlapce mladší 15 let (tab. 20 a 21). Protože příslušnost odhadnutých dětí k určité sociální kategorii lze jen těžko odhadnout, jsou v tabulkách uvedena data bez odhadů. Lze sice předpokládat, že z odhadnutých dětí by většina byla „syny“ či „dcerami“, ale výrazná část by již mohla patřit mezi osoby ve „služebném postavení“.

Pochopitelně nejvyšší zastoupení je na vesnicích i ve městech ve věku do 15 let mezi „syny“, resp. „dcerami“. Čeleď byla zejména na vesnicích v 17. století zaměstnávána již od útlého věku, nicméně vysoké podíly i nejmladších dětí mezi „služebným postavením“ lze patrně částečně vysvětlit podílem sirotků, kteří byli pravděpodobně evidováni pečlivěji než děti hospodářů a zpravidla započítáváni do čeledi. Na druhou stranu je možné, že i nejmladší děti, zejména dívky, vykonávaly na vesnicích pomocné práce, kterých byly v daném věku schopny – např. 4leté dítě tak mohlo pást husy, což ve městech možné nebylo. Zvyklost posílat děti do služby byla na vesnici pevně zakořeněna a vnímána jako nezbytná, čímž lze vysvětlit rozdíly v počtech dětí ve „služebném postavení“ mezi městem a vsí.

Dalším zajímavým zjištěním je vyšší podíl skupin „podruh – syn“ a „podruhyně – dcera“ ve městech než na vesnicích. Výše bylo uvedeno, že ve městě se mladí muž stávali hospodáři později než na venkově – dokud nenashromáždili dostatečné prostředky pro vedení samostatné domácnosti – a do té doby zůstávaly „v podruží“, proto mohlo být ve městech i více malých dětí „v podruží“.

Tab. 20 – Sociální struktura chlapců mladších 15 let v procentech dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Syn		Hlava domácnosti		Služebné postavení		Podruh		Podruh – syn		Ostatní		Celkem	
	města	vsi	města	vsi	města	vsi	města	vsi	města	vsi	města	vsi	města	Vsi
0– 4	87,5	75,0	–	–	–	8,3	–	–	12,5	16,7	–	–	100,0	100,0
5–9	91,7	58,4	–	–	–	20,8	–	–	8,3	19,5	–	1,3	100,0	100,0
10–14	63,2	51,7	–	0,5	20,0	39,9	–	1,3	16,8	4,5	–	2,2	100,0	100,0
celkem	67,8	53,6	–	0,4	16,5	35,8	–	1,1	15,7	7,1	–	2,0	100,0	100,0

Poznámky: Původní data bez odhadů**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty**Tab. 21 – Sociální struktura dívek mladších 15 let v procentech dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651**

Věková skupina	Dcera		Manželka		Služebné postavení		Podruhně		Podruhně – dcera		Ostatní		Celkem	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
0– 4	83,3	70,0	–	–	0,0	30,0	–	–	16,7	–	–	–	100,0	100,0
5–9	66,7	64,1	–	–	11,1	25,6	–	–	22,2	9,0	–	1,3	100,0	100,0
10–14	68,8	59,6	–	–	17,2	31,8	1,1	0,5	12,9	5,9	–	2,3	100,0	100,0
Celkem	69,4	60,5	–	–	15,7	30,9	0,9	0,4	13,9	6,2	–	2,1	100,0	100,0

Poznámky: M – města, V – vsi**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

10.1 Čeleď

Podle novějšího pojetí je čeleď definována jako dlouhodobě zaměstnaná kvalifikovaná nebo málo kvalifikovaná pracovní síla integrovaná do domácnosti zaměstnavatele. Ve starší době byl však tento pojem vztahován i na kvalifikované pracovníky, kteří mohli vykonávat kromě práce fyzické i práci duševní. U vrchnostenských dvorů a zámků tak mezi čeled' neřadíme jen pacholky a děvečky, ale mohli tam patřit i řemeslníci, úředníci a jiní kvalifikovaní pracovníci, kteří byli do domu svého zaměstnavatele integrováni volněji než ostatní čeleď, byli ženatí a bydleli ve svých domech, případně mohli dokonce také zaměstnávat svoji vlastní čeleď. Nelze tedy jednoduše řadit tuto sociální skupinu k nižším vrstvám (Maur, 1999).

Do skupiny čeledi lze počítat i tovaryše a učně. Tovaryši byli najímáni dlouhodobě, ale od běžných čeledínů se lišili tím, že dělali jen kvalifikovanou práci a měli závazek mistra nevyžadovat od nich jinou než tuto kvalifikovanou práci. Oproti tomu učni byli do domácnosti integrováni více.

Čeleď byla jednou ze základních pracovních složek vesnických i městských hospodářství. Ze Soupisu můžeme stanovit podíl čeledi v populaci. Tuto skupinu můžeme dále rozdělit podle několika hledisek: podle působiště na městskou, venkovskou, dvorskou a zámeckou, dále podle pohlaví, podle věku, podle zaměstnavatele na selskou a vrchnostenskou a také podle rodinného stavu. Dále nás zajímá podíl čeledi na celkovém počtu obyvatel.

Podíl čeledi starší 15 let ze stejně starého obyvatelstva činil 24,7 %, přičemž ve městech to bylo 13,6 % a na vsích 26,5 %. Podíl čeledi na celkovém počtu obyvatel se podle literárních zdrojů různil. J. Křivka uvádí podíl čeledi na celkovém počtu obyvatel na Prachaticku 14,9 %, z toho ve vesnicích 30,4 %, na předměstí 5 % a ve městě 18,7 %. Na Třeboňsku byly podíly nižší a vyrovnanější mezi jednotlivými lokalitami – celé panství 9,3 %, ve městech 8,9 % a na vsích 9,9 % (Křivka, 1978). Podle práce H. Chodounské se obvyklé zastoupení městské čeledi pohybuje mezi 10 – 20 % (Chodounská, 2003). Celkově je tedy podíl čeledi na Berounsku relativně vysoký.

Na Berounsku v polovině 17. století celkově převažoval počet mužských čeledinů nad ženskými. Situace se ale lišila v jednotlivých věkových skupinách a také podle lokality, jak je ukázáno v tab. 22. Z tabulky plyne, že ve služebním postavení ve městech převažovaly ženy nad muži. Tento fakt ukazují i mnohé výzkumy z evropských měst. Právě vysoký podíl ženské čeledi byl jednou z příčin vysoké ženské femininity obyvatelstva evropských měst jako takového (Maur, 1999, s. 101). Pro ostatní oblasti byla typická spíše převaha mužské čeledi. To souviselo i s charakterem povolání, které bylo třeba vykonávat. Ve městech se uplatňovaly spíše děvečky, kuchařky a chůvy, naopak ve vesnickém prostředí bylo potřeba mužské síly při práci na polích. Častá byla tedy povolání pohánků, skotáků či voráčů apod.

Tab. 22 – Počet žen na 100 mužů u osob ve služebním postavení na Berounsku v roce 1651

Místo	0–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+	Celkem
Města	89,5	161,9	96,8	77,8	73,3	125,0	87,5	133,3	175,0	113,2
Vsi	87,3	110,4	81,3	102,0	106,5	154,5	93,1	100,0	157,1	98,9
Dvory	75,0	87,0	96,0	70,5	88,7	73,9	98,5	40,0	76,3	81,9
Zámky	72,7	72,0	82,8	88,5	80,8	81,3	76,5	30,0	81,8	77,5
Celkem	83,8	106,7	88,3	84,5	91,1	89,6	93,4	49,3	94,3	90,9

Poznámky: Původní data bez odhadů

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Jak mužská, tak ženská čeleď byla obecně významněji zastoupena v mladších věkových kategoriích. Nicméně na dvorech a zámcích je, vzhledem k tomu, že zde byl charakter čeledi poněkud odlišný, věkové zastoupení čeledi rovnoměrnější. Čelediní na zámcích a dvorech měli své vlastní rodiny. To je patrné z tabulky 25. Je vidět, že ve městech a na vesnicích byla většina mužů – čeledinů svobodných (87,5 % ve městech a 86 % na vesnicích). Avšak u dvorské a zámecké čeledi byl podíl svobodných mužů mnohem nižší – svobodných bylo 55 % na dvorech a 52,7 % při zámcích.

Tab. 23 – Věkové složení mužské čeledi na Berounsku v roce 1651(v %)

Místo	0–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+	Celkem
Města	13,2	29,2	21,5	12,5	10,4	2,8	5,6	2,1	2,8	100,0
Vsi	21,0	28,7	24,3	7,8	7,2	1,7	4,6	1,3	3,3	100,0
Dvory	7,9	16,4	19,1	9,3	10,8	7,0	10,3	7,6	11,6	100,0
Zámky	6,0	13,7	15,9	14,3	14,3	8,8	9,3	5,5	12,1	100,0
Celkem	13,3	22,1	21,0	9,6	9,7	4,8	7,5	4,4	7,6	100,0

Poznámky: Původní data bez odhadů**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty**Tab. 24 – Věkové složení ženské čeledi na Berounsku v roce 1651(v %)**

Místo	0–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+	Celkem
Města	10,4	41,7	18,4	8,6	6,7	3,1	4,3	2,5	4,3	100,0
Vsi	18,6	32,1	20,0	8,1	7,8	2,7	4,3	1,3	5,2	100,0
Dvory	7,2	17,4	22,4	8,0	11,7	6,3	12,4	3,7	10,8	100,0
Zámky	5,7	12,8	17,0	16,3	14,9	9,2	9,2	2,1	12,8	100,0
Celkem	12,3	25,9	20,4	8,9	9,8	4,7	7,7	2,4	7,9	100,0

Poznámky: Původní data bez odhadů**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty**Tab. 25 – Podíl svobodné mužské čeledi na celkovém počtu mužů dané sociální skupiny na Berounsku v roce 1651**

Místo	Svobodní		Celkem	
	Počet	%	počet	%
Města	126	87,5	144	100,0
Vsi	548	86,0	637	100,0
Dvory	362	55,0	658	100,0
Zámky	96	52,7	182	100,0
Celkem	1 132	69,8	1 621	100,0

Poznámky: Původní data bez odhadů**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Zajímavé je také sledovat skladbu čeledi selské (města a vsi) a vrchnostenské (dvory a zámky). Mužskou čeleď ve městě tvořili především pacholci, bylo jich 31 %, dále to byli voráči, učedníci a tovaryši. Významný podíl má i skupina „čeleď řemeslnická“ se specializací na hrnčířství. Zde se jistě jedná o čeleď ve městě Berouně, kde má hrnčířství svou tradici dodnes. Z ženské městské čeledi tvořily „děvečky“ 75 %. Mezi nimi mohla být děvčata z venkova, jež do měst přicházela za přilepšenou. Později se zde provdala nebo se po určité době vrátila zpět do vsi.

Mezi vesnickou čeledí bylo podobně jako u městské čeledi nejvíce pacholků, pohůnků, tovaryšů, učedníků a voráčů. Z ženských povolání pak převažovaly děvečky, služebné, hospodyně, chůvy, kuchařky, sirotci, šafářky a pastuchy.

Do dvorské čeledi byla kromě vlastních dvorů započítána i čeleď pracující na jiných vrchnostenských zařízeních, jako byly ovčiny, pivovary, mlýny apod. Složení dvorské čeledi proto dosti kolísalo podle toho, jak bylo dvorní hospodářství na jednotlivých panstvích rozvinuto (Maur, 1999). Z povolání, které vykonávají muži, převažují jako již tradičně pacholci, u dvorů jsou typičtí šafáři a písaři, dále jsou to pasáči a skotáci u ovčínů, mlynáři a sládkové s rodinami. Z ženských povolání u dvorů převažují děvečky a manželky mužů sloužících u dvorů.

Na území berounského kraje se nacházelo 5 zámků na panstvích Dobříš, Králův Dvůr, Liteň, Lochovice a Točnick, hrad Karlštejn, klášter na Zbraslavi a děkanství na panství Prskolesy. Osoby zde sloužící byly zahrnuty mezi „čeleď zámeckou“. Jako povolání jsou mezi muži správcové, trubači, vrátní, pojezdni, písaři a mnoho řemeslníků a mistrů vykonávající své řemeslo při zámku. U žen to jsou kromě děveček hlavně chůvy a kuchařky.

10.2 Podruzi

Kromě čeledi počítáme mezi neusedlé obyvatelstvo také podruhy. Od čeledi se podruzi lišili hlavně tím, že neuzavírali dlouhodobý pracovní poměr, který by je zařazoval do zaměstnavatelovy domácnosti a podřizoval jeho pravomoci (Rumlová, 1993).

Mezi podruhy řadíme osoby, u nichž v seznamu bylo označení „podruh“, „podruhyň“ a jejich děti, jež označujeme „podruh – syn“ a „podruh – dcera“. Dále mezi podruhy řadíme i nájemníky a nádeníky. Do skupiny obyvatel žijících v podruží patří i ženaté, resp. vdané děti hospodářů, u kterých nebylo přímo označení „dcera vdaná“ nebo „syn ženatý“, a jejich děti. Dále sem počítáme rodiče hospodáře, nebo hospodářovy manželky, kteří s nimi žili společně v jedné domácnosti. Mezi skupinu podruhů se také dostávaly ovdovělé ženy, jejichž potomek převzal hospodářství. Často pak s nimi na tomto hospodářství žily společně.

Na Berounsku v polovině 17. století žilo podle Soupisu celkem 485 podružských osob ve městech a 1 769 na venkově. Podruzi tedy představovali přes 24 % ze všech obyvatel měst a přes 17 % obyvatel vsí. Znamená to, že téměř každý čtvrtý obyvatel kraje ve městech a téměř každý pátý obyvatel vsi byl podruh. Čísla jsou srovnatelná s ostatními oblastmi Čech, např. E.Maur uvádí ve své studii o komorních panstvích pro Poděbrady – vsi 22 % (Maur, 1972).

Podruzi často tvořili celé rodiny a měli děti, je tedy velmi pravděpodobné, že ve skutečnosti bylo podruhů, resp. podružných dětí více, ovšem opět lze jen těžko na základě odhadů vyvodit počet příslušníků jednotlivých sociálních skupin.

Tab. 26 – Věková struktura podružného obyvatelstva staršího 15 let na Berounsku v roce 1651 (v %)

Věková skupina	Město		Ves	
	Muži	ženy	muži	Ženy
15–19	6,7	7,4	3,9	8,7
20–24	14,0	12,9	14,5	15,7
25–29	15,2	9,2	13,5	13,2
30–34	14,6	11,4	17,4	13,8
35–39	11,8	9,9	10,0	8,3
40–44	11,2	12,9	13,9	11,9
45–49	6,18	6,6	6,2	6,9
50–54	9,6	11,0	9,6	9,9
55–59	3,9	5,9	1,3	2,3
60–64	2,3	7,4	6,9	6,4
65–69	–	3,7	0,7	0,9
70+	4,5	1,8	2,5	1,9
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Poznámky: Původní data bez odhadů**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Jak je vidět z tabulky 26, nejvíce podruhů bylo na Berounsku v roce 1651 ve věkových skupinách 20–44 let ve městě i na vesnici. Ve městech dosahovala maxima věková skupina 25–29 let u mužů a shodně věkové skupiny 20–24 let a 40–44 let u žen. Vysoký podíl osob v podruží ve věkových skupinách 20–29 let ve městech lze vysvětlit tím, že mladí lidé žili v podruží u svých příbuzných, než si založili svou vlastní rodinu.

Na vesnici bylo nejvíce podruhů ve věku 30–34 let mezi muži a ve věku 20–24 let ženského pohlaví. Zajímavý je pokles podruhů ve vsi i ve městě ve věkové skupině 45–49 let, v menší míře také 35–39 let. Zde hrálo roli patrně zaokrouhlování k desítkám. Velké procento podružných osob tvořily vdovy, pro které bylo typické automatické přiřazení věku, např. 40, 50 nebo 60 let (Maur, 1971). I tato skutečnost mohla ovlivnit vyšší zastoupení vdov ve věkových skupinách končících nulou.

Při hodnocení zastoupení podruhyň podle věku a rodinného stavu je vidět, že v nejmladších věkových skupinách převažují podruhyně vdané, zatímco ve starších věkových skupinách od 50 let převažují vdovy. Poměrně vysoké zastoupení je ve vyšších věkových skupinách i u skupiny „nezjištěno“. Lze však předpokládat, že řada těchto žen patřila mezi vdovy.

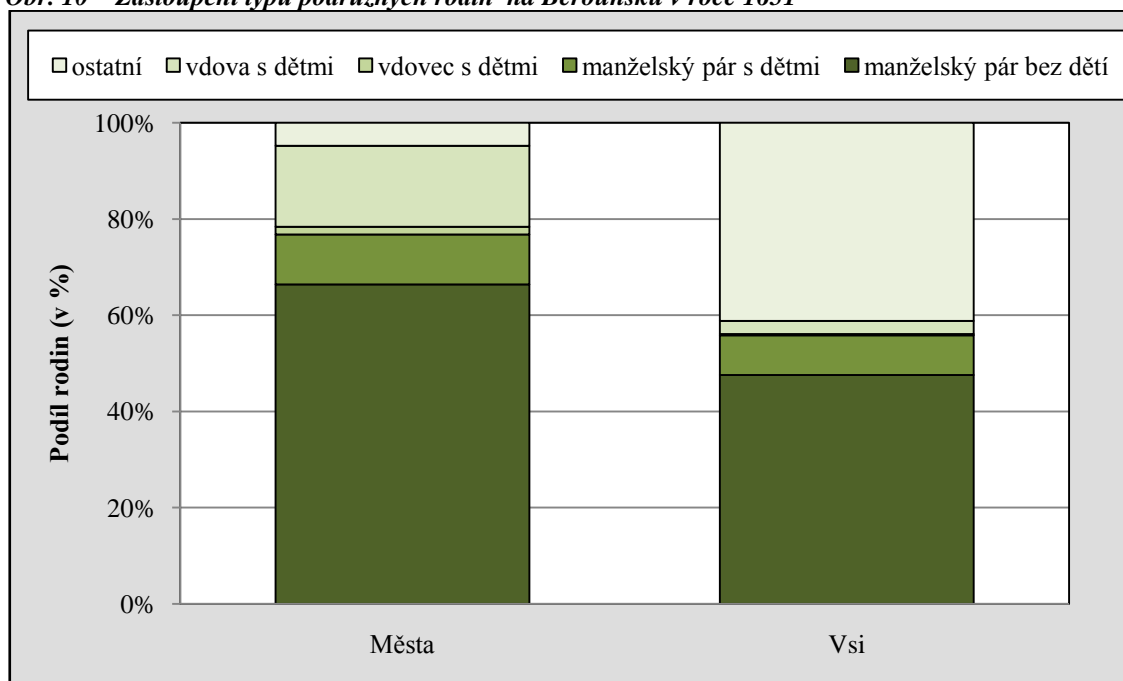
Tab. 27 – Podíl podruhyň podle věku a rodinného stavu z úhrnu osob dané věkové skupiny na Berounsku v roce 1651 (v %)

Věková skupina	Svobodné		Vdané		Vdovy		Nezjištěno	
	města	vsi	města	Vsi	Města	vsi	města	Vsi
15–19	50,0	13,8	50,0	83,1	–	3,1	–	–
20–24	6,5	16,3	87,1	79,6	3,2	4,1	3,2	–
25–29	25,0	17,1	66,7	81,4	–	1,6	8,3	–
30–34	9,7	23,7	71,0	69,6	16,1	5,9	3,2	0,7
35–39	14,8	14,8	66,7	56,8	7,4	14,8	11,1	13,6
40–44	–	–	57,1	51,3	25,7	22,7	17,1	26,1
45–49	–	–	38,9	44,9	27,8	34,8	33,3	20,3
50–54	–	–	23,3	35,4	46,7	42,4	30,0	22,2
55–59	–	–	18,8	17,4	37,5	60,9	43,8	21,7
60–64	–	–	20,0	17,2	45,0	57,8	35,0	25,0
65–69	–	–	10,0	11,1	40,0	55,6	50,0	33,3
70+	–	–	–	10,5	80,0	47,4	20,0	42,1
celkem	8,1	10,5	50,4	58,4	22,9	19,6	18,6	11,6

Poznámky: Původní data bez odhadů

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Skladba podružských rodin je přehledně znázorněna na obr. 10. Kromě samotných vdov tvořily skupinu podruhů i manželské páry, které než si našetřily na vlastní dům, pobývaly v podruží u příbuzných, často ale byly v podruží celé rodiny. Někteří podruzi byli počítáni do rodin usedlého obyvatelstva. Byli to ti jedinci, u nichž byl přímo uveden příbuzenský vztah k hospodáři. Patrně bylo těchto příbuzenských vztahů ve skutečnosti mnohem více, avšak podruzi byli někdy psáni až na konci Soupisu, jindy měli jiné příjmení a bez uvedení příbuzenského vztahu je možné jen těžko posuzovat, zda byli podruzi žijící v rodině hospodáře příbuzní či nikoliv.

Obr. 10 – Zastoupení typů podružných rodin na Berounsku v roce 1651

Poznámky: Původní data bez odhadů

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Přes polovinu rodin podruhů ve městech tvořil manželský pár bez dětí. Zde je však nutné připomenout, že děti byly silně podhodnoceny, což určitě ovlivnilo i výsledné struktury podružných rodin. Dalším nejčastějším rodinným uskupením byla vdova s dětmi, tento typ rodiny tvořil celkem 17 % všech rodin v podruží. Často žena po smrti manžela nebyla schopna udržovat svůj grunt a tak statek prodala jiným majitelům a dožívala na něm v podružném poměru. Jako další nejčastější rodinné uskupení rodin mezi podruhy je s 10 % manželský pár s dětmi. Jen 2 % vdovců s dětmi oproti 17 % vdov s dětmi potvrzují fakt, že muž se po smrti ženy většinou znovu oženil, zatímco žena se znovu neprovдалa a dožívala spíše v podruží.

Situace na venkově je od města odlišná. I zde tvořil nejvyšší podíl v rodinných strukturách manželský pár s dětmi, ale nepřesáhl polovinu všech rodinných uskupení. Jen o něco méně je zastoupena skupina „ostatní“. Tato skupina byla tvořena především poddomácnostmi jednotlivců, kteří žili u rodiny hospodáře, a podrobnější údaje umožňující jejich jiné zařazení v Soupisu chyběly. Částečně jsou v této skupině zachyceny také některé rozšířené a dokonce složené rodiny podruhů. Manželský pár s dětmi tvořil 8 % všech domácností podruhů vesnice, vdova s dětmi pak 3 %, vdovec s dětmi necelé 1 %.

Kapitola 11

Závěr

Cílem předkládané práce bylo pokusit se přiblížit demografické a sociální charakteristiky Berounska v polovině 17. století, a tak rozšířit naše znalosti i za region, pro který tyto informace dosud chyběly.

Práce se opírá o Soupis poddaných podle víry z roku 1651, který je na svou dobu výjimečný. Protože však jeho původním účelem nebylo zjistit demografické charakteristiky obyvatelstva, je jeho využití k demografickým rozborům možné až po důkladné kritice a získané závěry vycházející z tohoto zdroje dat, obdobně jako u jiných sekundárních historických pramenů, je třeba interpretovat s určitou mírou opatrnosti.

Pro další práci bylo především třeba analyzovat zastoupení dětské složky populace a vypořádat se s podregistrací dětí předzपovědního věku. Metoda odhadů počtu dětí použitá v této práci vycházela z předpokladu, že stejně staré ženy měly v průměru podobný počet stejně starých dětí, který dovoluje aplikaci dat zjištěných ze Soupisu na celou populaci Berounska v polovině 17. století. Počet osob v Berounském kraji byl poté odhadnut na 14 246, z čehož vesnické obyvatelstvo tvořilo 84,2 %. Protože dle použité metody činila dětská složka přibližně pětinu populace, což bylo méně než v ostatních oblastech Čech, pro které již byl Soupis zpracován a kde lze předpokládat větší úplnost registrace všeho obyvatelstva, je pravděpodobné, že počet dětí byl ve skutečnosti vyšší a tím byl i vyšší celkový počet obyvatel. Další rozbor demografické a sociální struktury byl založen pouze na evidovaných osobách a lze říci, že získaný obraz v zásadě odpovídá dosavadním zjištěním o obyvatelstvu Čech poloviny 17. století, i když byla zjištěna určitá specifika.

V polovině 17. století převažovaly na Berounsku ženy, ale převaha nebyla tak výrazná jako v jiných oblastech Čech ve stejné době. Index feminity se navíc lišil podle věku a také na vesnicích a ve městech. Zatímco v mladších věkových skupinách reprodukčního věku jednoznačně převažovaly ženy, ve starších věkových skupinách byla situace obrácená. Feminita byla dále obecně vyšší ve městech než na venkově.

Podíl vdaných žen, resp. ženatých mužů v jednotlivých věkových skupinách na Berounsku odpovídal úrovni zjištěné z jiných oblastí Čech a lze říci, že se nacházel přibližně uprostřed zatím zjištěných hodnot. Poloha Berounska ve středních Čechách tak jakoby předurčovala, že i zjištěné charakteristiky obyvatelstva budou velmi blízké právě středním hodnotám.

Nejčastějším typem domácností podle klasifikace Petera Lasletta byly domácnosti jednoduché rodinné. Zřejmě kvůli nedostatku dat o dětech však převažují manželské páry bez

dětí, což bylo v té době ojedinělé. Ve více než polovině manželských párů byl muž starší než žena o 1–10 let. Na základě všech zjištěných výsledků je možné Berounsko v polovině 17. století zařadit na pomezí mezi západoevropský a východoevropský typ rodiny v souladu s tím, že hranice mezi nimi procházela územím Čech. I když si práce nemůže klást nároky na obecnou platnost získaných poznatků, poskytuje ucelenou představu o demografické situaci na Berounsku v polovině 17. století.

Přestože v názvu Soupisu se setkáváme s pojmem „poddaný“, do Soupisu byly zapisovány i osoby mimo tento stav. Z hlediska dělení obyvatelstva do sociálních kategorií byla na Berounsku v polovině 17. století kromě přítomnosti hospodářů s nejbližšími příbuznými (tzv. usedlého obyvatelstva) zaznamenána i početná skupina obyvatelstva neusedlého z řad čeledí a podruhů, jejichž podrobnější charakteristika uvedená v této práci umožňuje získat představu o způsobu života obyvatelstva v době sepsání Soupisu.

Seznam pramenů a použité literatury

Prameny

Berní rula 26 – Kraj Podbrdský. Zpracoval a úvod napsal E. Hradecký. Praha: SPN, 1952. 381 s.

Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Berounsko. Zpracovala a úvod napsala H. Klímová. Praha: Národní archiv, 2007. 385 s. ISBN 978-80-86712-44-4.

Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Rakovnicko. Zpracovala a úvod napsala A. Pazderová. Praha: Národní archiv, 2007. 234 s. ISBN 978-80-86712-51-2.

Literatura

BŮŽEK, V., KRÁL, P. 2007. *Člověk českého raného novověku.* Praha: Argo, 2007. 486 s. ISBN 978-80-7203-694-3.

ČÁŇOVÁ, E. 1992. Složení domácností v Čechách v roce 1651. *Historická demografie.* 1992, 16, s. 63–66. ISSN 0323-0937.

Dějepis. Praha: SPN, 1990. 60 s. ISBN 80-04-25954-5.

Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha: Mladá fronta 1996. 400 s. ISBN 80-204-0283-7.

DUŠEK, L., FIALOVÁ, L. 1989. Age structure of the population of Česká Kamenice in 1670–1750. *Historická demografie.* 1989, 13, s. 125–160.

FILÁČEK, A. 1926. Soupis obyvatel na Litomyšlsku z roku 1651 jako historický pramen. *Časopis pro dějiny venkova.* 1926, XIII 1926, s. 152.

GRULICH, J. 2008. *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století.* České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008. 474 s. ISBN 978-80-7394-091-1.

GRULICH, J., ZEITLHOFER, H. 1999: *Struktura jihočeských venkovských a městských domácností v 16. a 17. století (Příspěvek k dějinám sociální každodennosti poddaných v období raného novověku).* *Historická demografie,* 1999 Praha, s. 31–84. ISSN 0323-0937.

HOLUBOVÁ, M. 2006: Obyvatelstvo dobrovické farnosti v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. *Historická demografie.* 2006, 26, s. 37–61. ISSN 0323-0937.

- HORSKÁ, P., KUČERA, M., MAUR, E., STLOUKAL, M. 1990. *Dětsví, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. 474 s. ISBN 80-7038-011-X.
- HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M. 1996. *Rodina našich předků*. Praha: Lidové noviny, 1996. 143 s. ISBN 80-7106-195-6.
- HORSKÝ, J., SLÁDEK, M. 1993. Rodinné, sociální a demografické poměry v poddanských vsích na panství Třeboň v letech 1588 a 1651. *Historická demografie*. 1993, 17, Praha, s. 71–101. ISSN 0323-0937.
- HRADECKÝ, E. 1952. Úvod. In: *Berní rula 26 - Kraj Podbrdský*. Praha: SPN, 1952. s. 7–45.
- HROCH, M. 1994. *Dějiny novověku*. Praha: Práce, 1994. 164 s. ISBN 80-208-0043-3.
- CHODOUNSKÁ, H. 2003. *Demografická a sociální struktura obyvatelstva Náchodska v polovině 17. století*. Praha, 2003. 90 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta. Katedra demografie a geodemografie.
- KAČEROVÁ, E. 2008: Odhad počtu dětí na panství Jana Kristiána z Eggenbergu. *Demografie* [online]. 2008 [cit. 2008-11-12]. Dostupný z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=579>. ISSN 1801-2914.
- KAČEROVÁ, E. 2008: Struktura obyvatelstva Choceňska v roce 1651. *Demografie* [online]. 2008 [cit. 2008-03-24]. Dostupný z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=542>. ISSN 1801-2914.
- KAČEROVÁ, E. 2008: Sociální struktura a jména obyvatel Choceňska v roce 1651. *Demografie* [online]. 2008 [cit. 2008-08-24]. Dostupný z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=562>. ISSN 1801-2914.
- KALIBOVÁ, K. 2002. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 2002. 52 s. ISBN 80-246-0222-9.
- KLÍMOVÁ, H. 2007. Úvod. In: *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Berounsko*. Praha: Národní archiv, 2007, s. 3–12. ISBN 978-80-86712-44-4.
- KŘIVKA, J. 1978. Čeled' v poddanském hospodářství po třicetileté válce a její podíl na celkovém počtu vesnického obyvatelstva. *Historická demografie*. 1978, 2, Praha, s. 2–8.
- MAUR, E. 1971. Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. *Československý časopis historický*. 1971, XIX, s. 839–869.
- MAUR, E. 1972. Populační vývoj českých komorních panství po válce třicetileté. *Acta Universitatis Carolinae, philosophica et historica*. 1972, 3, s. 9–80.
- MAUR, E. 1996. Obyvatelstvo českých zemí v raném novověku, třicetiletá válka. In: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta 1996, 75–132 s. ISBN 80-204-0283-7.
- MAUR, E. 1999. Čeled' a tovaryši v Čechách v Soupisu podle víry z roku 1651. *Historická demografie*. 1999, 23, s. 85–135. ISSN 0323-0937.
- PAZDEROVÁ, A. 2007. Úvod. In: *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Rakovnicko*. Praha: Národní archiv, 2007, s. 3–13. ISBN 978-80-86712-51-2.

- PLACHT, O. 1957. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století*. Praha, 1957. s. 126–133.
- RAMEŠ, V. 2005. *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů*. Praha: Libri, 2005, 431 s. ISBN 80-7277-175-2.
- RUMLOVÁ, E. 1993. Demografická a sociální struktura obyvatelstva panství Dymokury v polovině 17. století. *Historická demografie*. 1993, 17, s. 153–197. ISSN 0323-0937.
- SEDLÁČKOVÁ, I. 1995. Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu v polovině 17. století ve vybraných panstvích Loketského kraje. *Historická demografie*. 1995, 19, s. 39–57. ISSN 0323-0937.
- SELIGOVÁ, M. 1995. Obyvatelstvo děčínského panství v polovině 17. století podle věku a rodinného stavu. *Historická demografie*. 1995, 19, s. 23–37. ISSN 0323-0937.
- SELIGOVÁ, M. 1993. Příspěvek ke studiu rodinných struktur v Čechách v polovině 17. století (Panství Děčín – sonda). *Historická demografie*. 1993, 17, s. 111–125. ISSN 0323-0937.
- SCHREIBER, R. 1935. *Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem Dreissigjährigen Kriege*. Praha, 1935, s. 104–107
- SLÁDEK, M. 1987. Čeled' na Třeboňských panstvích v polovině 17. století. *Historická demografie*. 1987, 11, s. 51–94. ISSN 0323-0937.
- TOŠNEROVÁ, M. 1997: Obyvatelstvo město Berouna v polovině 17. století. *Historická demografie*. 1997, 21, s. 73–90. ISSN 0323-0937.
- VAN DÜLMEN, R. 1999. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18.století)*. Praha: Argo, 1999. 338 s. ISBN 80-7203-116-3.
- VEJTRUBOVÁ, R. 1993. *Čáslavský kraj v polovině 17. století: náboženská příslušnost, demografická a sociální struktura*. Praha, 1993, 105 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Katedra českých a slovenských dějin.

Přílohy

Příloha 1	Území na Berounsku v roce 1651.....	67
Příloha 2	Počet mužů podle věku a rodinného stavu na Berounsku v roce 1651.....	69
Příloha 3	Počet žen podle věku a rodinného stavu na Berounsku v roce 1651.....	70
Příloha 4	Věková struktura obyvatelstva po jednotkách věku na Berounsku v roce	71
Příloha 5	Věková struktura obyvatelstva s pětiletými věkovými intervaly na Berounsku v roce 1651	71
Příloha 6	Věková struktura obyvatelstva s desetiletými věkovými intervaly na Berounsku v roce 1651(1).....	72
Příloha 7	Věková struktura obyvatelstva s desetiletými věkovými intervaly na Berounsku v roce 1651(2).....	72
Příloha 8	Věková struktura obyvatelstva vsí na Berounsku v roce 1651 (2)	73
Příloha 9	Věková struktura obyvatelstva měst na Berounsku v roce 1651(2)	73
Příloha 10	Zastoupení obyvatelstva podle věku ve městech na Berounsku v roce 1651	74
Příloha 11	Zastoupení obyvatelstva podle věku ve vsích na Berounsku v roce 1651.....	75
Příloha 12	Typologie rodin a domácností podle Petera Lasletta.....	76
Příloha 13	Počet mužů podle věku a sociálního postavení ve městech na Berounsku v roce 1651	77
Příloha 14	Počet žen podle věku a sociálního postavení ve městech na Berounsku v roce 1651	78
Příloha 15	Počet mužů podle věku a sociálního postavení ve vsích na Berounsku v roce 1651	79
Příloha 16	Počet žen podle věku a sociálního postavení ve vsích na Berounsku v roce 1651.	80

Příloha 1 – Území na Berounsku v roce 1651

Typ území	Název	Jméno majitele	Věk dětí	Počet obyvatel	Podíl obyvatel (v %)
Královská města	Beroun	Ferdinand III.	10	415	3,4
	Nový Knín	Ferdinand III.	1	190	1,6
	Příbram	Ferdinand III.	10	613	5,0
Komorní statky	Králův Dvůr	Ferdinand III.	10	356	2,9
	Točnick (a Žebrák)	Ferdinand III.	10	920	7,5
	Zbiroh	Ferdinand III.	10	1 501	12,3
Světská panství	Dobříš	František Maxmilián Mansfeld z Fondi	9	1 881	15,4
	Jince	Václav Vratislav z Mitrovic	11	231	1,9
	Karlštejn	Kavkoští z Řičan	10	810	6,6
	Hostomice	Kavkoští z Řičan	10	188	1,5
	Korkyně	Jan Vojtěch Vratislav z Mitrovic	14	148	1,2
	Starý Knín	Petr Arnošt Vratislav z Mitrovic	10	189	1,5
	Lochovice	Zdeněk Eusebius Vratislav z Mitrovic	10	270	2,2
	Liteň	Kunát Jaroslav z Bubna a Litic	12	163	1,3
	Mníšek	Bratři Vratislavové z Mitrovic	10	342	2,8
	Suchomasty	Vilém Václav František z Talmberka	13	133	1,1
	Všeradice	Václav starší Vratislav z Mitrovic	13	198	1,6
	Zduchovice	Adam Leopold Vratislav z Mitrovic	14	207	1,7
Rytířské statky	Trhové Dušníky	Václav Chlumčanský z Přestavlk a z Chlumčan	7	190	1,6
	Hluboš	František Leopold Račín z Račina	4	215	1,8
	Kamenná	Kateřina Anna Ježovská z Lub	11	63	0,5
	Lazsko	Jan Kolenc z Kolna	10	33	0,3
	Dlouhá Lhota	Judita Bechyňová z Lažan	8	141	1,2
	Nárysov	Jan František Babka z Mezeříčka	12	30	0,2
	Obořiště	Ctibor Vitanovský z Vlčkovic	5	71	0,6
	Ouběnice	Adam Henic Minský	4	13	0,1
	Osov - Skřípel	Mikuláš Gersdorf z Gersdorfu	11	170	1,4
	Pičín	Jan Václav Dubský z Vitiněvsi	10	167	1,4
	Svaté Pole	Kateřina Malovcová z Komárova	10	105	0,9
	Smolotely	Jan Vilém Chanovský z Dlouhé vsi	10	92	0,8
	Suchý Důl	Vilém Smil Horčic z Prostého	12	71	0,6
	Tisová	Alš Sezima Vrábský Tluksa z Vrábí	10	28	0,2
	Vysoká	Jan Václav Častolár Dlouhovský z Dlouhé Vsi	10	96	0,8
	Chrstenice	Jan Valderode z Eckhausen	1	104	0,8
	Tmaň	Ferdinand Greifenfels z Pilsenburka	12	64	0,5
	Čelina	Vilém Dejmek z Těptína	0	31	0,3
	Ouběnice	Jakub Hoffman	8	8	0,1
	Višňová	Jakub Khynan z Witnperku	1	15	0,1

Pokračování Přílohy 1

Typ území	Název panství	Majitel	Věk dětí	Počet obyvatel	Podíl obyvatel (v %)
Církevní statky	Zbraslav	Klášter Zbraslavský	8	688	5,6
	Svatý Jan pod Skalou	Klášter Svatojánský	12	164	1,3
	Dobřichovice	Křížovníci s červenou hvězdou	14	338	2,8
	Praskolesy	Karlštejnské děkanství	8	71	0,6
	Radouš (Kapitula svatého Víta)	Preláti Hradu pražského	0	169	1,4
	Všenory	Preláti kapitoly Pražského hradu	0	15	0,1
	Sejcká Lhota	Klášter sv. Mikuláše na Starém městě Pražském	14	20	0,2
	Slapy	Klášter Zbraslavský	7	289	2,4
	Trnová	Klášter sv. Jiljí	8	37	0,3
Celkem				12 253	100,0

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651

Příloha 2 – Počet mužů podle věku a rodinného stavu na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Svobodní			Ženatí			Vdovci			Nezjištěno			Celkem		
	C	M	V	C	M	V	C	M	V	C	M	V	C	M	V
0–4	32	8	24	–	–	–	–	–	–	–	–	–	32	8	24
5–9	89	12	77	–	–	–	–	–	–	–	–	–	89	12	77
10–14	542	95	447	2	–	2	–	–	–	–	–	–	544	95	449
15–19	686	99	587	27	–	27	–	–	–	–	–	–	713	99	614
20–24	562	74	488	238	29	209	–	–	–	–	–	–	800	103	697
25–29	212	33	179	365	45	320	–	–	–	1	–	1	578	78	500
30–34	157	25	132	600	79	521	4	1	3	2	1	1	763	106	657
35–39	32	3	29	449	75	374	3	–	3	20	1	19	504	79	425
40–44	6	1	5	643	95	548	9	1	8	82	9	73	740	106	634
45–49	2	1	1	316	61	255	14	2	12	35	7	28	367	71	296
50–54	–	–	–	393	66	327	12	2	10	58	1	57	463	69	394
55–59	–	–	–	85	23	62	5	2	3	10	6	4	100	31	69
60–64	1	–	1	164	39	125	18	3	15	24	4	20	207	46	161
65–69	–	–	–	28	14	14	4	1	3	3	1	2	35	16	19
70–74	–	–	–	44	10	34	7	4	3	6	2	4	57	16	41
75–79	–	–	–	9	2	7	–	–	–	1	–	1	10	2	8
80–84	–	–	–	7	–	7	2	–	2	2	–	2	11	–	11
85–89	–	–	–	3	2	1	–	–	–	–	–	–	3	2	1
90–94	–	–	–	2	–	2	–	–	–	2	1	1	4	1	3
95–99	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
100–104	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1	1	–	1
Celkem	2321	351	1970	3375	540	2835	78	16	62	247	33	214	6021	940	5081

Poznámky: Původní data bez odhadů

C – celkem

M – města

V – vsi

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651

Příloha 3 - Počet žen podle věku a rodinného stavu na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Svobodné			Vdané			Vdovy			Nezjištěno			Celkem		
	C	M	V	C	M	V	C	M	V	C	M	V	C	M	V
0–4	16	6	10	–	–	–	–	–	–	–	–	–	16	6	10
5–9	87	9	78	–	–	–	–	–	–	–	–	–	87	9	78
10–14	536	93	443	–	–	–	–	–	–	–	–	–	536	93	443
15–19	668	128	540	179	17	162	2	–	2	1	–	1	850	145	705
20–24	385	53	332	573	79	494	15	1	14	2	1	1	975	134	841
25–29	142	27	115	578	69	509	11	–	11	2	2	–	733	98	635
30–34	116	14	102	685	91	594	40	7	33	5	2	3	846	114	732
35–39	25	5	20	368	72	296	36	6	30	28	6	22	457	89	368
40–44	–	–	–	458	75	383	90	17	73	101	15	86	649	107	542
45–49	–	–	–	184	37	147	48	10	38	37	14	23	269	61	208
50–54	–	–	–	217	52	165	118	20	98	73	19	54	408	91	317
55–59	–	–	–	55	19	36	28	7	21	25	9	16	1–8	35	73
60–64	–	–	–	60	22	38	70	16	54	37	12	25	167	50	117
65–69	–	–	–	16	5	11	13	6	7	13	8	5	42	19	23
70–74	–	–	–	12	2	10	13	6	7	9	1	8	34	9	25
75–79	–	–	–	2	2	–	1	–	1	1	–	1	4	2	2
80–84	1	–	1	–	–	–	1	–	1	2	–	2	4	–	4
85–89	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
90–94	–	–	–	–	–	–	2	–	2	2	–	2	4	–	4
95–99	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
100–104	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1	1	–	1
celkem	1976	335	1641	3387	542	2845	488	96	392	339	89	250	6190	1062	5128

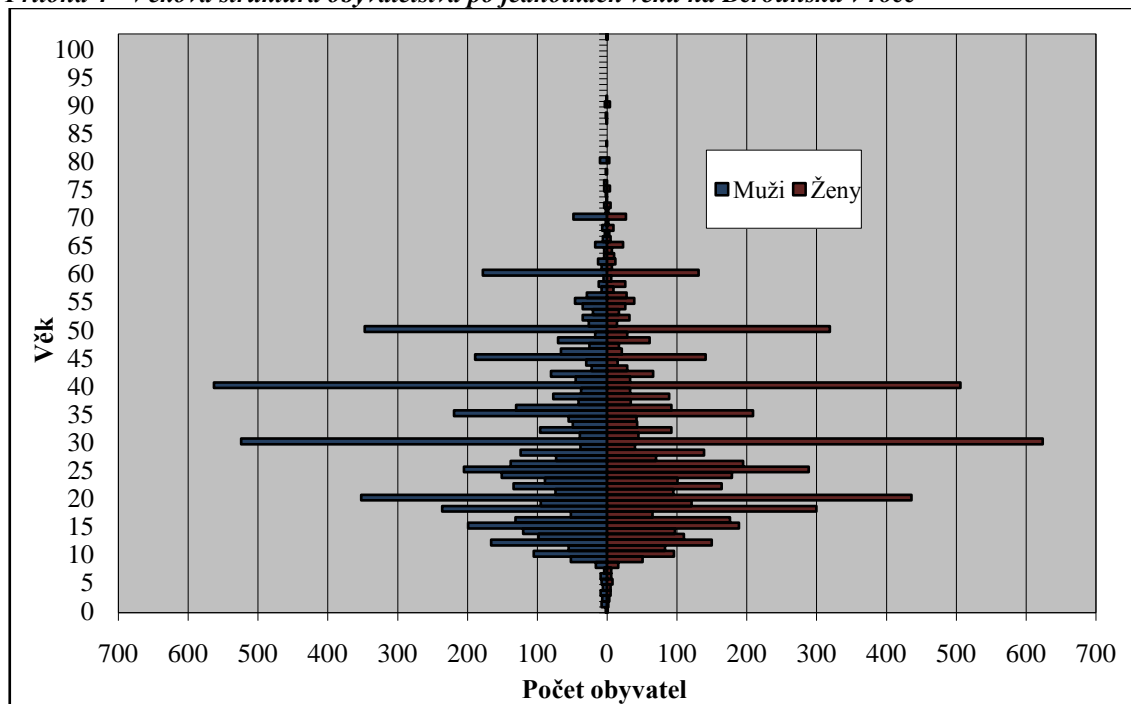
Poznámky: Původní data bez odhadů

C – celkem

M – města

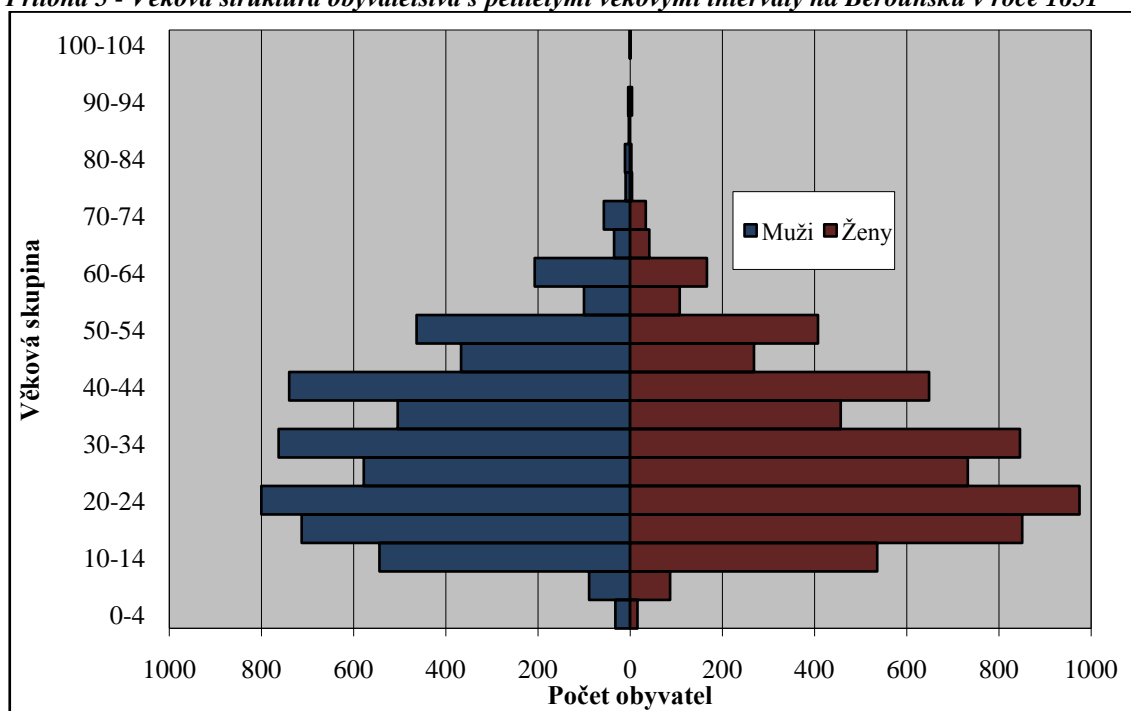
V – vsi

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651

Příloha 4 - Věková struktura obyvatelstva po jednotkách věku na Berounsku v roce

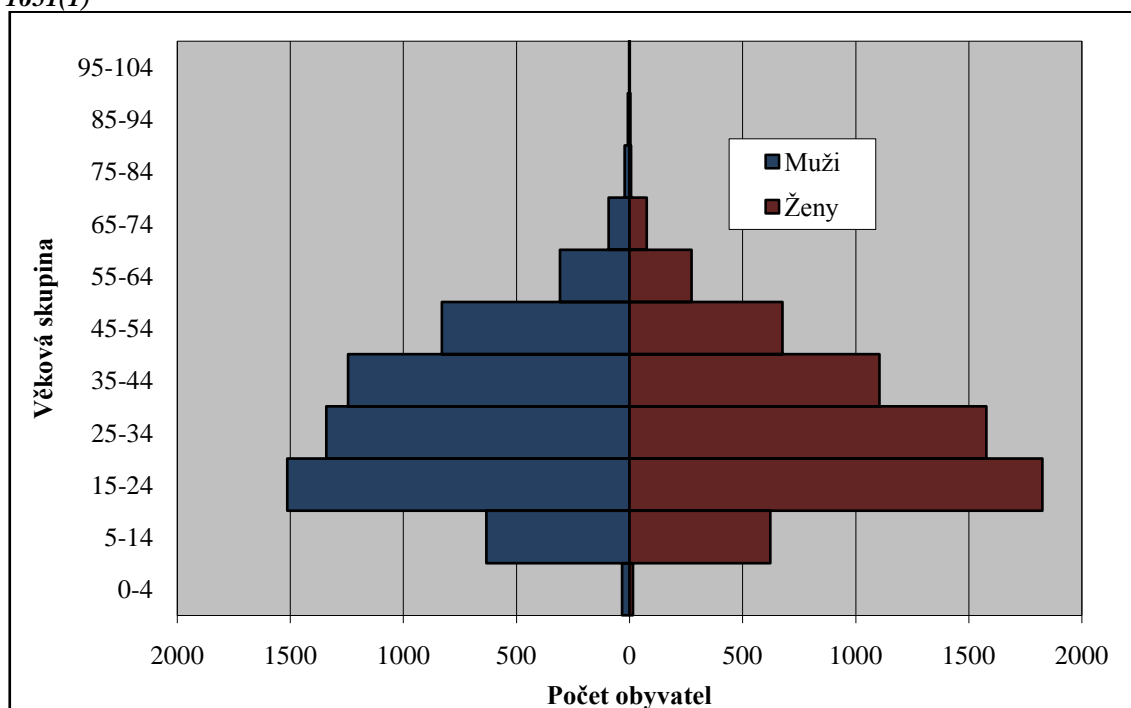
Poznámky: Původní data bez odhadů

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Příloha 5 - Věková struktura obyvatelstva s pětiletými věkovými intervaly na Berounsku v roce 1651

Poznámky: Původní data bez odhadů

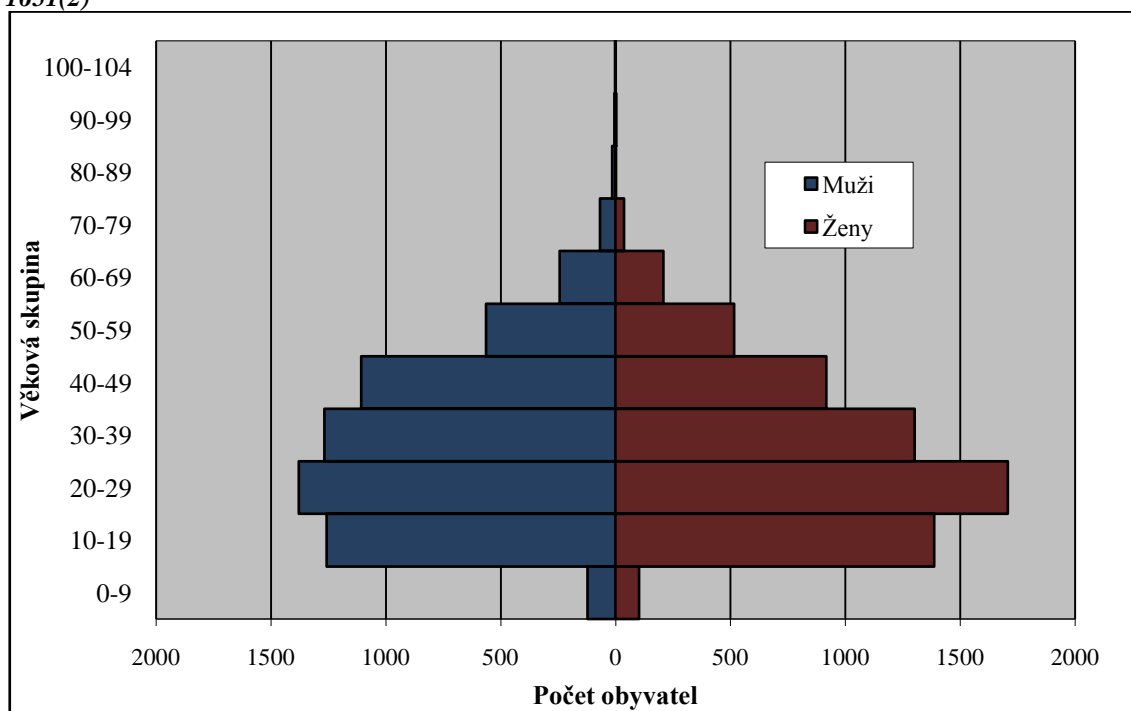
Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Příloha 6 - Věková struktura obyvatelstva s desetiletými věkovými intervaly na Berounsku v roce 1651(1)

Poznámky: Původní data bez odhadů

Násobky deseti jsou na kraji intervalu

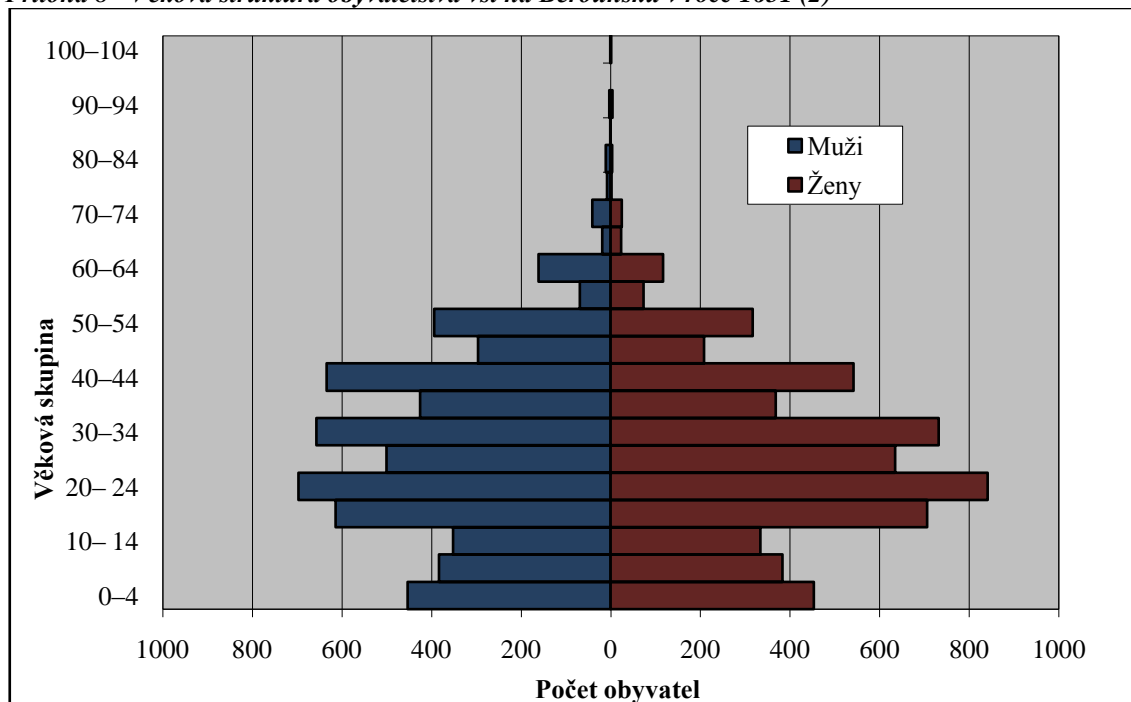
Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Příloha 7 - Věková struktura obyvatelstva s desetiletými věkovými intervaly na Berounsku v roce 1651(2)

Poznámky: Původní data bez odhadů

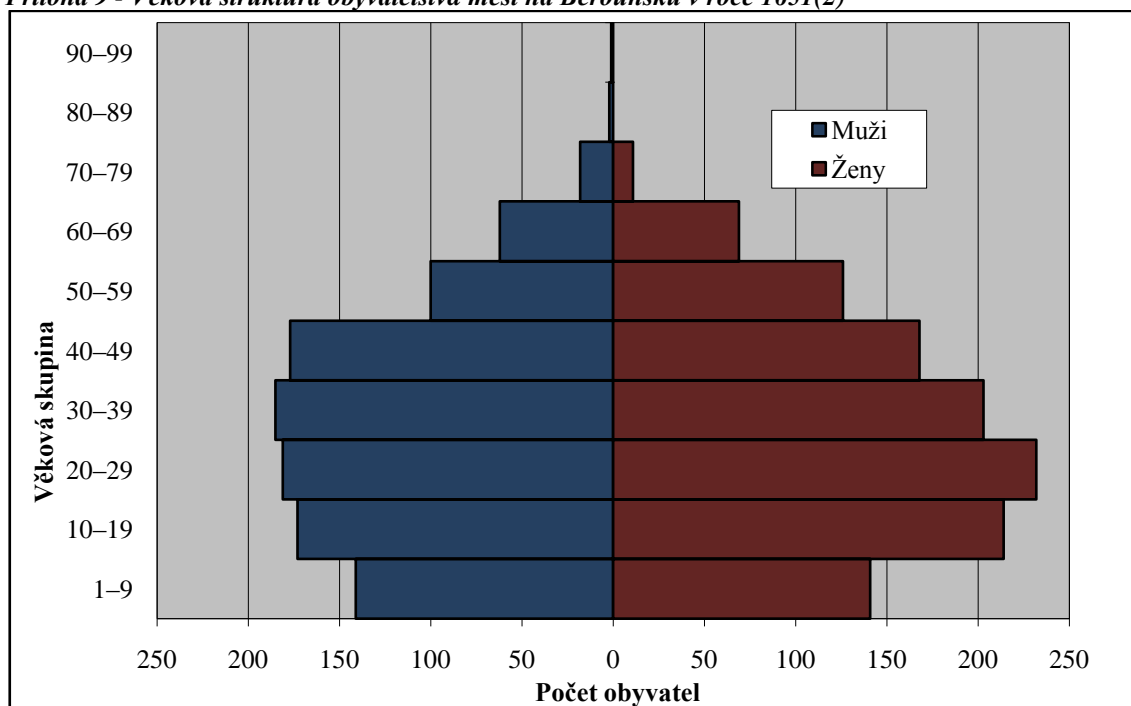
Násobky deseti jsou uprostřed intervalu

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Příloha 8 - Věková struktura obyvatelstva vsí na Berounsku v roce 1651 (2)

Poznámky: Data s odhady podle věku muže

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Příloha 9 - Věková struktura obyvatelstva měst na Berounsku v roce 1651(2)

Poznámky: Data s odhady podle věku muže

Zdroj: Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Příloha 10 - Zastoupení obyvatelstva podle věku ve městech na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Muži		Ženy		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
1–9	158	14,9	158	13,3	316	14,1
10–14	79	7,4	74	6,2	153	6,8
15–19	99	9,3	145	12,2	244	10,9
20–24	103	9,7	134	11,3	237	10,5
25–29	78	7,3	98	8,3	176	7,8
30–34	106	10,0	114	9,6	220	9,8
35–39	79	7,4	89	7,5	168	7,5
40–44	106	10,0	107	9,0	213	9,5
45–49	71	6,7	61	5,1	132	5,9
50–54	69	6,5	91	7,7	160	7,1
55–59	31	2,9	35	3,0	66	2,9
60–64	46	4,3	50	4,2	96	4,3
65–69	16	1,5	19	1,6	35	1,6
70–74	16	1,5	9	0,8	25	1,1
75–79	2	0,2	2	0,2	4	0,2
80–84	–	–	–	–	–	–
85–89	2	0,2	–	–	2	0,1
90–94	1	0,1	–	–	1	0,0
Celkem	1 062	100,0	1 186	100,0	2 248	100,0

Poznámky: Data s odhady podle věku ženy**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Příloha 11 - Zastoupení obyvatelstva podle věku ve vsích na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Muži		Ženy		Celkem	
	počet	%	Počet	%	počet	%
0–4	592	9,9	592	9,8	1184	9,9
5–9	437	7,3	437,0	7,3	874	7,3
10–14	415	6,9	397,0	6,6	812	6,8
15–19	614	10,3	706	11,7	1320	11,0
20–24	697	11,7	841	14,0	1538	12,8
25–29	500	8,4	635	10,5	1135	9,5
30–34	657	11,0	732	12,2	1389	11,6
35–39	425	7,1	368	6,1	793	6,6
40–44	634	10,6	542	9,0	1176	9,8
45–49	296	5,0	208	3,5	504	4,2
50–54	394	6,6	317	5,3	711	5,9
55–59	69	1,2	73	1,2	142	1,2
60–64	161	2,7	117	1,9	278	2,3
65–69	19	0,3	23	0,4	42	0,4
70–74	41	0,7	25	0,4	66	0,6
75–79	8	0,1	2	0,0	10	0,1
80–84	11	0,2	3	0,0	14	0,1
85–89	1	0,0	0	0,0	1	0,0
90–94	3	0,1	4	0,1	7	0,1
95–99	0	0,0	0	0,0	0	0,0
100–104	1	0,0	1	0,0	2	0,0
Celkem	5 975	100,0	6 023	100,0	11 998	100,0

Poznámky: Data s odhady podle věku ženy**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vlastní výpočty

Příloha 12 - Typologie rodin a domácností podle Petera Lasletta

1	Domácnosti jednotlivců
1 a	Ovdovělé osoby
1 b	Svobodné osoby nebo bez udání rodinného stavu
2	Vícečlenné nerodinné domácnosti
2 a	Společně žijící svobodní sourozenci
2 b	Jinak příbuzní spolubydlíci
2 c	Společně bydlící osoby bez příbuzenského vztahu
3	Jednoduché rodinné domácnosti
3 a	Manželský pár bez dětí
3 b	Manželský pár s dětmi
3 c	Vdovec s dětmi
3 d	Vdova s dětmi
4	Rozšířené rodinné domácnosti
4 a	Rozšířené nahoru (např. o prarodiče) ascendentní
4 b	Rozšířené dolů (např. o vnuka) descendentní
4 c	Rozšířené (např. o bratrance) kolaterální
4 d	Kombinace 4a) až 4c)
5	Složené rodinné domácnosti (domácnosti s více rodinami)
5 a	Sekundární rodinné jádro je ascendentní
5 b	Sekundární rodinné jádro je descendentní
5 c	Sekundární rodinné jádro je stranou (na stejné úrovni)
5 d	Frérechy (sourozenecké domácnosti)
5 e	Ostatní složené rodinné domácnosti
6	Domácnosti s nejasnou strukturou, ale s příbuzenskými vztahy

Zdroj: Horský, Seligová, 1996

Příloha 13 – Počet mužů podle věku a sociálního postavení ve městech na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Syn	Hlava domácnosti	Služebné postavení	Podruh	Podruh - syn	Ostatní	Celkem
0–4	7	–	–	–	1	–	8
5–9	11	–	–	–	1	–	12
10–14	60	–	19	–	16	–	95
15–19	45	–	42	3	9	–	99
20–24	31	16	31	17	8	–	103
25–29	7	26	18	27	–	–	78
30–34	7	58	15	24	2	–	106
35–39	1	53	4	21	–	–	79
40–44	–	78	8	20	–	–	106
45–49	–	57	3	11	–	–	71
50–54	–	52	–	17	–	–	69
55–59	–	21	3	7	–	–	31
60–64	–	41	1	4	–	–	46
65–69	–	16	–	–	–	–	16
70–74	–	10	–	6	–	–	16
75–79	–	2	–	–	–	–	2
80–84	–	–	–	–	–	–	–
85–89	–	1	–	1	–	–	2
90–94	–	–	–	1	–	–	1
95–99	–	–	–	–	–	–	–
100–104	–	–	–	–	–	–	–
Celkem	169	431	144	159	37	–	940

Poznámky: Původní data bez odhadů**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651

Příloha 14 – Počet žen podle věku a sociálního postavení ve městech na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Dcera	Manželka	Služebné postavení	Podruhyň	Podruhyň - dcera	Ostatní	Celkem
0–4	5	–	–	–	1	–	6
5–9	6	–	1	–	2	–	9
10–14	64	–	16	1	12	–	93
15–19	45	12	66	12	8	2	145
20–24	17	52	30	31	4	–	134
25–29	7	52	14	24	1	–	98
30–34	2	69	11	31	–	1	114
35–39	–	56	5	27	–	1	89
40–44	2	63	7	35	–	–	107
45–49	–	39	4	18	–	–	61
50–54	–	56	5	30	–	–	91
55–59	–	18	–	16	–	1	35
60–64	–	28	2	20	–	–	50
65–69	–	9	–	10	–	–	19
70–74	–	4	–	5	–	–	9
75–79	–	2	–	–	–	–	2
80–84	–	–	–	–	–	–	–
85–89	–	–	–	–	–	–	–
90–94	–	–	–	–	–	–	–
95–99	–	–	–	–	–	–	–
100–104	–	–	–	–	–	–	–
Celkem	148	460	161	260	28	5	1 062

Poznámky: Původní data bez odhadů**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651

Příloha 15 – Počet mužů podle věku a sociálního postavení ve vsích na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Syn	Hlava domácnosti	Služebné postavení	Podruh	Podruh - syn	Ostatní	Celkem
0–4	18	–	2	–	4	–	24
5–9	45	–	16	–	15	1	77
10–14	232	2	179	6	20	10	449
15–19	234	27	315	10	17	11	614
20–24	132	149	310	88	12	6	697
25–29	43	224	137	89	4	3	500
30–34	14	379	141	119	1	3	657
35–39	4	276	73	69	–	3	425
40–44	2	422	114	93	–	3	634
45–49	1	183	68	43	–	1	296
50–54	–	253	73	66	–	2	394
55–59	–	49	11	9	–	–	69
60–64	–	90	23	48	–	–	161
65–69	–	9	4	5	–	1	19
70–74	–	24	6	11	–	–	41
75–79	–	5	–	3	–	–	8
80–84	–	8	1	2	–	–	11
85–89	–	–	–	1	–	–	1
90–94	–	3	–	–	–	–	3
95–99	–	–	–	–	–	–	–
100–104	–	–	1	–	–	–	1
Celkem	725	2 103	1 474	662	73	44	5 081

Poznámky: Původní data bez odhadů**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651

Příloha 16 – Počet žen podle věku a sociálního postavení ve vsích na Berounsku v roce 1651

Věková skupina	Dcera	Manželka	Služebné postavení	Podruhně	Podruhně - dcera	Ostatní	Celkem
0–4	7	–	3	–	–	–	10
5–9	50	–	20	–	7	1	78
10–14	264	–	141	2	26	10	443
15–19	197	91	314	65	21	17	705
20–24	76	321	271	147	9	17	841
25–29	11	366	117	129	2	10	635
30–34	4	453	133	135	2	5	732
35–39	–	218	64	81	1	4	368
40–44	2	310	107	119	–	4	542
45–49	–	108	31	69	–	–	208
50–54	–	147	68	99	–	3	317
55–59	–	36	13	23	–	1	73
60–64	–	34	17	64	–	2	117
65–69	–	11	2	9	–	1	23
70–74	–	8	6	11	–	–	25
75–79	–	–	–	2	–	–	2
80–84	–	–	2	2	–	–	4
85–89	–	–	–	–	–	–	–
90–94	–	–	1	3	–	–	4
95–99	–	–	–	–	–	–	–
100–104	–	–	–	1	–	–	1
Celkem	611	2 103	1 310	961	68	75	5 128

Poznámky: Původní data bez odhadů**Zdroj:** Soupis poddaných podle víry z roku 1651